

V á r a d

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2019

XVIII. ÉVFOLYAM 5. (170.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Főszerkesztő: Szűcs László
Irodalom: Tasnádi-Sáhy Péter
Művészet: Ujvárossy László
Kultúra: Tóth Hajnal
Társadalom: Fried Noémi Lujza /
Laza Erika
Kritika, esszé: Simon Judit
Főmunkatársak: Boka László,
Kőrössi P. József, Péter I. Zoltán,
Pomogáts Béla, Szilágyi Aladár,
Tavaszi Hajnal, Varga Gábor
Olvasószerkesztő: Megyesi Antónia
Tördelőszerkesztő: Benkő J. Zoltán
Szerkesztőségi titkár: Kemenes Henriette

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

SZERKESZTŐSÉG:

Nagyvárad, Patrioților u. 2.

LEVELEZÉSI CÍM:

Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piața 1 Decembrie nr. 12

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a nagyváradi Europrint Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Derzsi Ákos

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókön és a Művészet rovatban LAKATOS GABRIELLA alkotásai láthatók

Kislányok egyformában, 2016, vegyes technika, 100 × 70 cm

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

	3	SZÚCS LÁSZLÓ Kínlódjfalva intő példája
Irodalom	4	KABAI LÓRÁNT nagyvár, más; 42 (vers)
	5	ILLÉS RENÁTA C. & G.; e.h.h.H.h. (próza)
	6	MOLNÁR ZSOLT Vár, folytatódik; A kijózanodás hajnala; Fekszel; Nincs (vers)
	10	SZTASKÓ RICHARD Asztal mellett (próza)
	14	ADY ANDRÁS Jobb: persze; Csak lebeghny; Így már jobb (vers)
	16	DINÓK ZOLTÁN Előrukkolni a novellával; A takarítónő (próza)
	20	ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON (Koromra való tekintettel); (Asztalnál); (Maradék) (vers)
	22	FÁBIÁN JUDIT Hattyúk a hálóban; A jobb szem (próza)
Művészet	31	UJVÁROSSY LÁSZLÓ Fenséges félelem Lakatos Gabriella látomásaiban

A CÍMLAPON: A köd impressziója (részlet), 2015, linó,
írisznyomás

A Vár folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja

	42	Esszé FÁM ERIKA Vágytalanítva
	45	FARKAS ANTAL Kínlódjfalva, 1976 (riport)
	69	SZILÁGYI ALADÁR Kínlódjfalva 1914–2015. Élt 101 évet (riport)
Kultúra	84	TÓTH HAJNAL Huszonöt éves a Kiss Stúdió Színház – Soha nincs teljesen kész a leltár (beszélgetés Kiss Törék Ildikóval)
Társadalom	90	FRIED NOÉMI LUJZA A szakképzésre összpontosítanak
Kritika	94	SIMON JUDIT Egymásnak és egymásért feszülve (a váradi Szigligeti Színház <i>Catullusáról</i>)
	98	BIRÓ ÁRPÁD LEVENTE A terror megszelídítése – Selyem Zsuzsa <i>Moszkvában esik</i> című kötetéről
	101	BERETVÁS GÁBOR Édes kis titkaink – Goda Krisztina: <i>BŰÉK</i>
	104	NAGY ORSOLYA Barátság a rasszista Délen – Peter Farrelly: <i>Zöld könyv (Green Book)</i>

A HÁTSÓ BORÍTÓN: Menyasszony, vőlegény harci
díszben, 2017, vegyes technika, 100 × 70 cm

Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

SZÚCS LÁSZLÓ Kínlódjfalva intő példája

Különleges kettős riport foglalja el lapszámunk jelentős részét, egy témájában, megszületése körülményeit, korát tekintve is rendhagyó anyag. A történet a hetvenes évekig vezet vissza, amikor a szépreményű ifjú költő, Farkas Antal, a későbbi és mai vár-velencei református lelkipásztor, ígéretes újságírói ambícióktól hajtva, felkeresi azt a különös nevű apró észak-bihari falut, melyről már akkor tudni lehetett, hogy belátható időn belül a kihálás vár rá. Az Érszőlős községhez tartozó és a huszadik század elején benépesedett Kínlódjfalva (hivatalosan Erdőtelep, Pádureni) utolsó lakóit szólaltatta meg, kiváló riporteri kvalitásokat csillogtatva.

Az adott korban ez a szocialista vívmány-valósággal sehogyan sem összeegyeztethető szociorport nyilván nem jelenthetett volna meg jelentős változtatások, szerkesztői beavatkozások nélkül, így a kézirat négy évtizeden át úgyszólván lappangott. S amikor néhány hónapja, még a múlt év folyamán, Farkas tiszteletes felkereste lapunkat a kézirattal, hamar adta magát az ötlet, hogy készüljön el ennek a riportnak a jelenkori folytatása is. Már csak azért is, mert a közelmúltban a román és a magyar nyelvű média is szenzációként tálalta, hogy Kínlódjfalva az első kihalt Bihar megyei település, mivel utolsó lakosa is elhunyt.

A második riport megírására a szórványtémában ugyan csak tapasztalt Szilágyi Aladár vállalkozott. Farkas Antal és fotográfusként D. Mészáros Elek kollégánk is elkísérte,

érszőlősi segítőink mellett. Ahogy arra számítani lehetett, a ma már terepjáróval sem könnyen megközelíthető egykori falucskának csak a romjait lehetett a fényképezőgép objektívjével megörökíteni. Nem túlzás tehát azt állítani: az utolsó utáni pillanatban sikerült, ha csak töredékesen is, feleleveníteni egy apró bihari vegyes magyar–román közösség egykori létét, mindennapjait.

A két riport olvastán érdemes arról beszélnünk, beszélgetnünk – meg nyilván cselekedni is –, hogy a következő években, néhány évtizedben várhatóan több Bihar megyei falu is azzal a sorssal lesz kénytelen szembesülni, mint Kínlódjfalva – méghozzá nagyobb hagyományú, gazdagabb múltú települések is, ahol ma már csak néhányan, jobb esetben pár tucatnyian élnek. E feltehetően nem megállítható – s nem bihari, romániai kizárólagosságú – folyamattal kapcsolatos kérdésekre későbbi lapszámunkban igyekszünk szakavatott válaszokat keresni.

KABAI LÓRÁNT

nagyvárad, más *időzóna, új időszámítás, váratlanul mintha élnék; és már nem akár egy latin-amerikai szappanoperában, komisz súlygyenben. tavaszelő, körös-parti séta, kezemben kéz, kezem egy kézben, szél fújja ki a grafitszín telet belőlem. benne járva, körbekerülve, a hegyről nézve is elragad e szecessziós város, szép sztalkeremnek mondom, még a hibái is tetszenek. „jókor kaptál el” — folytatom majd, miután rajzolt fagyöngy alatt csókolóztunk; később találunk valódit is. „még keresem a neved.” ragyog az ég.*

42 *évet elb-, elcs-, elf-. ez persze így nem egészen igaz, hiába kedvelem olykor a túlzásaim. 2 × 3 × 7, meghaladott koordináta, melyen végképp nem a vélt tárgy található — szinte hirtelen nyílt meg az új naptár. megejtő boldogság, napomon ismét váradon, furcsa szögből súrlófény, kéz a kézben. felismerem, mint a rák, mi a válasz. 42, rendes ember ilyenkor már nagypapa, bennem épp elakadt a fák kósza őszülése. egyszer álmomban mindenki utánam jött szorongatón; mint aki megéri végre a kérdést magát, lassan sikerül belátnom, mire volt jó ennyi év – meglett férfiként sem biccentek buta fejemmel, és ugyanúgy tudom, talán minden egyes szó a csenden ejtett makula, mégis beszélnem kell, már hiszem: nem felesleges. új, tiszta időszámítás, éljük, nem futok több zsákutcába, bármi lesz is. sikerülni fog; különben nem tudom, mit csinállok.*

KABAI LÓRÁNT (1977) kisbetűs, középkorú, férfi; sört csapol, ír, olvas, firkál stb.

ILLÉS RENÁTA

C. & G.

C. egy bevásárlóközpont legfelső emeletén dolgozik. Adminisztrációs feladatokat lát el. Telefonhívásokat bonyolít le. Egy régi bérházban lakik a macskájával. Jógaórákra jár. Bankkölcsonst vesz fel, és már előre aggódik. Esténként citromfűteát iszogat. Macskája előszeretettel piszkít az ágyába. C. már három és fél éve egyedülálló. C. nem tudja, hol rontotta el. Azt mondják róla, csinos és tehetségesen rajzol.

Olykor eljár a közeli moziba. Romantikus filmeket néz. Közben nagyokat sóhajtozik. Sír.

G. egy repülőgép-katasztrófa egyetlen túlélője. Jelenleg egy multinacionális vállalatnál dolgozik. Napi rendszerességgel fut. Szereti a macskákat. Bár előfordul, hogy különböző szórakozóhelyeken kétes erkölcsű hölgyekkel ismerkedik meg, valójában egy kedves lányról ábrándozik, aki jógaórákra jár, és kitűnően rajzol. G. ellenne mint a befőtt hosszabb ideig is női társaság nélkül, de dunsztja sincs, hogy azt hogy kell.

C. és G. két független ember.

C. és G. sosem találkoznak.

e.h.h.H.h.

Hitt istenben. A háborúban a haditengerészetnél szolgált. Megtanulta a Braille-írást, pusztán szórakozásból.

Egy szép, egyszerű lányt vett feleségül, de gyerekük sajnos nem lehetett. Agrármérnök volt, kedélyes, szűkszavú ember. Goethét olvasott és élvezettel hallgatta a klasszikus zenét. Ismerősei között sok volt a művészetkedvelő. Szabadidejében festett. Magas volt. Feltűnően. Szerette a cigányzenét. Néha eljárt mulatni. Mindenkinek fizetett egy kört. Nyaranta a Balatonnál bérelt egy kis házat. Olykor kereskedett is. Mondom. Okos ember volt. Egyetlen hátránya, hogy Hoffmayernek hívták.

ILLÉS RENÁTA (1987, Marosvásárhely) ötéves kora óta Budapesten él, ott is dolgozik. Csak néhány éve fordult figyelme az irodalom felé, A Vörös Postakocsiban, az Új Forrásban és az Ezredvégben jelentek meg írásai.

MOLNÁR ZSOLT

Várad folytatódik

*Ujjamra tekerem a várost,
szívem méri az időt alatta,
de a dobogás éggel határos,
sebembe ragadt a szélvatta.*

*Horizontig spricol boldogságom,
fölöttem egy hologram kifeszül,
ahogy áradó életem látom,
senkiben sem vagyok egyedül.*

*Sebes-Körös-körül szól valami:
letöltöttem (intim)szférák zenéjét,
csillagsarkantyúm nem csak alkalmi,
minden falon dombormű a messzeség.*

*És Isten mindig szembefordul,
nézése emberekben összeáll,
s felhígult csendként lelkemre csordul,
ennél nem tudok vágyni többre már.*

*Itt hagyom az ujjam örökre,
úgy fog lebegni, amputáltan,
ne mutasson vádlón e börtönre,
mert innen soha ki nem vágytam.*

*Ha merengve itt vagyok, bárhol,
Továbbvihetetlené válik Várad,
de a táj egyszer majd lemásol,
és talán a honvágypőréen áthat.*

MOLNÁR ZSOLT (1983, Nagyvárad) költő. Születése óta mozgássérült, ezért magánúton, otthon végezte tanulmányait. 2004 óta ír és közöl verseket különböző nyomtatott és online lapokban. Magyarországon az Amatőr tehetségek antológiája publikált tőle. Kötetei: Kapaszkodom (2009), De te itt maradsz (2011), Kódolt remény (2016, Nagyvárad, Holnap Kulturális Egyesület).

*Hiszen mégiscsak. Létezik. Igen.
Párhuzamos világot tagadni
nincs hitem: hű véremben érzem,
ahogy saját arcom farag ki.*

*És 3D-s épületekre fest föl.
Mi végre, ha erre senki nem jár?
Mégsem leszek bánatos ettől,
magamnak kikeres a jövőleltár.*

A kijózanodás hajnala

*Rúgkapálsz magad előtt,
bukfencek krikszkrakszai
berácsolják az üres tájat,
főlösképpen elszórt magok,
lejárt szavatosságú nyálcsseppek,
halmazállapotot váltott álmok
lötykölődnek részegen alján,
mert ugyebár van teteje,
amit csak lezárni lehet,
és addig rázkódik ezen a
csillaggöröngyös, elvetélt úton,
a tétovaság célirányában,
míg reakcióba nem lép valamivel,
amit úgy neveznek: hiány,
és látod, ahogy tágulni kezd,
egyenletesen, minden oldalról,
már a térdeddal segíted haladni,
aztán kezded is gyenge görgetni már,
mögötte lassan szinte elfogysz,
behunyod magad az ébredés mögé,
belebújnál, de nincs számodra hely,
majd elkezd visszafelé gurulni,
add meg boldogságodnak, ami a tiéd,
ez a nap is beléd nyomtatja,
hogy a létezés elkerülhetetlen.*

Fekszel

*Itt az identitás-zavar helye,
talán mást is választhattál volna,
hogy ne sírjam magamat így szembe,
a vágyat az idő feldarabolja.*

*Átkeresztel, lásd, mindig ez a láz,
ide-oda dobálja az érintést,
érezem, léhaságomban megaláz
a Hold, átengedem hát a döntést.*

*Bárki is legyenek, befejeződöm,
mint láncra vert végtelen, elfogyok,
vagy akár hulló térperemeken*

*kavicsokba menekült létöszön,
bőröd átvedlik remegésemben,
s nem tudom, lenni partnak
vagy tengernek jobb?*

Nincs

*A vér felitatja az eget,
az ige alján ólom vacog,
minden mozdulat csak öntemet,
a csend a nincs-tájra olvasott.*

*Egy létra valahogy itt maradt,
fokaiba kapaszkodik a vágy,
de irányra számolódik kamat,
szemében forog tériszony-csapágy.*

*Fogvicsorgás a légkör helyén,
emléksebein gyógyulás viszket,
a megbocsátás kockátlan rejtvény,
és mindegy is, hogy hajdan mit tett*

*az, ki lélegzett még bizonyosan,
hogy a fulladását táplálja,
bűn simogatása időt koptat,
jövő elején kirakva stoptábla.*

*A halál is már autoimmun,
torkán akadt az utolsó csillag,
mely a közöny közepén még kigyúlt,
elfolyó fénynyom homályt kiiktat.*

*Majd se éjjel, se nappal. Befelé
néz egyre az örület megtörve,
és tanít élni mutáns feledés,
hogy kinyúljon lélek-szinuszgörbe.*

SZTASKÓ RICHARD

Asztal mellett

Úgy volt, hogy jössz, végül nem jöttél; én vártam rád, és már abban sem voltam biztos, miben maradtunk; föl se hívtál: te hülye, hiába lesed az ajtót, ma nincs szerencséd, és holnap se lesz; így fogtam magam, és lecsorogtam a Téglába. Ott mindig történik valami, és soha nincs egyedül az ember.

Kikértem, amit kellett, aztán rátapadtam a sarokba csavarozott tévére, a tegnapi rangadót ismételték, halványan még derengett is az eredmény, kikaptunk sajnos, ennek ellenére bíztam abban, hogy az ismétlés szolgál majd némi meglepetéssel, és talán sikerül a három pontot behúznunk.

Tényleg telefonálhattál volna. Neked amúgy se kerül pénzbe, én meg örülök, ha hallhatom a hangod, még akkor is, ha éppenséggel ellöksz magadtól, és próbálsz lerázni, mert fáj a fejed, és nincs időd a baromságaimra. Tudom, hogy valaha szerelmes voltál belém, és az se titok, hogy mára mindez elmúlt, de hát ilyen a megszokás.

A pultnál ülőktől alig lehetett érteni a közvetítést, miért ezt a szart kell nézni, nyomd már át a hírekre, vagy kapcsold valami filmre. Végül maradt a meccs, és sehogy sem akartuk a térfelünkön tartani a labdát, amit meg a balszélen műveltünk, az felért a botránnyal.

– Iszol valamit? – kérdezte tőlem egy ismeretlen hang a vállam mögül. Hátrafordultam, és egy melós gyerek állt előttem; kőműves vagy ács lehetett a szomszédos építkezésről, kezeslábas volt rajta, meg súlyos bakancs, a hónalja alatt védősisak, arcát és kézfejét por lepte, hetek óta valami lakóházat készültek fölhúzni a semmiből, napközben a munkagépek zajától alig bírtam megmaradni, és néha hétvégente sem pihentek.

Bólintottam.

– Elfogadom a meghívást, köszönöm.

– Két konyak lesz – mondta a pulthoz lépve. Andika kitöltötte az italokat, majd elénk rakta.

Egymásra néztünk, aztán koccintás után mindketten rágyújtottunk.

– És mi a helyzet, testvér? – kérdezte, én meg azt feleltem, minden rendben, semmi különös. – Az jó. Iszunk még egyet?

Ittunk. Andika kitöltötte az italokat, majd elénk rakta.

– Remélem, nem veszed tolakodásnak, ha leülök melléd, ne értsd félre, nem akarok tőled semmit, csak láttam, itt ücsörögsz egyedül, gondoltam, testvér, jól jönne a társaság. Ugye nem sértettelek meg? Amazokkal meló

SZTASKÓ RICHARD (1987, Budapest) magyar-kommunikáció szakos tanárként végzett az Eszterházy Károly Főiskolán, drámatanárként a Károli Gáspár Egyetemen. Jelenleg egy budapesti gimnáziumban tanít. Prózái az alábbi folyóiratokban jelentek meg/kerültek elfogadásra: Magyar Múzsza, Helikon, Új Forrás, Irodalmi Jelen, Műút.

után nemigen lehet miről beszélni. A művezető folyton baszogat minket, tedd ide, tedd oda, így csináld, úgy csináld, ha meg végzünk, soha nem jó semmi. Sürget, mert csúszásban vagyunk, nem leszünk meg határidőre.

A harmadik kört már én fizettem, és a konyakok mellé sört is kértem. Nem volt kétséges, ma berúgok, és talán holnap is, de vasárnap mindenféleképpen megpróbálok megálljt parancsolni.

Bemutatkozott, s miután én is megmondtam a nevem, elfelejtettem az övét. Gondolom, megint kínosan ügyeltem arra, hogy a sajátomat ne hadarjam el: tisztán artikuláljam a vezetéknevem; mintha egyébként bármit is számítana, kit hogy hívnak vagy mi a foglalkozása.

– Amúgy tanár vagyok – mondtam végül a sörömből fölnézve –, állítólag szép hivatás, pädagogosz, ahogy a görög mondaná, kísérő, sötétből a fénybe, nem tudom, egyre kevésbé érzem szépségét, a sötétség mélyül, de annyit még hoz a konyhára, hogy ne haljak éhen. Legtöbbször úgy vagyok, hogy nyolc és fél három között a háborgó tengeren lyukas pohárral egy süllyedő csónakból próbálok kimerni a vizet.

Felhúzta a szemöldökét.

– Jól hallottad. Így van ez, nem túlzok.

– Én itt vagyok az építkezésen segédmunkás – vette át a szót –, épphogy megvan a nyolc általános, a gimnáziumot elkezdtem, aztán kibuktam, később megpróbáltam esti tagozaton leérettségizni, de a szóbelikre már nem mentem el. Készültem rá, tanultam, de kellett a pénz, így elhúztam a faterral melózni, ő burkoló, segített abban, hogy nekem is legyen valami. Hát a tied?

Az enyém? Egy önző fasz, aki azt képzelem magáról, egy-két kedves szóval megválthatja a világot, de ez hosszú történet, és nem is szeretnék a részletekkel untatni, nézzük inkább a meccset, talán ebből a szögletből sikerül a csatárnak gölt fejelni, aztán, ha landol a kapuban a labda, jöhet a hajrá zöldek. Tényleg nem akarlak apámmal untatni.

– Festő. Úgy értem, képeket fest, pontosabban festett, mert az agyvérzése óta, ugye, lebénult az egyik oldala, szóval már nem dolgozik, azt hiszi, jók a képei, pedig gyöngék szerintem, de valami hírnevet mégis hozott neki, századeleji stílus, impresszionista hatás, az ecsetkezelés elnagyolt, egy idősek otthonában ápolják, a történetekhez képest egészen jól van, fél éve esett össze a konyhában, elvágódott, hangos csattanás, a kezében levő pohár is szét pattant a csempén, az orvosok azt mondták, ha negyed órával később szállítják be a kórházba, hátralevő életére olyan marad, mint a saláta. Egész sűrűn szoktam látogatni.

„De miért hazudsz?”

Miért nem vallod be, hogy idejét se tudod, mikor jártál nála utoljára?, és pusztán azért, mert képtelen vagy pár másodpercnél tovább a szemébe nézni. Igen, nem bírom állni a tekintetét. Megszűnök létezni, ahogy rám mered a zöldesbarna szemével, a kiálló járomcsontjával, az arcán levő

őszes borostával, meg azzal, ahogyan a jobb kezével görcsösen kapaszkodik a gumikupakkal ellátott kórházi mankóba, amiről mindketten tudjuk, hogy egy mérettel kisebb, és valójában a másik kezével kellene fognia, mert ha a jobb lábad sántít, akkor a ballal fogod a mankót, ha meg a bal lábad, akkor a jobbal fogod. Mikor találkozunk – havonta, kéthavonta –, mindketten idegesek leszünk, és ez egyikünknek se tesz jót. Bár ez nem hat az újdonság erejével, hiszen erről szólt az egész életünk. Ő tévedhetetlennek hitte magát, engem pedig selejtnak, akiről nem is igazán tudni, hogy lett ilyen elcseszett. Aznap is a fejemhez vágta, szégyellem, hogy egy vérből valók vagyunk. Mondom erre, gratulálok, apukám, örülök, ha így gondolsz, néha én is ezt érzem, szégyellem, hogy belőled lettem. Aztán hátat fordítottam, és becsaptam magam mögött az ajtót. Remegtek a térdeim, ahogy álltam a lift előtt, és vártam, hogy megérkezzen a földszintről. Talán a harmadikon járhatott, amikor odabentről meghallottam a csattanást. Ahogy beléptem a lakásba, láttam, hogy ott fekszik a konyhacsempén, furcsa és torz mosollyal az arcán, körülötte mindenütt üvegszilánk, és úgy dobog a szívem, mintha ki akarna robbanni a mellkasomból.

– Ha minden igaz, holnap benézek hozzá. Meglátogatom. A város másik felén, villamossal néhány megálló. A bérletem lejárt, muszáj bliccelni. Apám ápolásra szorul, a maga körüli teendőket alig tudja elvégezni, segítségre van szüksége, gyógyszereket szed, hozzánk nem jöhet, hely sincs nálunk, otthon se tudnánk maradni vele, tudod, munka és egyéb, így marad az idősek otthona, ami kész rablás, de állítólag jól bánnak vele, ott egész napos a felügyelet. Nem szokott panaszkodni. Méltósággal viseli a vele történeteket. Talán ha jobban lesz, festeni is tud majd, kiállítások, galéria, a családban mindannyian szorítunk.

Arról se feledkezz meg, hogy grafikust akart belőled faragni. Ha már úgyis rád jött az őszinteségi kényszer, és egy ácslegényt traktálsz az apáddal, rendelj még két kört, és kezd az elején.

– Iszunk még egyet?

– Jöhet, igen, de ez az utolsó, utána mennem kell – mondta. – Vár a feleségem, a gyerekért is menni kell.

Andika kitöltötte az italokat, majd elének rakta. Koccintás után mindketten rágyújtottunk. A pultnál ülők a végre-valahára sóhajával nyugtázták, a játékvezető lefújta az első félidőt.

– Az apám mindig is azt szerette volna, hogy olyan legyek, mint ő. A saját képére akart formálni, azt hiszem, így mondják, ha nem is festő, de legalább grafikus legyen belőlem, ezért heteken át és hónapokon keresztül rajzoltam és rajzoltunk, csendélet, kézfej, a kockák mögötti drapéria esése, árnyékolás és kontúrok, de azzal nem számolt, hogy rossz emberrel kezdett. Feleannyi tehetség se szorult belém, mint amennyi belé, és sajnos ezt egyedül csak én láttam. Olyasvalamiben hitt, ami nem is létezett, nem is létezik.

Mesélhetnél arról is, ha már itt tartunk, az elmúlt harminc évben egyszer sem tudta kimondani, büszke vagyok rád. Amikor nagy ritkán megölelt, akkor is csak a szánakozó részvét miatt borult a nyakadba. És természetesen arról se feledkezz meg, egy pillanatig eljátszottál a gondolattal, igen, emlékezz, a gondolattal, amit egy ismeretlen hang suttogott a füledbe, a csempén heverő apád és az üvegszilánkok mellett guggolva, hogy nem hívod a mentőket: csak állsz és hagyod, hogy a sors vagy Isten, vagy nevezze bárhogyan is, befejezze, amit elkezdett. Mire föleszméltél, a hang már követelte magának a jussát, itt a remek alkalom, most visszafizethetsz mindent. Nem vagy te olyan szörnyű ember, mégis a soha vissza nem térő alkalom fekszik itt előtted a földön, ne habozz, fordulj meg, lépj ki az ajtón, húzd be magad mögött csöndben, fordítsd el a kulcsot a zárban, és ha szerencséd van, a liftet még nem hívták el, itt vár téged az emeleten, szállj be, nyomd meg az F-et, nézd magad a koszos tükörben, és ha meguntad a bóklászást az utcán, ülj be valahová, rendelj egy fél deci konyakot vagy körtét, hajtsd föl, aztán igyál még kettőt, és hívd a mentőket, idős apád összeesett a lakásán, nem mozdul, rettenetesen aggódsz, kérem, siessenek, s miután rendezted a számlád, és a pulton hagyta a borraivalót, sétálj vissza apád lakásához, ne siess, a mentők se fognak, a konyhába lépve ülj le mellé, de óvatosan, nehogy üvegszilánk sértsen, és várd a távolban fölhangzó szirénát. Igen, tudtál volna azonosulni a követelődző hanggal, de mégse hallgattál rá: azonnal tárcsáztad a mentőket, és elfúló hangon (remegett, mint a bukásra álló diáké, aki az elégségesben bízva – javítási szándékkal – felelésre jelentkezik, és csak a rögtönzött jóindulatodban bízhat) könyörögtél, hogy jöjjenek azonnal, ne késlekedjenek, minden perc számít, azt se tudod, mit csinálj, félsz hozzáérni, nem akarod rontani a helyzetet, kérem, siessenek.

– Remélem, rendbe jön a faterod, jobbulást kívánok neki, muszáj indulnom, az italokat pedig köszönöm – mondta, majd fölállt és kezét nyújtott.

Megszorítottam, aztán zebre dugtam sajtó ujjaimat.

– Legyen szép napod – mondtam, és később se tudtam rájönni, miért voltam szokatlanul kedves.

Amikor eljöttem a Téglából, még tartott a tegnapi rangadó ismétlése, öt vagy hat perc lehetett a lefújásból. Ahogy botorkáltam föl a pincelépcsőn, megcsapott az orgonailat, amitől meg is szédültem, hiszen a környéken egy darab orgonabokor sincs. A meredek lépcsőkön imbolyogva haladtam fölfelé a tavaszba, és úgy volt, hogy ma jössz, de végül nem jöttél; én vártam rád, és már abban se voltam biztos, miben maradtunk; föl se hívtál, én biztosan föl foglak hívni, gondoltam, föl is hívtalak később, de nem vetted föl, kinyomtál, mert megegyeztünk, hogy időre van szükséged, tartsam tiszteletben a döntésed, ne zaklassalak.

Tényleg jó lett volna azt a három pontot behúznunk, de nem jöhet össze minden.

ADY ANDRÁS

Jobb: persze

Nézel rám, mint fenti nap lentebb holdra,
ez nem is baj, fényes mind a kettő,
mind égre való, oda tehető,
de az eged hús, az enyém csak csontja.

Úgy nézel, virág tesz így a tépővel,
van ott valami dac, mitől megáll
a kéz, lélegzetnyi pillanatra bár...
élet fordul így ellent nem élővel.

Úgy figyelsz rám, hogy közben teljesen
elviselsz, s én ezt aligha tehetem,
s keresed igencsak, mi van lelkemben,

az olvasban, mely üresen kong velünk,
akkor is ha magunk, mindent túlélünk,
ha biztosság vagy, s én balga véletlen.

Csak lebeghny

Orgazmus-közeli a semmittevés,
csak el kell határozni és már kész,
bár ha határozol, a semmi elvész:
tenni, ne-tenni, melyik pótcselekvés?

Jó, ha egy ideig nem vagy fa, de nem,
házsarka, tűzoltócsap végképp ne,
s nem, mindezt levizelő kutya se.
Lebegés, több valami közt: nem lenn-fenn.

ADY ANDRÁS (1976, Csík-szereda) költő. Brassóban járt főiskolára, majd Kolozsváron pszichológiából diplomázott. Kulturális szakirányító, külpolitikai elemző. Versei hazai és magyarországi lapokban, folyóiratokban jelentek meg. Legutóbbi kötetei: *Pügmalion – léleknapló* (Mentor Könyvek Kiadó, 2015), *Bogivilág* (Mentor Könyvek Kiadó, 2016).

Ha alig születesz meg, el alig patkolhatsz,
kegyelmi utazásra nem pakolhatsz,
s a köztes lét, a kegyelem-kegyelmét

ilyesminek kérem, a semmis másnak,
másnak, mely semmi, az alkotásnak
az „alkotótlan”-boldogat: kezelnéd?

Így már jobb

Mint tegnap, ma éppúgy vérzek, pontosan.
De jó, bizisten teljesen elfutott
a méreg, de nem is, inkább elfogott
a félsz: valamit ingyen kapok, fontos

maradok, sosem halok meg, hejj, addig
élek, míg teljesen lelakom magam,
míg nem lesz se napom, de se havam,
magam-mentes magamban élek, alig.

S az alig teljesen grátisz lesz, mint az
első fagyú, a vágyott ugyanaz,
vagy első csók: örök, sajnálat-adott,

vagy ingyenes lesz minden, mi nem halál,
a küzdelemmel nyert „vissza nem talál”...
imádom, s pont úgy vérzem a tegnapot!

DINÓK ZOLTÁN

Előrukkolni a novellával

- Nagyon jól sikerült ez a novella! – mondta Zoltán az anyjának.
- Nocsak!
- El is küldöm vagy négy lapnak!
- Ha olyan jó, miért nem csak egynek?

Zoltán nem válaszolt. Kiment a számítógépes szobából a konyhába rágyújtani. Azt tudta Zoli, hogy az új novella nagyon érdekes, és fennkölt hangulatú. Arra gondolt, kinyomtatja s elviszi a pap barátjának. A novellában Istenről írt. Ezért gondolt egyáltalán erre.

„Biztos, tetszeni fog majd neki!”

Ezért a postázással még várt is. Most az a fontos, hogy a pap lássa. Lehet, ha valami olyat mond, ami nem felel meg a valóságnak, még javít is rajta. Egyáltalán ezért is viszi a paphoz. Felöltözött s egy szatyorba tette a kéziratot. Egy csomag cigarettát is vitt magával.

– Nemsoká jövök! – mondta az anyjának.

Majd hamarosan megérkezett a templomhoz. A bejáratnál a templom-szolga már felismerte.

– Dezső atya a szobájában van! – mondta.

Zoli tehát a földszint bal sarkába ment, ahol kopogtatott, mikor megérkezett.

- Tessék!
- Zoli vagyok!
- Gyere be!

Zoli ajtót nyitott, aztán kifújta magát.

- Mit akarsz? Egy óra múlva értekezletre megyek.
- Remélem, elég lesz ennyi idő is!

A pap nem értette, csodálkozott.

– Mire? – kérdezte.

– Hoztam valamit. Egy novellát. Arra kérném, hogy olvassa el...

– Jaj, Zoli, én nagyon nagyra becsülöm az irodalmi ambíciódat, de erre nincs időm.

– Csak kérem, olvassa el, nem olyan hosszú, és fontos dologról szól!

Istenről írtam benne.

A pap egy pillanatra elgondolkodott.

– Istenről? – kérdezte. – Mit írtál Istenről?

– Olvassa el! – s a lapokat az atya orra elé dugta.

DINÓK ZOLTÁN (1981, Kecskemét) író, költő. Volt hírlapárus és könyvkereskedő. Írt regényt, kisregényt, drámát, novellát, verset, esszét. Az álomvilág nagyúr címmel 2010-ben jelent meg novelláskötete.

– Na, hadd nézzem! – s felvette a szemüvegét és olvasni kezdte. Zoli izgatottan várt. Az atya megilletődött képet vágott. Majd mikor a végére ért, azt mondta:

- Ez nagyon szép! – s elgondolkodott. – Ezt tényleg te írtad?
- Igen, én – felelte Zoli.
- Igen, ki más? – tűnődött el a pap.
- És? Tetszik?

– Igen, nagyon. Ezt mindenképp add ki!

– Azt akarom.

– Ez nagyon szép volt benne, hogy „az ember mindenkiben, csalódhat, de Istenben soha nem”.

– Ugye?

– Igen, igen.

– Látszik, hogy kedvenc íróm Dante.

Dezső atya mosolygott.

– Ha így dicséred az Istent, boldog életed lesz! Szoktál imádkozni?

– Nem nagyon.

– Pedig jobban tennéd.

– Azért tisztelem a vallást.

– Igen. Ahogy írtad: „Isten a szívünkben van, nem a templomban.”

– Igen. És hány ember fordítva hiszi! – mondta Zoli.

– Amúgy minden rendben nálad? – kérdezte Dezső atya aggódva.

– Igen, minden rendben – mondta megnyugtatóan Zoli.

A pap elmosolyodott:

– Most már igyekeznem kell. Várnak. Írj tovább. Ha lesz időm, elolvasom – mondta Dezső atya.

– Jó, szeretném is... – felelte lelkesedve Zoli.

– Akkor, szia! – kezét fogott a fiatal íróval, azzal ment a dolgára.

Zoli büszkén tért haza.

– No, megmutattad a novelládat? – kérdezte az anyja.

– Igen.

– S tetszett a papnak?

– El volt ámulva.

– Na jól van. Egyél egy kis brassóit. Megtalálok a gázon.

Zoli ehelyett a szobába vonult és elküldte a novellát négy szerkesztőségnek, majd aludt egy nagyot, hogy kipihenje az írás fáradalmait.

A takarítónő

A lépcsőházban fáradtan törülte a lépcsőt a takarítónő. Csak ő meg a másodikon lakó Répa Károly voltak a házban. Épp szünetet tartott és neki-támasztotta a lépcsőnek a felmosót, mikor Károly kinyitotta az ajtót.

– Jó napot, kedves uram! – mondta a takarítónő.

– Jó napot, hölgyem! – mondta Károly.

A takarítónő nem akart hinni a fülének, amikor meghallotta a „hölgyem”-et:

– Segíthetek valamiben? – kérdezte.

– Nem, úgy gondoltam, én segíthetek – felelte Répa Károly.

Az asszony elmosolyodott. Tény, ami tény, igen éhes és szomjas volt, de nem mert megszólalni sem. Károlynak azonban volt annyi esze, hogy megkérdezze.

– Nem éhes?

– De. Tudja, elfáradtam – mondta a takarítónő.

– Azt elhiszem. Ha akarja, egy adag zöldborsófőzeléket tudok adni önnek.

– Ó, hát azt elfogadom – mondta a takarítónő.

– Jöjjön be! Nem kell levenni a csizmát.

A takarítónő mégis levette.

– Piszkos.

Károly bekísérte a konyhába, megmelegítette a főzeléket.

– Szomjas is vagyok! Nem tudna adni egy pohár vizet? – kérdezte az asszony.

– Dehogynem! De nem vizet adok, hanem egy pohár őszibaracklevet.

Azt szereti? Jó lesz?

– Hogyne!

Károly kiszolgálta.

– Jó hideg.

Azért két húzással megitta. Károly meg elkészítette a főzeléket s az asszony orra elé rakta. Az mohón falni kezdett. Látszott rajta, hogy nagyon éhes. Meg az is, hogy talán bizonyos dolgokban sokat nélkülöz. Amikor végzett, nem győzött hálálkodni.

– Köszönöm, Uram!

– Szívesen. Csak segítettem magán, egy jó emberen.

– Maga is jó ember! Meglehet, hogy jobb, mint én!

Károly nem értette, hogy miért mond ilyet.

– És maga mit csinál? Mivel keresi a betevő falatot? – kérdezte a nő.

– Asztalos vagyok, csak éppen munkanélküli... Mit is mondhatnék... Az ötös lottó főnyereményének tudnék örülni – felelte Károly.

Az asszony nevetett.

– Én is!

– De azért eltartom magam. Most a hidegben iszonyúan drága a fűtés.

De valahogy kifizetem.

Az asszony megdörzsölte a szemét, és közben egy mélyet sóhajtott.

– Igen. Én is többre lehettem volna hivatott – mondta a takarítónő.

– Más munkával nem is próbálkozott?

– Dehogynem. Csak ez vált be a legjobban. Voltam egy általános iskolában is takarító.

– Értem. Gondolom, nem sokat keres – mondta komolyan Károly.

– Ezért a lépcsőházért elég szép summát kapok, de nem akarom elárulni, mennyit...

– Nem is kell. Kérem, ne haragudjon...

– Miért haragudnék? Kisemberek vagyunk, viszonylag kevés bérrel, nem nekünk kéne összevesznünk.

– Hanem kiknek? – tette fel a kérdést Károly.

– Az apám elég jó politikus alkat volt, ő mindig azt mondta, nekünk a politikusokkal kéne összemarakodnunk, nem egymással...

Károly elmosolyodott.

– Igen, igaza van. Nekem is a munkanélküli-segélyem hamarosan elfogy. Még jó, hogy meg tudtam kínálni borsófőzelékkel. De kaviárt már nem tudok adni...

– Nem is kell... – mondta nevetve a takarítónő.

Majd egy pillanat erejéig elgondolkodott.

– Maga egyedül él? – kérdezte aztán.

– Már két éve igen. A feleségem elhagyott.

– Sajnálom.

– Nem kell sajnálni. Ő csalt meg engem, s fel volt háborodva, hogy szóvá teszem.

– Hát az ilyen nő mellett akkor nem is érdemes élni... – mondta az asszony.

– Nem... – mosolyodott el Károly.

– Én is öreg vagyok már, se gyerekeim, se férjem – mondta az asszony.

Károly maga elé nézett, az állát simogatva elmélázott.

– Na, mennem kell. Még fel kell érnem a negyedekre.

– Menjen csak, legalább már nem éhes. Ugye?

– Nem, nem... Köszönöm...

Azzal Károly kikísérte a takarítónőt, s az mosta tovább a lépcsőket. Károly meg elálmosodott időközben és hamarosan ismét elaludt.

ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON (Koromra való tekintettel)

„Létezem, ennyi a munkám”
Petőcz András: Zárójelvers Op. 95.

*Koromra való tekintettel kiválasztom magam.
Megtehetem, elidőzhetek a csintalan
óramutatón, a perc lehámlik hamar.
Most a rektorúr küld haza, illetlenül hamar.*

*Nem cifrázom: rosszulesik, rongy! Rázni kell-e még?
Most épp, mint rongyszőnyeg, kiterül elém.
Ellestem néhány apró trükköt tőle:
ha ráncolódott, se szakadt száraz por belőle.*

*Koromra való tekintettel még örülni merek,
nem kergetnek rossz álmok, hitvány emberek,
azok úgylis bujkálnak faágak zöld pókjai között,
vagy mint az árnyék, settenkednek a tarkóm mögött.*

*Halaszthatatlan dolgom nem akad.
Városom rossz lelkiismerete dagad, nem apad.
Ünneplőbe, talárba bújnak a munkahelyi nagyok,
s azt gondolják, hogy csak ők vannak és én már nem vagyok.*

*Koromra való tekintettel kiválaszthatom magam.
Kezembe veszem napom, s hagyom, hogy lázasan
csepegjen le ujjaim közt fénye a földre,
mintha elvágott kisujjamból folyna el vérem örökre.*

ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON
(1951, Csíkkarcfalva)
nyugalmazott egyetemi
docens, költő. A BBTE-n
szerzett bölcsészdiploma-
mát és nyert el doktori
fokozatot. 1977-től
Marosvásárhelyen él.
Verseskötetei: **Mondom**
magamnak (1997),
Önszorgalmi jegyző-
könyv (MEK, 2016), Itt
állok (MEK, 2016).

(Maradék)

*Belegabalyodnék a következő hajnalhasadásba,
években mérve a következő hatvanhétbe, szívesen,
de épp menekülve távolodnak a fénykohó-csillagok.*

*Miért is tenném, hiszen ez a pillanat olyan nagyszerű,
ez a csontvelőig kiismert, emberfaragó hatvanhét,
de ébredeznek a szundikáló vágyak, valami jön még!
(Ha volna tökéletesség, föl se merülne e holt kérdés.)*

*Holdnak az űrbe kapaszkodnék, ha lehetne még világot
látni eztán is, soha semmi nem elég, mert feltalálták
azt a bizonyos hiányt, amit megismerni kanti mérce,*

*kötelesség, ne vegye, aki nem akarja, vesse el, ne
szorítsa keble görbületére a hajlékony unokát,
aki már sírni, nevetni is tud, s ki is beszél, nyilván,
mint költő a versét, annak, aki szavát érteni vágyik.*

*Ahogy a hajnal, föltarisznyálnám az ég csillagait,
veszíteni és elveszíteni bármit is, nem egyszerű,
amit nyernék, nem elhanyagolható számtani maradék.*

(Asztalnál)

*Az asztról valaki mosolyogva veszi el a hangulatot,
tálból a mosott cseresznyét, visszaköpi a magot.
Szemét törölgeti az asztalterítő, ráncaiba görnyed,
mintha kimosna valami pecsétet vagy eltörölné a könnyet.*

FÁBIÁN JUDIT

Hattyúk a hálóban

– Szia, Benett! Gyere, igyunk meg egy fröccsöt! Baj van...
Az éles, rekedtes hangot Benett túl jól ismerte, nem kérdezte, ki az.
Főleg éjjelente hallotta.
– Áron, az Isten szerelmére, megint éjjel tizenkettőkor hívsz. Mondtam neked, reggel korán megyek dolgozni.
– Hív Áron, minden áron – próbált esetlenül viccelni barátja.
– Mennyit vesztettél?
– Nem nagy ügy... négyszáz eurót. De csak azért, mert egy fekete kóbor macska ment át előttem az úton, elsőbbséget adtam neki.
– Persze, gyalogosan... a hajtásodat még most sem kaptad vissza? – kérdezte Benett.
– Nem is kell, bonyolítja az életem.
– Aludj egyet, beszélünk! – Benett kinyomta a telefont, hogy pihenhessen.
Áron és Benett egykor osztálytársak voltak. A németországi Darmstadtban találkoztak újra húsz év után. Benett a szüleivel települt át, amikor mindössze tizenhárom éves volt.
Információtechnológia szakot végzett a darmstadti egyetemen. Szőke, göndör haja vonzotta a nőket, egyetemi diplomája úgyszintén. Későn nősült, sokáig karrierjének élt. Párszor váltott már munkahelyet, de munkaköre megmaradt. Felesége is erdélyi. Pár év alatt négyszobás lakást vásároltak.
Áron öt éve dolgozik kint. Hogy mit? „Mit nem?” – válaszolná sejtelmes mosollyal. Pár hete még egy pizzériában szolgált fel, illetve, ha kellett, mosogatást is vállalt. Rá is buktak a nők, éppúgy, mint Benettre. Sármos, barna, étellel teli szempár, magas, kisportolt alkat, túskefrizura. Második felesége nemrég „pakolta ki a szűrét”, ahogy ő mondaná. Ám gőze nincs, miért, hisz most is közös kisfiuk miatt jött ki dolgozni.
A telefonbeszélgetés után Áron őszi kabátját hanyagul magára terítette és kísértelt a darmstadti kaszinóból. Hideg volt kint és köd. Elővette a pénztárcáját, annak belsejében is köd ült. A villamos már nem járt, remélte, maradt még pénze taxira. Amíg gyalogolt, zsebéből szalvétába csomagolt felvágottat húzott elő és pár kóbor macska elé dobta. Nagyon szerette etetni a gazdátlan állatokat. Bár Darmstadtban kevés ilyen kóricált. Sok menhelyet létesítettek már számukra.

FÁBIÁN JUDIT (1978, Nagyvárad) német–angol szakon végezte egyetemi tanulmányait. Versei és prózái váradi napilapban, egri irodalmi folyóiratban, antológiában jelentek meg. Önálló kötete: Edzés kábelben (Éden Művészeti Hálózat – Lícium-Art, 2015).

Egy társasház egyik szobáscskáját bérelte. Sötét bútorain a por világos kísértetlepelként fogadta minden este, amikor hazaért. Az utcai fény erősen megvilágította a tárgyakat.

Az Oetinger Villa volt a kedvenc helye, amikor megtehetette, odajárt koncertekre. Néha Benettet is rávette, tartson vele. No és persze a „Kneipe”-k és kaszinók élete ártatlan örömei közé tartoztak. Oda Benettet kötéllel sem tudta volna elrángatni.

Nem tudott elaludni, már több hónapja nem látta családját, a netösszeköttetés rossz, ritkán beszélgetett szeretteivel.

Szombat reggel újra csörgött Benett mobilja. Ismét Áron. Találkozót beszéltek meg a Chaos kávézóban. Kocsmába Benettet az asszony úgyszem engedte volna. Benettnek jól jött a tiltás, nem kellett magyarázkodnia, miért nem jár kétes helyekre. „Bezzeg én vagánynak nevelem a kölyköt, már amikor a közelemben lehet!” – mondogatta mindig Áron.

Benett a megbeszélte időpontban már a kávézóban ült, Áron szokásához híven késve érkezett.

– Egyszer nem tudsz pontos lenni, mondtam, hogy Reginával színházba megyünk.

– Akkor a lényegre térek. Hazamegyek. Mármint haza, Romániába, egy hétre. Holnapután indulok is, busszal, a repülőjegy drága. Gyere velem, mióta is nem jártál otthon? – hadart el mindent Áron.

– Lassan öt éve, hm... el sem hiszem, hisz anyuval naponta Skype-olunk – gondolkodott el Benett.

De Regina nem hinném, hogy jó ötletnek tartja, nem akármikor vehet ki szabadságot. Nálam ez nem lenne gond.

– Beszöld meg vele és holnap csörögj rám! Mennem kell, egy cuki cica vár a lakás előtt. Kajára.

– Kétlábú, mi? – kiabált utána Benett.

Ezzel Áron felpattant, kifizette mindkettőjük kávéját és elrohant.

– Halló, Áron? Vegyél nekem is egy jegyet, kérlek. Holnap kifizetem. Igen, utazom én is.

Háromórás vita után Regina úgy döntött, mehetnek... mármint nem mintha tőle függött volna, de az ő szüleit is meglátogatom egy füst alatt. Nem, őt nem engedi a főnöke, újabb turistacsoportot kell kísérenie.

A buszon szürkeségbe révedt szemekkel, bágyadtan unatkoztak. Ezerkétszázhusz kilométer – rémálom, gondolta Benett.

Áron kinyújtózott, ahogy csak tudott, az előtte ülő hölgy feszengett a széken, ám Áront ez cseppet sem zavarta. Benett összekucorodott, magára terített egy melegítőt és aludni próbált.

– Te, hallod, mit mondott a kölyök az este? Volt netem, sikerült öt perccel beszélnem vele – vigyorgott Áron tizenhárom éves kisfiára célozva. – Azt mondta, tele van a Körös hattyúval, vadkacsával, szárccsával. Mindenki

tömi őket kajával. De szerintem a kedvencük csak a hal marad. Biztos, lesznek éhes négy lábúak is, amiket a kölyökkel etethetünk.

– Aha – ásított Benett –, elsétálunk oda, imádtam a Sebes-Körös partját.

– Fenét, csak magoltál állandóan, nagy matekzseni, nem is jöttél soha csavarogni – legyintett Áron.

Több mint tizennégy órák út után érkeztek meg. Persze, a pihenőket is beleszámítva. Mindketten saját szüleiknél kaptak szállást. Áron elhatározta, hogy az egész várost gyalog járja be. Rábeszélte Benettet is, hogy tartson vele, legalább a nevezetesebb helyekre.

Benett úgy érezte, hatalmas pókhálók borítják őt is, amikor néhány behálózott, felújításra váró épület mellett haladtak el.

– Ezek még most sincsenek készen?

A romos, régi, műemlékszámba menő, de felújítatlan házak mellett pedig szemet szűrő kontraszttal pöffeszkedett egy-egy felújított villa.

„Ha Regina itt lenne idegenvezető...” – borzongott meg.

Furcsa érzés fogta el. Öt éve nem járt itthon, és úgy tűnt, más városban landolt.

Az építkezések, megkezdett és befejezetlen munkálatok megszorodtak. A Macskadomb tetején, ahol a Gomba nevű vendéglő áll, minden tiszta sár. Földcsuszamlás. Úgy érezte, a domb arca fekete könnyeket görget. Növényzet alig. Hídépítések. Feltúrt utak kövezete haldoklik. A már lerakott porfírkövek nyögnek a magas sarkú cipők alatt, a magas sarkak megmegbicsaklanak a repedésekben. A Kossuth utcai majdani föld alatti parkoló kész tériszony. A Garasos híd környéke viszont megdöbbenően élettel teli, kora ősszel is élénkzöld.

Évszázados fák vigyázzák a vízimadarak útját. A múlt sugárzik minden egyes klorofill-vegyületből. „Igen, kitartottak a Zöldek, testükkel védték ezt a területet” – jutott eszébe Benettnek.

– Maradjunk a Körös-parton, ott kellemes! – szólt Áronhoz.

Áron szerette volna hozni kisfiát is „csavarogni egyet”, ám a volt feleség határozottan kijelentette, Ronit csak céllal viheti valamerre az apuka: vagyis például Gyermekvárosba, vagy moziba egy animációs filmre stb. Áron vállvonogatva vette tudomásul a megszorításokat. A Garasos híd mellett egy padon pihentek meg. Vízbe hullott fehér felhőpamacsként rakoncátlankodtak a Körösben a hatalmas, megtermett hattyúk.

A kék fejű vadkacsák, fúrge cirkuszi bohócok, ide-oda pörögtek a vízporondon.

Már esteledett, mire Áron és barátja szép lassan lesétált a tízemeletes tömbházak lakónegyede felé. A hattyúk, a habok karcsú potyautasai, lomhán követték őket.

Könnyedén sodródtak a Körössel.

Amikor gyermekkoruk lakótelepéhez értek, a hattyúk fehér teste már felkészült, hogy ingyenes közlámpaként világítsa meg a vízi utat, de még

minden tisztán körvonalazódott az alkonyatban. A levegő friss volt, és kivételesen nem a műútról fújt a szél.

Áron a Köröst fürkészte, majd hirtelen összeráncolta homlokát:

– Figyelj csak, Benett, egy csónak, felfújható gumicsónak! Ott, a víz közepén.

– És? Láttunk már ilyet, nem? – felelte unottan barátja.

– Igen, de... nézd, egy alak ül benne, és szinte ráhajol a habokra! Egy hálót látok nála – kémlelte a szürkeséget Áron.

– Illegális halászat... hm, sajnos ez is megesik. Nincs közünk hozzá.

– Nem, nem... ez nem olyan háló, hát nem látod? A hattyúkat közelíti meg vele.

Hirtelen hatalmas puffanást hallottak, majd egy vergődő hattyú helikopterzajhoz hasonlítható kétségbeesett szárnycsapásait.

Pár méterrel arrébb szinte a semmiből bukkant fel egy másik gumicsónak, újabb szárnycsapások, majd egyszeriből egy szitaszerű valami az óriás madártesten.

– A fene egye meg, ezek vadásszák őket! – kiáltott fel Áron.

Rajtuk kívül még pár anyuka sétált végig gyermekével a parton, de úgy tettek, mintha semmit sem látnának, hallanának.

– Tuti, hajléktalanok, és megeszik őket, azt hiszik, libák! – kiáltott fel a megszállottan állatbarát Áron, miközben a vízhez rohant. – Hívni kell a rendőrséget!

Benett próbálta megállítani:

– Állj már le! Foglalkozunk a magunk dolgával!

Késő volt, Áron a parton termett. Benett utánaszaladt. Dulakodni kezdtek. Benett csúszós talpú cipőjével túl közel ment az iszapos Köröshöz.

Képtelen volt egyensúlyát megtartani, belecsúszott a szeptember eleji, hideg vízbe.

Egyre mélyebbre süllyedt, nehéz talpú cipője és bőrkabátja mind lejjebb húzták.

Áron karját nyújtotta, ám képtelen volt kihúzni barátját.

Az egyik csónak feléjük vette az irányt, a gúzsba kötött hattyút eleresztették.

Benett, habár tudott úszni, hiába próbált kikászálódni, az iszapos, lejtős parton mindig visszacsúszott. A Körös nem volt széles, a csónak hamar odaért, Benett felkapaszkodott. Egy szakállas, köpcös férfi könnyedén partra segítette a vacogó Benettet.

– Gyuri!! Te itt?? – kiáltotta elképedten Áron a csónakosnak. – Mi a csodát keresel te itt?

A csónakos kopott szőrmebundát terített a vacogó Áronra.

– Vedd fel, ezzel béleljük a csónakot, koszos, de legalább nem fagysz meg.

– Szóval??? – kérdezte Áron.

– Vidd haza a barátod, majd elmesélem máskor – mondta a köpcös.

– Neem, Gyuri, felszívódsz, haver, ismerlek! Na, mesélj, miért lopkodtok vízimadarakat? Hiszen te halász vagy. Idáig süllyedtél?

Gyuri épp válaszolni készült, ám hirtelen egy rendőrautó kékes-pirosas fényére figyeltek fel.

Behajtott a Körös-part lenti, gyalogosoknak fenntartott részére.

Két egyenruhás férfi közeledett feléjük.

– Kérem, jöjjenek velem. Egy hölgy hívta imént a rendőrséget. Láta, hogy valaki vízbe esik, és dulakodás folyik, illetve egy hattyúra is rádobnak valamit.

Védett madarak tiltott vadászatának gyanúja miatt, illetve dulakodásért kísérjük be Önöket.

Ha beigazolódik, több ezer lejes bírságra számíthatnak.

Gyuri „vadásztársa” már pár perce felszívódott, hármójukat érintette az ügy.

Benett piros arca sápadtra változott, lábai reszketni kezdtek, de nem a hideg víz miatt. Mindig törvénytisztelő ember volt, egy morzsát nem mert elszórni közterületen.

Áron idegesen topogott. A Gyuri nevű halász hatalmas hálóját gyűrögette. Mindhárman beszálltak a rendőrautóba. Benett percenként nyomta ki telefonját, felesége, Regina hívogatta. Végül kénytelen volt felvenni. Nem tudott hazudni, nevének lehetetlen.

– Hol vagy? Micsoda? A rendőrségen?! – harsogott Regina. – Kiraboltak? Mondtam én, hogy veszélyes Románia. Semmi közbiztonság.

– Nem... nem raboltak ki... hosszú, le kell tennem – remegett Benett, és a Körös vize ruhájában összevegyült a hideg verítékkal, ami Regina hangjától öntötte el. Áron jó ismerőse, Gyuri, beszélni kezdett, dörzsölt külvárosi fiú volt, nagy dumás.

– Ha akarja tudni, biztos úr, maguk miatt lenne az egész, ha igaz lenne, de nem az, mi nem vadásztunk hattyúkra! – kezdte folyékonyan, románul.

A rendőr nagyot nézett és várta a folytatást.

– Húsz éve halászatból élek. Na mármost, mindeddig szépen kaptak a halak, engedélyem is van, mindig is volt, nézze! Amióta viszont elszaporodtak a kövér hattyúk és kacsák stb., alig van hal, amit kifoghatnék. Annak ellenére, hogy a hattyúkat teleetetik a lakosok, még halakat is előszeretettel fogyasztanak. De sokkal energikusabbak és mindent megzavarnak. Felfújt nagy vadállatok lettek!

– Még ugyan szelídek – szólt közbe a rendőr –, de a lényegét mondja!

– A hattyúk megeszik a halaimat is. A kiéhezett macskák sokszor falkában támadnak rá a hattyúkra, vadkacsákra. És miért? Mert a városban tilos etetni őket!

– Tilos? – kiabált elképedve Áron.

– Igen. Az egész egy ördögi kör, hát nem érti, biztos úr? A hattyúkat irritálják a kiéhezett macskák.

Az emberek hülyeségekkel etetik a nagy szárnyasokat, de azért utóbbiak nem adják fel a halfogyasztást. Elszaporodnak, összevissza úszkálnak, és a halász elköltözhet vagy kereshet más mesterséget. Ám mi semmi illegálisat nem követtünk el! Azt mondom, mit tehetne minden halász...

– Ezt ne nekem mondja, hanem a polgármester úrnak! A rendeleteket nem mi hozzuk.

Kétezer lejes büntetést kapnak fejenként! Vagyis hatezer lej összesen, vagy kifizetik, vagy közmunka!

Áron arca egyre vörösebb és vörösebb lett, amint Gyuri a logikai szálát levezette s meghallotta a rendőri határozatot.

– Senki nem fizet semmit. Benett, hazautazol, de egymagad! Gyuri, teszel, amit akarsz, én ledolgozom a közmunkát! – toppantott egyet Áron.

– Elment a maradék eszed is? – sziszegett Benett. – Elég bajt okoztál, fizessünk és punktum!

– Ön nem dolgozhatja le mindhármójukért. Esetleg a saját részét – szólt bele a rendőr.

Újabb mobilcsörgés. Ezúttal az Ároné.

Kisfiának neve tűnt fel a kijelzőn.

– Apa, láttalak a Körös-parton, tudom, merre vagy! Odamegyek.

– Még csak az kéne! Majd visszahívlak később! – nyomta ki mobilját az apuka.

Pár perccel később Áron tizenhárom éves kisfia, Roni jelent meg a rendőrség épületében.

– Csókolom, Gyuri bácsi, szia, papa! – mondta vigyorogva, mikor a kis társasághoz engedték.

– Nem lenne szabad itt lenned, kiskorú vagy! – szólt a rendőr.

– A kollégája beengedett – felelte a srác.

– Jaj, papa, az előadásért vagytok itt? A hölgy, aki a rendőrséget hívta, egy osztálytársam anyukája. Látott minket, ahogy az új hattyús iskolai bemutatóra készülünk. De a szürkületben rablásnak, dulakodásnak vélte a jelenetet. Igaz, Ilonka néni?

Egy hölgy jelent meg a kisfiú mögött, és bólogatott.

A fiú a rendőrhöz fordult és ártatlan mosollyal folytatta:

– Bemutatóra készülünk a suliban. Egy művészi filmet, már ha tetszik tudni, mi az – tette hozzá kajánul –, szóval egy rövidfilmet forgatunk. Címe: „Sejtelem szürkületben”. Háló, alkonyat, Körös-parti táj, állatvilág, madár és ember mozgása, ahogyan a háló felemelkedik... Apukám és barátai a szereplők. Én filmeztem az egészet, de a papa barátja belecsúszott a vízbe, bepánikoltam és töröltem a felvételt. Nem tolvajok ők, csak egy ártatlan iskolai előadás szereplői.

A rendőr a homlokát vakarta, Áron tágra meresztett szemekkel nézte a fiát.

– Tanúsítja a hölgy, hogy ismeri az illetőket, és a fiú állítása igaz?

– Igen – válaszolta az Ilonka nevű nő.
Miután kiengedték őket az őrsről, Áron kérdően nézett kisfiára.
– Ez mi volt?
– Anyu nem engedett veled sétálni, de azért kimentem Ilonkáékkal.
Láttam, hogy slamasztikába kerültél, ennyi! – vigyorgott a fiú.
Aki a rendőrséget hívta, nem Ilonka volt, hanem egy barátnője, akit végül sikerült meggyőznünk a „tévedésről”.
– Apja fia... – mondta flegmatikusan az átfagyott Benett.
– Na, tudjátok mit? – húzta ki magát Áron. – Több ezer lejt „nyertünk vissza!” Hála az én véremnek! – mutatott fiára. – Tilos macskákat etetni ebben a városban? A hattyúkat meg halálra tömik. Alapítványt nyitok macskák ivartalanítására.
– Száz euróból talán? – kérdezte ironikusan Benett.
– Nem tudhatod – ült ki újra a sejtelmes mosoly Áron arcára, barátjára terítette felsőjét és taxit hívott.

A jobb szem

Angéla sokszor meg kellett támassza a fejét, érezte, percenként lecsukódik a szeme. Olyankor kibámult az iroda ablakán és a másik udvaron lévő fenyőfa magas ágára akasztotta tekintetét. Tornáztatta a szemét. Senki nem beszélgetett az irodában. Sok munkatársa mereven bámulta a monitort, alig pislogva.

Ő pislogott, igen, igyekszik tudatosan minél többet pislogni, a szemszárazságot elkerülendő. Egyszerre csak azon vette észre magát, hogy jobb szeméhez nyúl. Egy hosszú hajszál érhetett bele. Nem vett észre eltévedt hajszálat, mindig bekötött hajjal dolgozott.

Folytatta a munkát, újra viszketni kezdett a jobb szeme. Kizárólag a jobb.

Megvakarta, haját igazgatta, bretonja rövid, mi érhetett bele?

Gyermekkorában tanulta nagymamájától, hogy a jobb szem viszkete bántat és sírást jelent, a bal szemé örömet. Nem babona! Minden mindig eszerint zajlott. Múltkor is viszketni kezdett a bal szeme, még aznap értesítették, hogy megnyert egy kétszemélyes ebédet, mert részt vett egy közösségi oldal játékán. Pár hete szörnyen viszkete a jobb szeme. Még aznap csúnyán összeveszett a barátjával és zokogásban tört ki. Édesanyja nemrégiben súlyos ételallergiával az intenzívra került. Angéla aznap is állandóan vakarta jobb szemét.

Egyre nyugtalanabban izgett-mozgott székében. Levette a szemüvegét. Biztosan piszkos lett az üveg. Az okozhatja, mi más. Megtörölgette, aztán idegesen tette vissza a szemére.

Tovább dolgozott. Újra viszkete... kizárólag a jobb szem. Szemüveg nélkül folytatta a munkát. Ösztönös mozdulattal egyengette a haját, eltévedt hajszálak után kutatott.

Bal szemét is vakargatni kezdte. Felváltva a kettőt. Talán a bal is viszkete... hátha. De nem, a bal szeme megfájdult a dörzsölgetéstől, de egyáltalán nem viszkete. Ám a jobb annál inkább. Angéla remegő kézzel vakarta.

Mi fog ma történni? – gondolta és üzenetet küldött édesanyjának. „Minden rendben? Mert nagyon...” Az üzenet második részét gyorsan törölte. Édesanyja általában pár percen belül visszaírt neki.

Angéla ismét dolgozni kezdett, közben jobb szemét vakargatva. Félpercenként a telefonját nézte. Néma volt.

Már huszonöt perc is eltelhetett, és semmi válasz. Nyugtalanul felugrott székéből, kezében a mobiljával a folyosóra ment. Anyját hívta. Kicsörgött, hosszan... semmi. Újra hívta. Semmi. Sápadtan ment vissza az irodába.

Székébe ült, mereven bámult ki az ablakon és szemét dörzsölgette. Tudta, apja nagyothall és a tévét nézi, nincs esély, hogy felvegye a vezetékést. Izzadni kezdett, szíve kalapált.

Nagynénje számát kereste ki, édesanyja nővéréét. Hosszú csörgés, válasz nélkül.

Baj van! Édesanyja újabb allergiás rohama! Vagy elcsúszott a kádban, és az apja értesítette nagynénjét is, akivel most az intenzívra várják, hogy életjelet adjon. Esetleg ki akart menni vásárolni, megcsúszott a rossz lépcsőkön. Hányszor mondta a társasház elnökének, hogy javítsák meg a közös keretből.

Angéla megivott még egy kávé, jobban izzadt, szíve hevesebben vert. Ólomként ült rajta minden egyes perc.

Eltelt egy újabb fél óra. Hátradőlt székében, nem ment a munka. Jobb szeme egyre jobban égett, már pirosra vakarta.

Hirtelen érezte, nem tudja visszafojtani a pityergést. Próbálta halkra fogni a szipogást, de egyre jobban előtört belőle a sírás. Háta mögött és előtte ülő munkatársai pár másodpercig nem kattintottak egereikkel, meglepetten nézték.

Ekkor megszólalt a telefonja. Anyja szólt bele vidám hangon. Vett Angélának egy paplanhuzatot, amire már régóta vágyott. Épp az üzletben nézelődött, amikor csörgött a telefon, ezért nem válaszolt. Aztán meg nem hívta vissza, mert nővérével futott össze, azon a környéken vásárolt ő is. Angéla fogta a telefont és csak pityergett.

Sírni illett. Hiszen a jobb szeme viszkete.

UJVÁROSSY LÁSZLÓ Fenséges félelem Lakatos Gabriella látomásaiban

Művészet Marosvásárhelyen született, jelenleg a székelyudvarhelyi Palló Imre művészeti szakközépiskola tanára. Lakatos Gabriella szorosan kötődik az analóg grafikai eljárások hagyományaihoz, annak ellenére, hogy az X nemzedékhez tartozó „digitális bevándorlókat az elektronikus kép varázsa mozgatja a szabadság nomádizmusában”. Őt nem; a számítógépes printek helyett inkább írisznyomású metszettel, az autonóm színes grafika médiumával hoz egyedülálló mintát a madártávlaton túli magasságból. Grafikáinak dúcait linóleumból metszette, és nyomtatását színnyomó eljárással készítette úgy, hogy a színezés során a nyomóformáról hengerkészlettel a papír felületére egyszerre több színt nyomtatott, és finom, szívárványszerű átmenettel a színtónusokat egymásba kötötte, innen ered az írisznyomás elnevezés. E hajdani keleti eljárást a kínai fametszeteken láthattuk, ahol a mesterek kefével érték el az irizáló hatást. Gabriella metszeteit hagyományos kísérleteknek nevezhetnénk, ha mimetikusan ábrázolnának, ám az itt látható művek a művészi képzelet szárnyán röpítik a nézőt a színmezők világába, melyeket jobb híján tájaknak nevezek. Pedig amivel találkozunk, csak a természet jelenségei vagy monumentális részletei, a legtöbbször homályos hangulati impressziók, a horizont fölötti felhőkön túlról. Lakatos Gabriella nézőpontját űrkabinból képzelt fikciók jelentik, melyek a mindennapi megszokott szemszögünkön túli látványban részécsítik a befogadót.

Címei meditációra szólítják fel a nézőt, a képtér nagyobb felületén az eget látjuk, mely nem olyan, mint amilyennek ismerjük. Lehet a világon kívüli űrkép, lehet, hogy csak a repülő ablakából látszó felkelő nap vöröse verődik a felhőtakaróra, de az is lehet, hogy ezek egy-egy sci-fi filmből kiragadott framek vagy egy baljós természeti katasztrófa előérzetei? A látvány mibenlétében azért vagyok bizonytalan, mert a szerző a címek általánosságában rám, a nézőre hagyja az értel-

*Hódolat (Omagiu), 2000,
tempera, 8 × 6 m*

UJVÁROSSY LÁSZLÓ (1955, Ditró) Munkácsy-díjas vizuális művész. A Partiumi Keresztény Egyetem tervezőgrafika-tanára, az egykori Kelet-Nyugat, majd a Várad grafikai tervezője. Kutatási területe a vizuális kommunikáció, ebben a témakörben hat könyve jelent meg. Kurátori és alkotói munkáival hazai és külföldi tárlatokon szerepel. A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

mezés szabadságát. Ez a posztmodern lépés teret ad az állókép szabad interpretációjának, ami másként nagyon is függ a múltbeli élményeinktől, emlékezetünktől vagy a tudományos jövőképünktől. Így olvasatomban Gabriella *A másvilág* dantei látomás-művészetét idézi egy másik időfikcióban, amikor a világfa és a kozmológiai tér alapkoordinátája fejre áll, itt fent lesz a lent, a tűzvörös ég alatt némi középátmenettel a csendes sötétség borít be mindent.

Az *Ébredést* sem egy mindennapi jelenségként tárja elénk, inkább csil-

lagzuhatagként, melynek titkát a sötétség és a világosság közti átmenet pillanatában lebbenti fel a néző előtt. Amikor hajnalban a varjak ébrednek, nagy zajjal, gyorsan elvonulnak, ezután észleljük a csend átmeneti állapotát, ezt egy másik lapján, képzeletben a homályos ablaküveg szűrőjén keresztül láttatja, a hó és a zúzvara borította fenyőcsemetékkal, téli vidéken. Ha a szerző azt állítja a kép címében, hogy *Köd*, akkor igazolást kapunk a távolban leereszkedett felhő által elmosott, kivehetetlen kontúrok mélységéről. A *Sötétség délben* cím önkéntelenül fagyos északi tájak felé tereli figyelmünket. De vizuális sétánk egyre nyugtalanítóbbá válik, és az *Ég* képek láttán Vulcanus haragját mint

egy égisz érő lavakitörés vagy a napkitörés nyomát követjük érdeklődéssel.

Lakatos Gabriella kísérletező alkatú grafikus, a metszeteken kívül többféle interdiszciplináris műfajban kipróbálta magát. Ezek technikai alapja többször a vízzel oldódó festék. Az ezredfordulón, „hódolatként” az Áron fia körüli teendőknek, főzés, mosogatás közben mosogatószivaccsal és temperával készített 8 x 6 méteres monumentális portrét, s ezt a Mercurinak nevezett volt állami áruház rideg átmeneti romtermében installálta. Gabriella elmondása szerint a helyet

A másvilág, 2015, linó,
írisznyomás, 68 x 94 cm

azért választotta, mert a „fényes évek” időszakában a Ceaușescu-portrék álltak ott. Ráadásul kirakatrendezőként arra kötelezték, hogy kommunista jelszavakkal díszítse a „szocialista oltár” környezetét. Így a papírmódulokból összerakott művel (*Hommage*, 2000) egyrészt az akkori kisfiára, másrészt a körülményekre emlékezve, a meleg színű portrét a földre teregette, s ezt a tér kontextusában vegyes érzellemmel fogadjuk,

hiszen a hideg, kietlen szoba nem egy „játsszótér” látványát nyújtja, és a manír, mellyel a diktátor volt kiszínezve, a mosolygó kisgyerek kifejezését zárójelbe teszi. Ezek az artefactumok, akár a tájai, festőien fenségesek, s a félelem mellett a végtelen csendjét is sugallják, mély drámát rejtnek magukban. Ilyen a tapétamintára festett *Menyasszony, vőlegény harci díszben* című, 2017-ben készített alkotás

32

is: feszült csendjében tragédia lappang. Lakatos Gabriella műveiben fanyar, keserű drámát észlelünk akkor is, ha a talált, nem konvencionális helyeit rendezzi installációvá. Például 2016-ban az *Isten hozott kedves vendég* című falvédőjét egy mezőszemerei istállóban állította ki, s a falvédő előtt kihúzott damilszálak megakadályozták, hogy az emberek

közeledjenek az asztalhoz. Alkotói kísérleteiben előszeretettel használja a kontraszt feszültségteremtő erejét. Hiteles, kiemelkedő tehetségét az öt évvel ezelőtti Székely Grafikai Biennálén díjazta a nemzetközi zsűri.

Ébredés, 2015, linó,
írisznyomás, 60 x 90 cm

33

*Isten hozott kedves vendég, 2016,
installáció, Mezőszemere*

34

*Ég 3, 2016,
linó, írisznyomás*

35

Ég 4, 2016, linó, írisznyomás

36

Ég 5, 2016, linó, írisznyomás

37

Ég 2, 2016, linó, írisznyomás

Ég 1, 2016, linó, írisznyomás, monotípiá

Sötétség délben, 2016, linó, írisznyomás, 60 × 90 cm

40

A köd impressziója, 2015, lino, írisznyomás

41

FÁM ERIKA Vágytalanítva

Esszé

Mindig óvakodtam a politika fogalmától, félelmetesnek, ismeretlennek, idegennek tűnt, tűnik. Valójában soha nem tudtam megragadni, valami megfogható jelentéssel felruházni. Minél több kontextusban találkozom vele, annál nyugtalanítóbb.

A politika fogalma nagyon erősen kapcsolódik a hatalom fogalmához. A szó etimológiája is egyértelműen erre utal, azonban a politika nemcsak a „városvezetés” feladatkörét foglalja magába, kiterjeszthető számos más területre. Meglepő, hogy Jacques Rancière¹ például úgy látja, hogy bármilyen művészet esztétikai programja nem más, mint politika. Rancière hangsúlyozza, hogy voltaképpen nem is kell összekapcsolnunk az esztétikát és a politikát, mert eleve ugyanannak a projektnek két formájáról van szó. Mert mi is a politika? A hatalom elosztása és a hatalomért folyó harc? Ebben a kontextusban tehát a művészet is, mint hatalmi harc értendő. De miféle hatalomról beszélhetünk a művészet esetében? A siker, az ismertség, az elismerés hatalmáról? Az eladhatóság, az érték, a megélhetés hatalmáról? A hírnév hatalmáról? Itt rögtön folytathatjuk a kérdések sorát: először a művész kell hatalmat szerezzen, hogy a művei hatalomra kerüljenek? Vagy egyszerűen érdekcsoportok értékrendje alakít mindent? A műnek van-e hatalma? A művet, a művészetet mindig a kor teszi, a kor szelleme diktálja, a hatalmi viszonyok teszik lehetővé, hogy azzá váljon, ami? De miféle hatalmi viszonyok? Rancière nem választja el a politikát a művészettől, állítja, hogy a művészet esztétikai programja is politika. Ha elvek felállítása, értékrendszerek, paradigmák határainak körvonalazása a politikának és a művészetnek is sajátja, és ha mindezt a hatalom birtoklásáért teszik, akkor egyértelműen egymás meghosszabbításaként, illetve egy adott társadalmi struktúra megjelenési formájának tekinthetjük mindkettőt.

FÁM ERIKA (1973, Sepsiszentgyörgy), a BBTE filozófia szakán végzett, Münchenben, Eichstättben, Nürnbergben folytatta posztgraduális tanulmányait, jelenleg a BBTE doktorandusza. Képelmeleti, filmelméleti írásait a Filmtettben, az Apertúrában, a Játékteremben közli. Képkutatói, filmalkotói, független értelmiségi tevékenységét a transzmedialitásra való nyitottság határozza meg, a vizuális művészetek (film, kortárs képzőművészet, színház) jelenségeit elemzi.

Ha a kiterjesztett értelmezési mezőben maradunk, akkor a politika fellelhető a társas lét bármely kontextusában, a fegyverkezés nemzetközi döntéseitől a háziasszonyok vásárlási logikájáig. Politikusnak lenni nem más, mint hatalmat gyakorolni adott

1. Jacques Rancière: *Esztétika és politika*, Slavoj Žižek utószavával. Ford. Jancsó Júlia. Múcsarnok, Bp., 2009.

közösség életében, prioritásokat érvényesíteni, érdekeket képviselni. Ebben a kiterjesztett interpretációban mindannyian politikusok vagyunk, jól vagy rosszul politizálunk. De mit jelent jó politikusnak lenni? Lehet-e tanulni, hogy valakiből jó politikus legyen? Mondjuk otthon, a munkahelyen, a klubban, a baráti társaságban. Van-e kultúrája a politikának? Kultúrpolitikáról sokat beszélünk. De a kultúra politikájával hogy vagyunk? Vannak-e minták? Van-e recept? Vagy sejtésen, intuíción, ambíció, arrogancián, kitartáson, következetességen múlna minden?

Deleuze és Guattari az *Anti-Ödipus* című közös művükben a mikropolitikát mint alapkategóriát határozzák meg, amely a makropolitikával szemben a kis dolgok politikáját jelenti. Nem föltétlenül a jelentéktelen dolgok politikájáról van itt szó. A mikropolitika szoros összefüggésben van a vágy gépezetével. A francia szerzőpáros megkülönbözteti a valós, személyes, szubjektív vágyakat a társadalom, a közösség által generált vágyaktól. A társadalom és a gazdaság létrehozza, fenntartja, működteti a vágyak egész sorozatát, s ezeket mi, a vágyak megélői, követői aligha tudjuk megkülönböztetni valós vágyainktól². A vágygépnél része a hatalmi vágy, és itt egy fogalmi csomópontba érkezünk, nevezhetnénk ezt a vágyak felett gyakorolható hatalomnak vagy a vágyak kiszolgálását célzó hatalmi indíttatásnak. A politika tehát a vágyak generálását célozza meg elsősorban, de nem is akármilyen vágyakét, hanem azokét, amelyek valamilyen érdeket szolgálnak. Így vágyakozunk nagyon sok mindenre, tárgyakra, tulajdonra, karrierre, kapcsolatokra, kipipálható élményekre, biztonságra, bizonyosságra, tudásra, elismerésre, és úgy kezeljük ezeket a vágyakat, mint legbensőbb, titkos vágyakat, miközben megfelelünk valós vágyainkról. És aligha tesszük fel a kérdést, hogy vajon a leghőbb vágyaink a saját vágyaink-e, vagy örökölt, tanult vágyak, divatos vágyak, muszáj-vágyak. Mintha a politikának egyetlen célja lenne, hogy megfosszon saját vágyainktól, és helyette más vágyakat ültessen el bennünk. Mintha semmi mást nem akarna, mint vágytalanítani. Minél erőszakosabb a politika, annál nyilvánvalóbb, hogy ez történik. A kifinomult politikai eszközök észrevétlenül teszik ugyanezt. És erről beszél a legkevésbé a politika, pontosabban erről beszél egyfolytában, amikor a többes számot használja, a szónok mindig képvisel, valakik nevében beszél. A többes

szám pedig a vágyak kiterjesztését is jelenti. Együtt vágyakozni – ez a politika legfontosabb üzenete, összetartozni, és azonos vágyakra építeni. És ezt elsősorban nyelvi szinten. A politika első körben nyelvi produktum, a megfelelő retorika, a megfelelő tartalmak, a megfelelő vágymegnevezés, vágykeresés ad hitelt létezésének. Ami ez után van, azt többnyire az elégedetlenség szüli. A hatalom nyelvi eszközökkel szerezhető meg, minden szinten, a párthatalmi vonatkozásokban ugyanúgy, mint a művészetben, a kereskedelemben vagy a párkapcsolatban, mindenhol, ahol legalább két ember együtt van. A politika kultúrája, illetve a kulturált politika tehát valahol ott kezdődik, ahol a beszéd kultúrája. A megfogalmazás kultúrája, a verbális kifejezés milyensége, tálalása, környezete nagyban meghatározza, hogy mennyire eredményes a politika.

Politika nincs mindig jelen a társadalomban, míg a hatalom és a hatalmi harc állandóan érezteti hatását. Politika – Rancière *Mésentente* című műve szerint – csak ott van, ahol a megszólalásért folyik a harc. De miként lehet szóhoz jutni, és hogyan lehet elmondani azt, amit egyes politikai csoportok fontosnak tartanak? A politikai monológ egy közösség kihangosított vágyainak a megfogalmazása. A generált vágyak megfogalmazása? A valódi vágyak elhallgattatása? A politikai

2. Gilles Deleuze – Félix Guattari: *Tausend Plateaus. Kapitalismus und Schizophrenie*, Berlin: Merve, 1992.

diskurzus milyen vágyakat hangosít ki és milyen vágyakat halkít le? Akkor beszélhetünk kulturált politikáról, ha az a valós vágyaknak is hangot ad? A politika a vágyakról való beszédben mutatkozik meg leginkább. Ez minősíti a politikát. Ha a politika a fogalmakba kapaszkodik, akkor a vágyak megnevezésén, pontos körülírásán, közvetítésén múlik, hogy mennyire lesz sikeres és mennyire képviselheti a hatalmat. A politikai diskurzus ebben az értelemben nem argumentatív jellegű, nem bizonyít és nem magyaráz, hanem egyszerűen megfogalmaz, kijelent, és ha azt fogalmazza meg, amit a közhangulat diktál, vagy diktálhatna, ha hangot kapna, akkor szerencséje van, mert a hallgatóság azt érzi, hogy helyette szóltak, hogy pontosan azt hallja vissza, amit ő maga is szeretett volna megfogalmazni, csak nem talált megfelelő szavakat hozzá vagy nem volt alkalma megnyilatkozni vagy nem merete elmondani. Lehet, hogy ez a közérzet később jelenik meg, mint a diskurzus, amivel találkozik, de a közösség mégis heurisztikusan tud azonosulni az elmondottakkal, és úgy éli meg mindezt, mintha a saját még felszínre nem került vágyainak a megfogalmazásával találkozott volna.

Hosszú távon a politikának mintha az lenne a feladata, hogy vágytalanítson, hogy a valós vágyaktól eltávolítson, miközben helyettesíti azokat az aktuális érdekszféra vágygártó mechanizmusainak termékeivel. A vágygép³ a politi-

ka segédeszköze, amelyet a diskurzus fed el. Mint ahogyan sokféle diskurzus létezik, a vágygépek is sokféle lehetnek, és a diskurzus milyensége sokat elárul a vágygépek működtetéséről, még akkor is, ha nincs egyenesen arányos megfeleltési reláció köztük. Lehet, hogy nem az a legfontosabb kérdés, hogy mennyire a saját vágyaimról vagy generált vágyakról beszél a politika, és az sem, hogy mennyire vagyunk képesek felismerni vágyaink valóságát, művi mivoltát, hanem inkább az, hogy mennyire érdemes mélyen azonosulni a vágyakkal, amelyeket helyettünk fogalmaznak meg. A feltétlen elragadtatottság helyett a kérdéseink pontos, – mások számára is – érthető megfogalmazása jelenthet kiutat a palackból, még ha alkalmilag is.

3. (Deleuze–Guattari)

FARKAS ANTAL Kínlódjfalva, 1976

riport

Mint szitán a lyuk, annyi nevet ragasztott az idő ehhez a folton-folt, ma már kihalóban lévő faluhoz Bihar és Szatmár megye határán. Az érszőlősi (régi nevén Pacal) faluvégtől jó hajításnyira földút tér le az országútról. Magam elé képzelem azt a borzalmas sártengert, ami esőzés után itt van, mert nem repülhet az ember, ha szárnyai nem nőttek, így aztán nincs mit válogatni, marad az út és a gumicsizma. Ez utóbbi nélkül el sem lehet képzelni az itteniek életét. Az útelágazásnál betonoszlopra erősített fémtáblán a „Pädureni” (Erdőalj) név áll lemondóan – vagy biztatóan. Kinek hogy. Az autóbusz is meg szokott állni, persze attól függően, hogy milyen kedvében van a gépkocsivezető. Csokmai Laci ezt úgy állapította meg kesernyés humorral: „.....ahogyan biztatta az éjjel a felesége”.

Az utat kísérő két domboldal árnyékos részein, szétszórva hófoltok tarkítják a sovány, szikkadt földet. Esőzések a lefolyó víz mély, szakadékos árkokat mosott ki magának. A szélen kökénybokor, elszáradt tavalyi katángkóró, siska várja a tavaszt, a végső pusztulást, ha addig valaki meg nem gyűjtja, talán egy juhász, hogy melegedjen; habár ezt a januári majdhogy hó nélküli telet eddig hideg nélkül vészelte át ez a vidék.

A vízmosságok oldalán a havat a szél szobrász ügyességgel formálta, alakította: monumentális szobor darabjaihoz megannyi vázlat, mely csak az összeállításra vár. A két útkanyar után előtűnik a falu, avagy csak a volt falu, ha még megmaradt, szám szerint 15 széjjelszórt házával.

Jelenleg Erdőaljának 58 lakosa van. 33 felnőtt, 18 iskolás (2 középiskolába jár), 6 óvodáskorú. A falunak 29 szarvasmarhája, 43 sertése, egy kecskéje és egy lova van. Családonkénti eloszlásuk egyenlőtlen.

Amint az első házhoz közeledünk, alkalmi kísérőmmel, az Érszőlősön lakó rokonommal, Köpe Marika diáklánnyal,

FARKAS ANTAL költő, lelkipásztor (1956, Érszakácsi) a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben végzett 1983-ban. Több vidéki gyülekezet után 1995 óta a várad-velencei református egyházközségben szolgál. Tagja volt az Ady Endre Irodalmi Körnek. Több antológiában szerepelnek versei; önálló kötete: *Ringen kívül ősz van* (Literátor, 1997).

két hatalmas, házörzőnek minősített juhászkutya ront reánk, szerencséire egy gyermek hosszas kiabálására felengednek dühükből. A kuttyákat rendszerint nem kötik meg, sok a ragadozó, az erdő a kertek alján húzódik, de a rossz szándékú idegektől is tartanak az emberek. Ha a kutya a ház körül van, az már annyi, mintha saját maguk vigyáznák portájuk tájékát.

A Csokmai Laci háza körül a kerítés hiányzik. Az a pár darab aprójószág nem megy el messzire, nagy marhát meg nem tartanak. Hosszú, szalmafedeles, tornácos parasztházban laknak. Az oszlopok hiányosak, a

tapasztást, a fal tövét a tyúkok kifürödték. A konyha üres, a sarokban áll egy káposztás dézsa. Rég lehetett meszelve, a füst csíkokat vont a falra.

Az első házba nyitunk. Három gyermek hancúrozik a tapasztott földön, a két nagyobbik felöltözve, a másfél éves körüli mezítláb, ócska kinőtt inge a derekát sem takarja el. A ház egyik sarkában nagy búbos kemence, rajta limlom,

Fejfa a temetőben

Fotók: VÁRÓ GYÖRGY (GYÖRKE)

mellette három ágy, az egyik dikó-féle, rajta a terítő szakadozott. A ház közepén asztal, fölötte petróleumlámpa csüng le dróthorogra akasztva. A két ablak közt régimódi kaszni, az ajtó mögött öreg szekrény. A spór házi készítésű, alatta felhasított fa.

A szülők nincsenek idehaza, fáért mentek az erdőre. E házzal szembeni parasztházban van az iskola. A múlt évben végzett fiatal tanító pallérozza a gyermekeket.

– ...románul tanulunk, olyan jó a tanító bácsi, sokat mesél, meg játszik is velünk. Egyszer bezártuk az osztályba, csak egy óra múlva engedték ki, de nem vert meg. Szokott velünk futbalozni is, de ha nem tudjuk a leckét, ott tart. Engem még nem zárt be, de Imi – az öccsére mutat – már volt...

A tavaly ittjártamkor a legkisebbiknek, Karcsinak az arcán kelések éktelenkedtek, doktorhoz nem vitték, már elmúlt a fekély, de a helye még most is felismerhető.

Lábverés hallatszik kintről, majd nyílik az ajtó, és belépnek a szülők. Csokmai Laci, az apa hajlandóságot mutat a beszélgetésre, de vissza kell menjen az erdőre a nagyja ágakat összehordani, mert jön a kerülő, és baj származhat belőle.

Közben átjön a szomszédasszony, özv. D. A. – nem akarja, hogy név szerint legyen említve –, fején hárász-kendő, lábán csizma. Ajánlkozunk mi is segítőnek, de nem akarják.

46

Végül mégis beleegyeznek. Csokmai csonka kezét hátratéve megy elől, D. A. a faluról mesél.

– Igaz, én is csak úgy hallottam szegény megboldogult férjemtől (veti a keresztet), hogy valamikor élt itt egy gróf, nem tudom, hogy hívták, annak volt egy lánya, sokat verte, ütötte, egyszer még a szekérbe is befogta, hogy húzza. Szegény lány el volt keseredve nagyon, így egy idetévedt embernek, aki a falu neve felől érdeklődött, azt találta mondani, hogy Kínlódjfalva ez, mert ő itt csak kínlódott meg nyomorgott. De azért kérdezzen meg másokat is, hátha ők jobban tudják.

Az erdőben összegyűjtjük a száraz gallyakat. D. A. és Csokmai továbbmennek, felpásztázzák a fél erdőt, mi a feleségével visszafordulunk.

Az út mellett 100-200 méter távolságban két lebontott ház falai merednek az égnek, mintha hadgyakorlat után vol-

Bichiș Aurel tanító az osztályával: Șicolia Gheorghe, Szabó Magda, Kiss Mária, Talpaș Nicolae, Deac Lenuța, Kádár Ana, Silaghi Alexandru

nánk. Legalábbis így képzelem el. Az utóbbi udvarán a fásszín egészben áll, a gazda még gondozza szőlőjét, s néhány szükséges holmit itt hagyott.

Visszatérünk a házba, Erzsike, a Csokmai felesége, született Dudás, elmondja családi tragédiájukat, melynek következtében ide kényszerültek költözni.

– Szegény családból valók vagyunk. A férjemmel, mikor összekerültünk – ő születésileg bennszülött szőlősi –, semmink sem volt. A három gyermekem kívül most se sok mindenkünk van. A férjemnek az egyik keze csonka, gyermekkorában egy gránáttal játszottak, tüzet raktak

47

alá, az felrobbant, neki csak csuklóból tépte le az egyik kezét, a másik kettőt viszont a fák tetejéről szedték össze darabonként... Aztán lassan-lassan csak felszedelőzködünk, meglett a két kisfiú a férjem házában, itt laktunk a faluvégen, Szőlősön. Egyszer aztán eljött hozzánk anyám, Révről – én is ott születtem 1945-ben –, hogy költözzünk hozzájuk, mert a húgom, Mari, elköltözik tőlük és magukban maradnak...

Talpaş Mihai-né Ioan nevű kisfiával

– Igen, azt mondták, hogy Mari a blokkba költözik Élesdre, és... – még mondaná tovább a közbeszóló Laci, de az anyja egy szemrántással elnémítja.

– Mi bele is egyeztünk, gondoltuk, így nekünk is jobb lesz, kölcsönösen segítjük egymást, a férjemnek van vagy 200 lej betegnyugdija, volt villanyszerelő, meg esztergályos is, még itthon is csinál egyet-mást, én elmentem volna takarítónőnek valahová, lett volna ki vigyázzon a gyermekekre, gondoltuk, jó lesz. El is mentünk, a házat eladtuk, ki is jöttünk egy jó darabig, míg tartott a pénzből. Aztán veszekedés volt nap mint nap, utoljára anyám és a húgom meg is vertek. Ha meghal anyám, még a temetésére sem fogok elmenni. Aztán eljöttünk semmi nélkül. Annyi eszünk mégis volt, hogy 5000 lejt betettünk a CEC-be. Azért a pénzért hol vesz ma az ember házat? Hát ha máshol nem, itt vettünk, ezt, amiben most lakunk, 6000 lejért. Be akartam iratkozni a kollektívbe, de csak úgy, ha adnak szőlőt is. Nem adtak, azt mondták, nincs. Közben rakásra irtották ki a hegyen. A drága brigádosunk, Somyi Imre nem járt az érdekeben. Mindig csak ígérgette, pedig jártam hozzá napszámra dolgozni. Bár tanulhattam volna, de nem engedtek, csak 4 osztályt jártam. Ha elszöktem az iskolába, megverték. Nyáron a libára kellett vigyázzak, tavasztól kezdve meg segítettem vályogot vetni. Pedig szerettem volna tanulni. Most aztán a kapa, meg a kapa. Nem érdemes annyiért dolgozni, amennyit itt fizetnek. A szomszédasszonyomnak volt 25 ár dohánya. Négy

napig ültettük el, segítettünk neki, az egész család. A négy napért kaptunk tőle két kotlóalja tojást, két kotlóval. Nem volt majorságom, akkor költöztünk ide. Ő szegény még annyit sem kapott érte, mert elverte a dohányát a jég. Vagy 200 lejt ha kapott az egész évi munkájáért.

– Látom, van szarvasmarhájuk...

– Csak az istálló a miénk, odaadtuk a szomszédnak, Kiss Jánosnak. Annyi marhája van, hogy nincsen hol tartsa. A

A Talpaş család kemencéje

házat a bátyjától vettük meg. A tavaly volt neki vagy 65 darab disznója. Most is van elég. Oszt nincs mit adjon nekik enni, soványak, verik szét a karánt. Sose lehet itthon látni ezt az embert, olyan, mint az ördög, egész nap szalad, az istállóért sem akart adni semmit, amiért megengedtük, hogy benne tartsa a lekötött bikáit, azt mondta, hogy a bátyja csak a házat adta el nekünk, az istállót nem. Persze, nem hagytuk magunkat. Ha ő ilyen pofátlan, mi miért lennénk különbek? Végül is ad minden nap egy liter tejet.

Hazaérkezik a férj, és D. A. is itt ragad. Ilyenkor nincs mit dolgozni.

– Igaz, hogy '80-ig el kell költözzünk? Szívesen költöznénk...

– Mi igen – mosolyog a feleség. – Nem köt ide semmi és senki, nem úgy vagyunk vele, mint a többi család, hogy itt született, itt volt a földje, a hozzátartozói is itt vannak eltemetve. A gyermekek miatt szeretnők elmenni. Ha elvégzik a negyedik osztályt, minden reggel gyalog járnak be Úszatóra. Nem beszéd az! Aztán meg nem csak értük, hanem magunk miatt is. Ha az embernek kell valami, be kell menjen Szőlősre. Én már több mint két hónapja nem voltam. Ő szokott bemenni – a férjére mutat –, ő vásárol, felírjuk egy darab papírra, mit kell vegyen, az osztán elég egy jó darabig. Tudja, muszáj felírjuk, mert ha az ember valamit elfelejt, nem úgy van, hogy átmegyünk a szomszédba és megvesszük, mert bizony négy-öt kilométer, két út az már tíz

kilométer. De az a botos is rafinált egy ember, az aprópénzt nem adja vissza. Az ember hiába is kéri tőle. Ha kéri, azt válaszolja: ha nem tetszik, máskor ne jöjjön vásárolni, menjen be Margittára. *(Ezt már magam is hallottam Szőlőson. – A szerző megj.)* A jó múltkorában is bementem venni valamit, előttem állt egy öregasszony, kenyeret akart venni. A pénzt, egy tízlejest, odaadta, én is láttam a saját két szememmel. A boltos el volt foglalva, hátrament a raktárba, csak hogy miután visszajött, még egyszer kérte a pénzt az öregasszonytól. Hiába bizonyítottuk többen is, nem adott neki kenyeret. Meg az ember nem is mer szólni, mert máskor nem szolgálja ki. Mit? Hogy reklamáljunk? De hát kinek? Hisz Margittáról az összes fejeseikkel jóba van, ha kijönnek, nála szoktak mulatni, talán csak nem fognak rosszat csinálni neki... – lemondóan legyint. – Valahogy csak elköltözzünk. Ha az állam adna lakást, azonnal elmennénk. Építkezésre nincsen pénzünk. Kiss Jánosék Margittára építettek házat, már oda is költöztek. Meg ott lent a legelőn, Somogyi Gábor, Szőlőstre épített. Kapott a faluban a Szfáttól *(néptanáctól)*

A ház, amelyben az elemi iskola működött

házhelyet, nekünk is adnának, igaz. De ha nincs miből, hát nincs. Talán Resicára fogunk menni, Lacinak laknak ott testvérei.
– Mivel töltik a téli estétet?
– Beszélgetni járunk, ide jönnek... kártyázunk a szomszédokkal. Lent a legelőn Șicai Janinak van egy fia, szintén János, mint az apja, nekik van sakkjuk. Velük szoktam sakkozni. Meg Silaghi Cornellel. Vagy malmozunk. A kisfiúnak, Lacinak volt tangóhermónikája. Tudott is játszani rajta, de eladtuk. Ünnepeken, névestéken összeülünk. Most volt karácsony, karácsonyfát csináltunk a gyermekeknek. Aztán jött az újév, kántáltunk. Ha nincs mit csináljunk, hát lefekszünk.

Szomszéd gyerekek jönnek be, leveszik báránybőr kucsmájukat, leülnek a dikóra.

– Híres mesteremberek...?
– Tudja, itt mindenki ért mindenhez. Én például bádogos munkát csinállok. Ha a szomszédasszonynak kilyukad a fazoka, általhozza, megfódozom. A rádiójavításhoz is értek, a miénket is én szoktam megreperálni (az ágy fölé mutat, egy fadobozban csakugyan valami rádióféle lehet, eddig észre sem vettem). A spórt is én csináltam. A platt öntve

Șicolia Alexandru a háza ajtajában

van, azt a bótból vettem. Szeretek méhészkedni, két család méhem van, a kaptárt is én csináltam...
– Ha másnak dolgozik, kér érte pénzt?
– Hát köszönömért nemigen dolgozunk, igaz, pénzt nem veszek el, de vagy visszasegítik, vagy hoznak érte egy kis tejet, már akinek van. Segítek máson, ha az is segít rajtam. Van itt más is persze, Silaghi Cornel jó disznóetető válút csinál, meg itatót a tyúkoknak. Ő a borbé is, van nyírógépe, a pulyákat iskolavégzés után lenyírja kopaszra! Aztán szeptemberig nincs vele baj. Az öreg Salai, úgy hallottam, díványokat tákol. Kinek is csinált? Az istenit, sehogy sem jut eszembe. Várjunk csak, né! De üres a fejem. A hozzávalót, a rugókat persze a bótból vették. Lent a legelőn a doktor úr, Somogyi Gábor nagyon jól tud szalmával házat fedni. Mással is! De ez most már ritkán fordul elő. Már csak javítgatnak, nem fednek. Új házat meg nem építenek. Esetleg egy-egy istállót, színt. Kosarat is köt gyékényből. Te asszony, már nekünk se ártana venni két kosarat az öregtől! Ezek már szakadozottak. Valamiből ő is meg kell éljen. Gyógyítással is foglalkozik, azért neveztem az előbb doktor úrnak. Azt mondja, hogy ő már gyógyított olyan embereket, akikről a doktorok lemondtak. Pénzt ilyesmiért nem vesz el. Ingyen gyógyít. Mindig megkérdezi, ha erre jár, egyébként elég sűrűn, pedig a nyolcvanon már jócskán túl van, nem vagyunk-e betegek? Az öregnek nem kell a másé! Az övére nagyon vigyáz, sokszor már fősvény is. A fiai is jó mesteremberek. Főleg a Gábor, az idősebb-

bik. Bent dolgozik Szőlősön az ácsokkal. Jó keze fogása van. Az öccse, Jóska, méhészkedik.

– Könyvet olvasnak?

– Hát most nemigen, a fiúk iskolás könyvéből olvasok egyszer-egyszer románul, de van egy méhészkönyvem – veszi is elő a kaszniból –, ezt szoktam tanulmányozni. Veszek még egypár család méhet, az időmből kitelik, elbábrálok vele. De van még egy Bibliánk is, meg egy zsoldároskönyvünk...

– Milyen vallásúak?

– Reformátusok, már amennyire nagy vallásosak vagyunk – legyint.

Nyílik az ajtó, télikabátos, jókötésű, alacsony ember jön be, elég idősnek mutat, kezét fogunk, bemutatkozik. Ő az említett brigádos, Somogyi Imre.

– Mennyi egy munkaegység értéke itt a gazdaságban?

– Hát tudja, kedves fiam, körülbelül, körülbelül ez olyan 17 lej kell legyen, az osztalék 1 kiló tengeri, 2 kiló búza és 9 lej. Felértékelve 17 lej, olyasvalami. Elég kevés, na de mit csináljunk, csak addig húzzuk a takarót, amíg ér, osztanáink mi többet is, de ha nincs honnan... Kevés a munkaerő, a fiatalok nem maradnak a kollektívben, elmennek városra, alig akad egy-egy fiatal a gazdaságban szemszúrásból. Na de menjenek, én is elmennék, ha a helyükben lennék. Mit küzködjenek itt, ott ledolgozza azt a 8 óra hosszat, aztán szabad, szórakozás és udvarlás, a szép nők! Hej, fiam, hej, fiam, azok mindent megérnek. Én már hova menjek 70 évesen? Brigádos vagyok, oszt egy osztályom sincs. Na, ezt bontsd ki, testvér! Velem most már mi lesz? Na de nem kell búsulni – hamiskásan rám kacsint –, azért olyan jól tudok írni, olvasni és persze számolni is, mint maga az elnök. Az ember megtanulja, ha nem is jár iskolába. De megyek már, csak úgy beugrottam, lássam, mit csináltok. Itt vagyok a hajtókkal, hordják a ganyét, széjjelnéztem. Isten áldja!

S már menne is kifele az ajtón, de Erzsike utána szól:

– Hallja, Imre bácsi, adhatna nekünk is egy szekeret, hogy hordjunk mi is egy kis ganyét, ide csak a kertbe. Kiss Janitól kaptunk egypár szekérre valót.

– Hát, ha egy kis jóakarát van bennünk, meg lehet, majd meglátjuk!

– Ha nem ad, ide többet be ne tegye a lábát! – kiált utána viccelődve. –

Nagy lóköttő az öreg – mondja Erzsike. – A Kiskirály, mindenki így csúfolja. Jól tartja magát korához képest. Mindig a nők után koslat. A felesége paralizált, csak egy fogadott fia van. Azt szeretné, ha mindenki mindjárt kezitcsókolomot mondana neki, mert csak úgy csinál vele valamit, ha megkérlik, mint egy menyasszonyt...

Báthory László háza a túlsó domboldal legtetűjén van. Amint közeledünk, fehér szőrű juhászkutyá próbálja szétépíteni a láncát. Az udvar hosszán drótot kötöttek ki, erre van karikázva a lánc, így az udvar jó részét beszaladgálja. Őszes fejű ember áll a ház előtt. A kerítéstől jóval feljebb van a cserépfedeles ház. Elöl az udvar egyik felében zöldségeskert, a másik felén szilvafák, majd széna- és szalmakazlak. A ház körüli udvaron a melléképületek sorakoznak. Az udvar rendezett, tiszta. A férfi csitítgatja a kuttyáját, s miután kezét fogunk, betessékel a házba, biztosan valami rokonfélének gondolt, mert bekiált az ajtón.

– Hallod, Anyu, gyere mán ki, hát meg se ismered őket?

Az ajtóban egy testes asszony jelenik meg, épp mosás közben zavartuk meg. A ház közepén állványon fateknő, benne beáztatott szennyes ruha. A spóron bádofazékban gőzölgő víz. A szobában tisztaság, a tapasztott földön vinilin szőnyeg. A falon, az asz-

tal mellett román feliratú falvédő. Később megtudom, hogy Laci bácsi első felesége román volt.

Az asszony, amint beszél, szájából kivillannak a műfogak. A hasán fekszenek a mellei. Szinte csak a két melléből áll az egész asszony.

– Ilonka néni, mit tud a falu alakulásáról?

– Amit hallásból ismerhetek. Látni nem láttam, úgy mondták, hogy itt erdő volt valamikor, oszt a gazdája eladta, valami szalontai palócok vettek belőle, kiirtották az erdőt, aztán megdolgozták a földet. Nehéz munka lehetett, nagy szegénység volt akkoriban. Puliszkán meg pattogatott málén éltek, míg dolgozhatóvá nem tették a földet. Én a szüleimmel 1925-ben költöztem ide, olyan hétéves lehettem. Azelőtt Sződemeteren laktunk.

– A falu honnan kapta a Kínlódjfalva nevet?

– Megmondom én magának, de nem szeretném, hogy továbbmenjen. Tudja, lakott itt a Legelőn egy Kisded család, annak volt egy lánya, Róza. Az apjának az egyik lova megdöglött. A földet csak meg kellett szántani. Kegyetlen ember volt, befogta a hámba a lányát is, Rózát. A hír elterjedt, elbeszélte, aki látta. Az emberek aztán elnevezték a falut Kínlódjfalvának. Nem, nem, kérem, nem grófkisasszony volt az, hanem Kisded Róza. Miután meghalt az apja, itt lakott még egy ideig, vagy öten voltak testvérek, férjhez nem is ment. Volt egy fia, szerelemgyerek volt, kapta. A fia Nagyváradon dolgozott, most hazaköltözött Szőlősre, Róza is oda költözött hozzájuk, de nem egyezett a menyével. Most kovártéban lakik valakinél Szőlősön. Szegénynek nem sikerült az élete. Így igaz, ahogy mondom. Akkor olyan volt a világ. Az embernek sok mindent meg kellett csinálnia. A mostani nevét a falu vagy tíz éve kaphatta. Mielőtt átkeresztelték volna, gyűlést csináltak Szőlősön, osztán megkérdezték, hogy beleegyezőnk-e, hogy a falu a Pádureni nevet kapja, vagyis Erdőalját. Nekünk nem volt kifogásunk ellene, legalább már nem csúfoltak bennünket a Kínlódjfalvával. Igaz, azért még most is mondják az öregek, a fiatalok már nem, gondolom, van olyan is, amék nem is tud a régi névről. – Szívesen mentek be a termelőszövetkezetbe?

– Eleinte nem akartunk sehogy sem, az ember sajnálja a földjét, az első férjessel is mennyit dolgoztunk, míg földet tudtunk venni. Igaz, apám is hagyott rám, de az ember

igyekszik, szeretné, hogy minél több legyen, és ezt egyszerre elveszíteni...

Csak sajnáltuk, de jött a kulákrendszer, nagy volt az adó, nem bírtuk fizetni, így beiratkoztunk a kollektívbe. Most legalább megvan az a 30 ár. Ha nincs egy kis föld, nézhetjük a házunk közepét.

– Mikor kerültek össze?

– Most egy jó éve – szól a jókötésű vénember. Szeretem a nyugodt, alapos beszédjét. – Nem itt születtem én, az asszonyt komendálták nekem, itt laktam Tasnádon, vagy húsz kilométernyire innen. A feleségem meghalt. Csak kell, aki kimossa egy inget, gatyát. Ha beteg leszek, aki gondozzon, egy tányér ételt főzzön... Eljöttem, széjjelnéztem, megfelelőnek találtam, aztán ideköltöztem. Nem az asszony miatt, az már lejárt. Meg neki is jobb így, a háza táját én ellátom, megjavítok ezt-azt, tisztán tartom az udvart, ketten többre haladunk. Szatmár megyében születtem, Érszentkirályon. Tudja, hol van?

Nem? Na látja, persze, hogy Érmindszent mellett, ahol Ady Endre született. Szógáltam én ott is, Ady Endrét, igaz, nem ismertem, az csak nagyon ritkán jött haza. Miután leszereltem, elköltöztem Pelébe – szintén Szatmár megyébe van –, ott voltam négy évig kisbíró még a negyvenes években. Igaz, csak négy osztályom van. De tudok írni-olvasni. Magyarul, románul. Ilonkának nincs egy osztálya sem, olvasni azért megtanult, meg írni is magyarul. Még oroszul, németül is tudok egy kicsit, a fronton megtanultam. Peléből aztán elmentem a Zsil völgyébe. Lónyán dolgoztam a bányában '55-től '65-ig. Jól fizették a

bányászokat, de az egészségemmel a végén hadilábon álltam, így ide költöztem Tasnádra. Itt laktam '74-ig, amikor is a feleségem meghalt. Gyermekünk nem volt. Így, mint látja, itt vagyok, megint megnősültem. Van egy kis nyugdíjam, 600 lej körül. Hej, telik az idő, kérem. Már a '68-at taposom. – Malomba hova járnak? – Ide a szomszéd faluba, Bajomba. Látja, itt aztán jól összerakult ez a két név, a kínlódj meg a baj, mert a Bajom is csak

Școlia Alexandru nyilatkozik a szerzőnek

a bajból jött. Baj az mindig van, meg kínlódás is...

– Újságot járatnak?

– Nem járatunk. Nem járat itt senki, a postás se jár ki. Ha van levelünk, Szőlős végén hagyja valamelyik háznál. Osztán mikor bemegyünk a faluba, elhozzuk egymásnak. Minden nap bemegy valaki, ahogy aztán jön haza, hát elhozza, ha van valami.

– A kutyát mindig kötve tartják?

– Nappal láncon tartjuk, csak éjjel engedjük el, még valakit széjjelcibálna. A kárunkon tanultunk, az ember mindig a saját kárán tanul. A múlt évben egy traktorista itt szántott, kifogyott a traktorból a víz, bejött, hogy töltse tele a tartályt. Ahogy vitte kifelé a vizet, a kutya valahogy elszakította a láncot, nekirontott, az egyik kezét összemarta. Bekötöttük neki, jó ember volt, nem jelentett fel. Aztán vettem egy új láncot, ezt most már nem tudja elszakítani. Még az ide való embert is összemarná.

Szerettem volna a faluban aludni, lássam a háziak szokásait. Előhazakodom a kérésemmel.

– Hát tudja – restelkedve összenéznek –, ne haragudjon, de én nem bízom senkiben. Honnan tudjam, hogy maga kicsoda? Vagy elhiszem, amit mondott, vagy sem. Mert a múltkor is hallottuk, hogy Hagymádfalván két öreget egy éjjel megöltek valami cigányok. Az ember fél, pedig pénzünk nincs a háznál, csak vagy – röviden gondolkodik – 300 lej. Nagy a világ, minden lehetséges. Mert én is megjárta már, még amikor az első uram élt. Elment be

Margittára eladni a konkárnak két hízott ökröt. Jó pénzt kapott érte. De még mielőtt haza nem ért volna, ide állít egy ember és azt kérde tőlem, hogy itthon van-e János. Mondom neki, hogy nincs. Hová ment? Mondom, hogy Margittára. Persze, hogy miért, azt nem mondtam el. Kérem tőle: hát kicsoda maga, miért keresi? Erre azt mondja, hogy ő a Kovács Kismajtényből. Van két cséplőgépe, itt csépel vele a szomszéd faluban. Azért jött, akar beszélni Jánossal, az urammal, mert régen is volt az már, mikor utoljára látták egymást. Kihoztam neki a házból egy széket, és az udvaron leültem. Épp sütéshez készülődtem, hámoztam a főtt krumplit az udvaron. Kevés időre rá hazajött az ember. Mondom neki, hogy te, keres téged valami Kovács nevű ember, két cséplőgépe van. Azt mondja, hogy ismer. A férjem ismert is egy bizonyos Kovácsot, akinek két cséplőgépe volt, de valahogy nem ismerte fel ebben az emberben. Erre azt mondja Kovács: hát János szomszéd, meg se ismer már! A férjem is feloldódott hamar, kezét rántanak, az uram is, hogy Kovács úr így, úgy, de még bort is hozott fel a pincéből.

Somogyi József házának hátulja

Rögtön le kellett vágjak egy csirkét, hamar megsütöni, vacsorát adni a Kovács úrnak. Aztán beszélgetés, hol járt János... Mondta is az uram, beadott a konkárnak két hízott ökröt, hány kilósok voltak, mennyit fizetett kilójáért. Még szidták is a konkárt, hogy nem tudom, mennyi kilót fogott le. Szóval jól megvacsoráztak, ittak, ettek, én közben rendeztem a gazdaságot, már esteledett. Egyszer aztán előhuzakodott Kovács úr, hogy az akasztókötel ne kerülje el a nyakát, hogy ő Margittára indult, a gépbe akart venni két hordó olajat, merthogy fogytán az olaja, nem lesz mivel fűtse a kazánt. De nem jól számolta el a pénzt, nem lesz elég az olajra, nem leszünk szívesek adni

neki 300 lej? Holnapután vissza is hozza. Nekünk is volt csépelni való búzánk, gondolta az uram, az már bizony jó lesz, ha a Kovács úr elcsépeleli. Mondta, hogy szívesen. Na, most szerda van, akkor szombaton már vihetjük is. Hittünk neki, adtunk is 300 lejt. Közben beesteledett, itt aludt, hogy reggel korán kél, és megy be Margittára. Tudja, valami csak nem tetszett nekem, egész éjjel nem aludtam. Félttem, nehogy megöljön bennünket a pénzért. Egyszer fel is kelt, és kiment a dolgára. Azalatt mondom ám Jánosnak: Te, biztos vagy benne, hogy ő a Kovács úr? Persze letácsolt, hogy hát ki más lehetne. Jól van, gondolom, te ismered, nem én, hogy baszta volna meg a seggit, már megbocsássonak, de kihoz a

Kovács Józsefék elhagyatott háza

sodromból, ha rá gondolok. Reggel felkelt, reggelizett, előtte egy kis pálinka, szóval elment. Vártuk másnap, hogy hát jön a pénzzel. Tudja mit, nem jött az soha többé felénk se. Még a színét se láttuk. A 300 lej oda-vezett. Hazudott a kötélrevaló. Az ember meg elhitte. Ki tudja, ki lehetett? Azóta nem hiszek senkiben, még a bugyimba se. Most is éjjel zárva van az ajtó, a kutya szabadon, ha mégis jönne valaki, arra fel vagyunk ám készülve. Nézze, itt az ágy alatt tartunk egy fejszét – benyúl az ágy alá, és egy jó fokost húz ki alóla. – Nem vagyok erős, de ha bejönne valaki, olyat adnék neki, hogy kokas nőne a fejire, az már egyszer biztos.

– Nem, én másképp csinálnám – szól közbe Laci bácsi. – Az ismerős nem jön ide éjszaka, az idegen meg nem tudja, ki van a házban. Szóval elkiáltanám magam: Héj, fiúk, keljete csak fel, nézzétek csak meg, ki van az ajtónál!

Kacagásban törünk ki e megoldáson. Közben készülődünk az elmenéshez. Már tudom, nem alhatok náluk.

Másnap reggel. Csokmaiék már felkeltek. Erzsike kérdezősködik, hogy hol voltunk még a tegnap. Azt is elmondja, hogy az este volt náluk az öreg Báthory, kérdezősködött felőlem, hogy ismernek-e.

Talpaşéknál a kerítés töredezett. A ház földszintje elég magasan van, magas alapzatra építkeztek. Lépcső vezet fel a tornácra. Báránybőr bekecsbe öltözött öregasszony fogad.

56

Talpaş Zamfira. Az első házban egy púpos fehérnőp, a lánya, Erzs mos. Az ura neve után Moise. A sarokban a kiságyon két nagyobbacska gyerek ül, beszédesek, közvetlenek.

– Nem vagyok idevalósi – kezdi az öregasszony. – Torda mellett születtem Câmpeni-ben. Már vagy húsz éve nem jártam arra. Nem is tudom, hogy a testvéreim hogy vannak, nem tudok róluk semmit. Hogy miért nem voltam azóta arrafelé? Azért, mert nem tudtam elmenni. Nem is a vonatra való miatt, de ha az ember idős, nincs kedve járkalni. Margittánál messzebb azóta nem is voltam. Mindig dolgom van. A férjem már 14 éve meghalt. Maradtam a két lányommal, Erzsivel meg Lukréciaival. Ő itt lakik a szomszédban, a Silaghi Cornel felesége.

– A férje nincsen idehaza? – kérdem Erzsitől.

– Nem lakik az már velünk hét éve. Három évig laktunk együtt. Részeges volt. Csak a kislányt ismerte. Amikor a kisfiúval a szülészetem voltam, akkor ment el. Többet azóta

Az iskola udvar felőli képe

nem is láttam. Kerestettük a miliciával. Legalább a gyerekpénzt fizesse. Nem vagyunk el sem válva. Aztán fizetett is vagy egy évig. Azóta semmi, pénzt sem küldött, jönni se jött. Nem tudjuk, mi van vele. Két nőszemély nem sokra halad. Az anyám a ház körül végzi a dolgot. Dolgozni a mezőre nem jár. A kiskertet ketten megdolgozzuk. Egy kis pénz is kerül a házhoz. Az alattunk lévő ház is a miénk, abban van az iskola. A tanügytől kapunk egy kis házbért. Az iskolában takarítók, azért is kapok valamit.

A földszinten a középső ház, a valamikori konyha, üres. Télen itt szok-

57

ták tartani a tornaórákat. Már amennyire lehet. Felszerelésük nincsen. Még egy matrac sem. Az első ház a tanterem. Az ablak felől katedra, mellette szék, a sarokban lelakatolt szekrény, a katedra mellett számológépek és íróasztal. A falon egy 1966-ban kiadott gazdasági térkép, a szemközti falon Bihar megye térképe. Az ajtó melletti falon a kis Csokmai Laci rajzai: „A méhekkal”. A teremben Móricz korabeli kopott fapadok. A mestergerendás mennyezetről petróleumlámpa csüng alá.

A tanítóval, Lenca Floriannal Szőlőson találkozom. Albérletben lakik. A tavaly végezte a Pedagógiai Líceumot. Ha jó az út, kerékpárral, de inkább gyalogosan jár ki Erdőaljára. Vékony termetű fiatalember, nem látszik ki belőle, hogy tanító.

– Milyen érzés egy ilyen elhagyatott faluban tanítani?
– Hogy őszinte legyek, a kihelyezésnél nem ilyen helyre gondoltam. Jó jegyeim voltak, azt hittem, hogy nagyobb községbe kerülök. Amikor megkaptam Erdőalját, a tanáraink gratuláltak. Azt mondták, hogy ilyen helyre jól képzett tanerőre van szükség. Az elzártságnak a gyerekek is kárát látják. Se mozi, se televízió. Ő, és a villanyáram. Maradt a tranzistoros rádió. Ez minden háznál van. Könyveket, olvasnivalót Szőlősről hozok. Felnőtteket is tanítok. Moise Erzsébet a hetedik osztályt végzi magánúton. Tanítottam Kiss Jánost és feleségét, Margitot is. A munkahelyük megtartásához szükséges volt az általános iskolai végzettség. Még egy ideig itt maradok, később szeretnék hazakerülni a szülőfalumba.

Lebontott ház áll csupasz falaival. Az udvaron gyümölcsfákat rak halomba Sicaí Sándor, a régi gazda.

– Meguntam már a sok járkálást. A falu előbb-utóbb megszűnik. Mindegy, mikor költözünk el, most vagy később. Úgy hiszem, jobb, ha most. Most még tudok dolgozni, még csak 57 éves vagyok. Szőlőson építtettem új házat. A kút is messze van, a túlsó oldalon. A feleségemnek fáj a lába, nehéz volt neki a túlsó oldalról ide felhozni a vizet. A házat, amint látja, jó magasra építtettem. A valamire is való anyagot kiszedtem belőle. A gyümölcsfákat is kivágtam. Úgyis az lenne a sorsa. Ha nem vágom ki én, kivágja más. Akkor már miért ne én vágjam ki, hiszen én ültettem, én gondoztam. Nem szívesen,

de elköltöztem. Az ember öregszik, nem bírja ezt a nagy utat Szőlősig. Itt munkalehetőség nincs. Ott is jól érzem magam, már jobban, mint itt. A szőlőmet, ha lehet, még az idén megtartom. Jövőre már nem. Ha az ember nem lakik itt, amint kezd érni, a madarak elhordják. Aztán hozzányúlnak... Ott fölöttem, Farkas Imre, a csordás lakik. De oda ne menjenek, nem egészen normálisak.

Vonz a kíváncsiság, miért beszélnek le a látogatásról. Az udvar rendezett, tiszta. A Báthoryéké után az első helyre sorolnám rend szempontjából. A kutyaugatásra az asszony kijön a tornácra. Borzalmasan kancsal, kék szemű, esetlen. Szólok hozzá, de vagy nem érti, vagy nem hallja. Az asszony után, szinte hívás nélkül kerülünk a házba. A szobában két dikószerű ágy, asztal, a spór felett lécből összetákolott rúd, kimosott ruhák csüngnek róla. Az egyik ágyon sovány, apró fejű ember ül. Mikor bemutatkozom, motyog valamit. A kérdéseket többször is meg kell ismételnem.

– Mikor vette a házat?
– Ezelőtt egy évvel.
– Mennyiért vette?
– 4000 lejér.
– Kitől?
– Kádár Trajántól.
– Jó kis ház...
– Öhüm – közben kezével idegesen egy gyufaskatulyát tördel.

Először azt hitte, hogy adószedők vagyunk. A falon képek, filmplakátok és egy szarvasagancs.

– A képeket a régi gazda hagyta itt?
– Azokat... a plakátok én hoztam.
– A szarvasagancs a régi gazdáé?
– Öhüm.
– Hány éves, Imre?
– Vagy harminc.
– Mivel foglalkozik?
– Csordás vagyok.
– Kinek a teheneire vigyáz?
– A faluéra meg az enyémmre.
– Magának is van tehene?
– Öhüm... Ellős!
– A feleségével meg van esküdvé?
– Nem... Együtt lakunk.
– Mikor hajt ki a csorda, Imre?
– Majd májusban.
– Írni-olvasni tud?
– Nem tudok én...

– Látom, van rádiójuk.
– Öhüm.
– Milyen vallású?
– Én? Magyar.
– Hát a felesége?
– Ő román.
– Egymással milyen nyelven beszélnek?
– Hát, magyarul.
– Szeret itt lakni?
– Szeretek, mert muszáj.
– Hát a csordásságot szereti?
– Azt is szeretem, mert muszáj...

A Silaghi Cornel udvarán azt a férfit vélem felismerni, aki a Talpaşné udvaráról jött ki, amikor mi oda bemenni szándékoztunk. Markáns

arcvonású, jóvágású ember. Amint kiderült, Talpaş Zamfira veje, a felesége pedig leánykori nevén Talpaş Lucreţia. Tisztán beszélnek magyarul, beszédjükbe nagyon sok szólásmondást vegyítenek, szinte csodálkozom, hasonlókat magyar családoknál nem észleltem. Három gyerekük van, a két nagyobbik iskolás.

– Mikor házasodtak össze?
– '58-ban.

Pusztuló háztető

– Szép gazdaságuk van...
– Igen, van négy tehenem, most pedig vettem két malacot, hízónak.
– Hallottam, hogy fafaragó, és maga a borbé is a faluban.
– Ó, amiért megnyírom a gyermekeket, attól még nem vagyok én, és nem is leszek borbé. Olyan messze állok én attól, mint Makó Jeruzsálemtől. A muszáj megtanítja az embert. Azt mondják manapság, hogy a muszáj meghalt. Igen ám, de megmaradt a fia. Nem kutya, hanem eb. Egykutya! A rendes szakmám hidász és ács, csak nem gyakorlom. Itthon meg a kolektívben dolgozom. Van ez a kis kert, meg öt ár szőlőm. De az Isten se a szegényeket segíti, azon se volt csak ötven liter bor, elverte a jég. A kolektívben pedig nincs mindig munka. Azaz Szőlősön lenne, de ki a fene gyalogol hét kilométert reggel és este? Mire az ember odaér, már el van fáradva, hát még haza is jönni! Ha szekér jönne értünk reggel, és bevinne Szőlősre, szívesen elmennek. De így, gyalog? Inkább itthon ülök. Jószágot nevelek. Az is hoz valamit a házhoz. A kiskert pedig a szükségest megtermi. Egy kis búzát meg málét veszek a piacról. A szőlősi kolektívben 50 normám van. De az úsztatói kolektívben is dolgozok. Közelebb esik. Ott már 240 normám van. Ha szükségem van szekérre, könyörögjek a brigádosnak? Nem instálom én, befogok két tehenet, és szép csendesen elvégzem a dolgomat. A nyáron is volt paprikánk meg dohányunk. Nem sikerült. Majdnem semmit se kaptunk a munkáért, elverte a jég. Százalékra, kiló után fizettek volna. Így jártunk a máléval

60

is, kevés volt az eső. Jobb lett volna besilóztatni. De nem, muszáj volt leszedni. Az ember mit csináljon, ha bérbe adta a farát. Akkor ki kell tartani. Kevés a mi akarásunk. Olyan rendben van ez a kolektív, mint Kaba, mikor leégett a háza, vagy mint a Csáky szalmája! Kazalba rakta, osztán nem lehetett tudni, hol az eleje, hol a hátulja.

– Hogyan iratkozott be a közösbe?

– Egy fecske nem hirdet nyarat. Ha más bement, bementem én is. Hiába mondanám, hogy ne menjen maga azon az úton, ahol a többi ember jár, maga is csak ott fog menni. Ez már így van.

– Közel van az erdő, nem szoktak vadászni?

– A törvény nem dísznek van, sose tudja az ember, hogy mikor fogják meg. Így jobb félni, mint megijedni. Sose lehet tudni, melyik bokor alól ugrik ki a nyúl. Aztán befüstölnek az embernek.

– Hány osztályt végzett?

Kínlódjfalvi utcarészlet, jobbra egy kúttal

– Ötöt. De ez nem fontos. Az a fő, ami itt belül van a fejben. Hiába jár más tizenkettőt is, mégis hülye. Az apámnak nem volt egy osztálya se, mégis tudott hét nyelven. Igaz, a '14-es háborúban hét évig volt fogságban. Nagybátyámmal voltak együtt. Az még cigányul is tudott. És fel is használta. Egy este, amint ment hazafelé, az út mellett, a bozótban leült elvégezni a dolgát. Egyszer arra lett figyelmes, hogy jön három cigány. Nem messze tőle megálltak, és tanakodtak. Ő meg kihallgatta, amit beszéltek. Akkoriba sok házba betörtök, de nem tudták, kik a tettesek. Hát ez a három cigány volt. Akkor is épp arról beszéltek, hogy hová törnek be. Mikor elmentek, a bátyám elszaladt a rendőrségre. El is fogták őket. Ha nem értett volna cigányul, ki tudja, még hány embert raboltak volna ki. Én is szeretném, ha tudnék több nyelven, az nem árt, csakis használna. A gyerekek is tudnak magyarul. Tanítom is őket. Van, amikor csak magyarul beszélünk. Ha látom, valaki nem tudja jól kifejezni magát románul, beszélek vele magyarul. Nincs ebben semmi, kérem.

Kovács József 64 éves, három évvel fiatalabb bátyjánál, de idősebbnek tűnik. Ismerkedésünk igen furcsán kezdődik.

– Ne haragudjon már, de én az éjjel magáról álmodtam. Azt álmodtam, hogy jött nálunk egy férfi, pontosan olyan volt, mint maga. De pontosan úgy nézett ki. Igaz, Jóska, mondtam neked reggel, hogy mit álmodtam?

61

A házban tisztaság, ízlésesen van berendezve a szoba. Rajta kívül még Feri, a bátyja, és egy rokon van jelen.

– Hány gyerekük van?

– Öt. Kettő az első feleségetől, a másik három a második feleségetől. A legkisebbik fiam, Tibi lakik velünk. Traktorra itt, Szőlősen, innen jár be dolgozni. Biztosan hallotta már a faluban, hogy hívők, baptisták vagyunk...

– Miből áll ez a vallás?

– A hitből. Tizennyolc éves korban megkeresztelkedünk. De később is lehet. Van, aki öreg korában tér meg. Tudatosan keresztelkedünk. Hiszünk az Istenben, és a feltámadásban. Nem káromkodunk, testvéri szeretettel vagyunk egymás iránt. Segítjük a szegényeket, nem lopunk, nem táncolunk, nem danolunk, nem is iszunk. Na, igen. Egy-két pohárral igen. Ebéd után, csak meg ne ártson. Ha az ember iszik,

elveszti a józan esztét. Ebből származik a baj, a családi háborúság. Pálinkát nem, csak bort iszunk. Van szőlőnk is. Ha az emberhez jön a rokonságból valaki, aki nem hívő, vagy más is, mint maga is, szívesen megkínáljuk. Magát is szívesen megkínálom, ha elfogadja – ezzel megy is a kamrába, félliternyi bort hoz be.

– Nem hoztam többet, én úgysem iszom, esetleg koccintok magával – egy félpohárnyit tölt magának is.

– Egészségére! Oszd fogyassza csak nyugodtan, amiért én nem iszok, csak fogyassza, csak fogyassza.

– Rádiót hallgatnak?

Egy ma is álló, roskatag gazdasági épület a lakatlan faluban

62

– Inkább csak az istentiszteletet. Egy-két más műsort is, amelyik már olyan. Egy-egy színdarabot. Szőlősen televíziójuk is van a testvéreknek.

– Templomba hova járnak?

– Nekünk nincs templomunk, csak imaházunk. Ide szoktunk menni Szőlőse, néha-néha Margittára.

A szőlősi református pap, Almássy Tibor panasolta, hogy más helységekből is jönnek prédikátorok. Komoly propagandát fejtenek ki. A reformátusokat átkeresztelkedésre biztatják. Az egyik ilyen prédikátor azzal hiteltette a híveket, hogy ő már háromszor meghalt és feltámadott. Mielőtt a prédikátor jött volna, a hívők házról házra jártak, hogy meggyőzzék az embereket, keresztelkedjenek át! Minden hívőnek három családot kellett volna megtérítenie. Volt, aki el is ment a

Az egyik portán mindmáig szinte épen maradt kemence

baptista gyülekezetbe, főleg az öregasszonyok. Másról se beszéltek egy hétig, mint a prédikátorról.

– A gyermekei is hívők?

– Természetesen. A Tibi fiam benne van a zenekarban, az imaház zenekarában. Gitározik.

A másfajta szórakozástól a szülők tiltják gyermekeiket.

Az apró kis házban, a délutáni homályban Salai József az ágyon ül. Fején a rádió hosszú dróthuzalra sze-

63

rejt fülhallgatója. Sovány, összeaszott vénember. A keze remeg, pedig alig 65 éves. A felesége cigánybarna arcú, fogait az idő kitördelte. Állandóan mosolyog. Belül a ház is olyan, mint a két öreg. Kopott, öreg bútorok, füstösbarnák a régiségtől. Az ágy moco-rog, mint haldokolni készülő kutya, melynek hiába dobnak kenyeret. Az asztal mögött régi kanapé búvik meg. A falon fűszeres ládikó. Öreg és régi.

– 1922-ben költöztünk ide, akkor már az erdő itt egy jó helyen ki volt irtva. Az erdőt 1910 körül kezdték irtani. De sokan elszakadtak a falutól. Elmentek innen. Mondták, hogy ők bizony nem kínlódnak itt egész életükben. Jól is tettek. Én kérem, mit értem vele, hogy annyit dolgoztam? Nézze, hogy nézek ki! Több mint tíz éve munkaképtelen vagyok. Hátgerincsorvadásom van. Gondolja csak meg, biz-

2018. őszi ottjártunk idején néhány régi eszköz is előkerült

tosan nem onnan kaptam, hogy egész nap a hűvösön ültem, télen meg a melegen, oszt lóbáltam a lábam. A kolektívben pár évet dolgoztam. Nem kapok betegnyugdíjat. Azt mondták, nem csináltam meg a megfelelő mennyiségű normát. De hát hol csináltam volna? Itt a faluban éppen az a kis kapálás volt csak. Más nem. Hogy Szőlősre bemenjek, ahhoz beteg voltam.

Úgy élünk, ahogy tudunk. Nyáron van egy kis gyümölcs, azt eladjuk. Tartunk egy-egy disznót is. Azt is

Capul gospodăriei	Numele și pronumele	Nagy-Joau.						Grupa socială
	Ocupația principală	agricultor. secundară						
nr. casei		227.						
I. Membrii gospodăriei								
Numele și pronumele	Situația față de capul gospod.	Sexul	Anul nașterii	Ocupația	Știința de carte	Obs.	Nr. crt.	Numele și pron.
B	1	2	3	4	5	6	A	B
Nagy Joau.	Capul gospod.	barbata	1888	agric	scrie citire		7	
Nagy Tkeu.	soție femeie		1893	agric	scrie citire		8	
			XII.13.				9	

eladjuk. Én beteg vagyok, a feleségem meg gyomorfekélyes. Olajat eszünk, zsírt nem. Kenyeret a bótból veszünk. Nincs nekünk lisztünk... Ha búzát vennénk, azt meg kellene őröltetni. Oda is fizetni, aztán hazahozni, malomba vinni... Oda szekér kell, többbe kerülne a káposzta, mint a hús. Így beme-gyünk Szőlősre, oszt hozunk egyszerre öt-hat kenyeret. Nem nagyon bírjuk mi már a járkálást. Egy kicsit, igaz, megszárad, de beleáztatjuk a teába. Mondja, hát mit csinál-junk egyebet? Dolgozni egyáltalán nem tudunk, a kis kertet is kiadjuk felébe. Bizony, kérem, meg kell kínlódni az éle-tért!

– Gyerekük van?
– Hogy mondta? – kérdezi.

Kínlódjfalvi bejegyzés a mezőgazdasági nyilvántartásban

– Van-e gyerekük?
– Van.
– Úgy tűnik, nem szívesen beszélnek róla.
– Itt lakik Szőlősön. Nem nagyon jönnek, sok a dolog, a baj. Család van, gyerekük. A nyáron volt itt Éva. Mos-tohalányunk. Nincs édesgyerekünk. Az árvaházból vettük ki még egyéves korában. Az anyját ismertem. Az is ott dolgozott az árvaházban. Férje nem volt. A kisgyerek beteges volt, a kis végbele is kijárt. Úgy gyógyítot-tuk, az ujjammal dugtam be neki a

helyére. Az anyjával még beszéltünk egy pár évvel a háború előtt. Aztán jött a háború. Váradot bombázták. Az anyja többet nem adott hírt magáról. Azt hittük, meghalt a bombázáskor. A kislányt a nevemre akartam íratni, de csak nem került rá sor. Így maradt az anyja nevéen, míg férjhez nem ment.

– Az anyjáról többet nem hallottak?

– A lányunk férjének az öccse Várad mellé udvarolt. Beszéd ide, beszéd oda, elmondta az esetet. Azok meg az Éva anyjának a rokonai voltak. Úgyhogy megkerült az anyja. Nagysága az, kérem! Férjnél van. Volt is nálunk, meg a lányánál is már többször Szőlőson. Nem volt elég, hogy felneveltük a gyermeket, de még felhánytorgatta, hogy miért nem taníttattuk, nem iskoláztattuk. Nem egyezünk valami jól. A vejem, ő dolgozza a szőlőt. Neki adtuk. Van, hogy erre jár, jön az erdőről, de nagyon ritkán jön be. Esetleg szőlőkapáláskor. Hát így van ez, kérem...

Somogyi Jóskával találkozom. A dombtetőn fehérlik a hó. A Szabó Vince volt háza előtt megyünk el. A megmaradt fal félig elmállott. A tetején tavalyi elszáradt növénykóró. A házon felül szőlőskert. Jó rálátás nyílik innen a völgyre. Gyümölcsfáktól övezve néhány ház búvik meg a délutáni alkonyatban. Erdővel borítva, szemben egy másik dombvonulat húzódik. Félkörben körülfogja a tájat. Baloldalt felszántott föld, a domb derekától lefelé pedig nagy legelő. Imitt-amott egy-egy tölgyfa, vadkörtefa csupaszodik. Itt is mély vízmosta árkok. Jóska csóválja a fejét.

– Ha feltámadnának a tulajdonosok, s látnák, hogy néz ki a föld... Ez a sok vízmosás nem volt. A régiek vízlevezető árkokat ástak. Most a kutya sem törődik vele. Pedig a víz a földet, a termőtalajt lemossa. A traktoristák meg örülnek neki. Nem kell ide felmásszanak. Máshol többet dolgozhatnak, kell a pénz. Mindenkinek kell...

Somogyi Gáboréknál a feleség, Mária van otthon. A legkisebbik fia most jött haza az iskolából. Hatodikos. Úsztatóra jár. A férje és a másik két fia még nem jött haza. Lajos Margittán dolgozik, kőműves. Gábor a szőlősi gazdaságban kocsis.

Somogyiék Szőlőson, az Újsoron építettek házat. A tavasz folyamán be is költöznek. Az asszony fon, Ferenc fiuk

olvas. A tankönyvek kivételével ennél a háznál látok először szépirodalmi könyveket, Arany János *Toldi* trilógiája, Petőfi Sándor *Ősszes költeményei*, valamint az *Előre* 1976-os naplója.

– Szívesen mennek el innen?

– Már alig várom – mondja Mária –, az Isten áldása győzi ezt a sok mindent. Félnapi munkával vetekszik az út Szőlősig. Itt nincs hol dolgozni. Gábor fiam este jön, reggel megy. Az emberem meg az ácsokkal dolgozik. Ő is jön-megy. Jobb lesz ott. Megszokom, meg akarom szokni!

– Gábor bácsi lakott itt maguknál. Miért nem maradt továbbra is?

– Tudja, milyenek az öregek, baka-fántosak. Mi mondtuk neki már régen, hogy jöjjön hozzánk. Ahogy megfőzöm azt az ennivalót ötünk számára, úgy se ide, se oda még egy adag. Sokszor van úgy, hogy nem esszük meg, odaöntöm a moslékba. Mondtuk neki, hogyha nem akar velünk lakni egy házban, nem baj, kitakarítom a házat és ő ott lakik, csak együtt eszünk. Benne is volt, mert a házához ám ragaszkodik. El is jött, lakott is itt, vagyis míg a házat kitakarítottam. Olyan mocskok volt ott... Mióta anyósom meghalt, már vagy négy esztendeje, ott takarítva nem volt. Az ágynemű sem volt kimosva. Hiába mondtuk neki, hogy idesapám, kimeszelünk, mosunk magára, de ő nem, nem engedte. Mikor aztán beleegyezett, bementem, hogy rendbe szedjem a házat. Hát majdhogy kifordultam belőle. Kipakoltunk, kitakarítottam, kimeszeltem, dunyhahajat, párnahajat,

lepedőt mostam, szóval rendet csináltam, de amikor a nadrágjára került a sor, azt az istennek sem akarta, hogy kimossam. Addig-addig, míg csak levetette. Most a baj onnan származott, hogy akartunk venni három malacot. Pénzünk nem volt rá, mondtuk neki, hogy adjon 1200 lejt, hogy megvehessük. Tudtuk, hogy van pénze, semmit sem vesz magának. Csak kölcsön kértük, visszaadtuk volna neki. Habár annyi pénzzel ő is segíthetett volna, ha már itt evett. Mert bizony cukrot, borsot, olajat meg más egyebet, ami kell egy házhoz, az ennivalóhoz, mi is meg kell vegyünk. De ezt nem azért kértük tőle, csak kölcsön. Erre ő megharagudott, hogy mi pénzt kérünk tőle. Pedig hát nem kellene nekünk. Itt három ember dolgozik a családban. Hogy jó órában szóljak, van itt minden. De nem kéne annyira dugossa apósom se a pénzét. Ha véletlenül meghal, meg se találjuk.

Ajtónyikorgás hallatszik kintről, három férfi lép be. Az apa magas, alföldi típusú, csontos ember. Az arca fáradtságtól megtört. A fiúk, Lajos és Gábor magasabbak apjuknál. A fáradtság nyomát rajtuk alig lehetne felismerni. A feleség vizet tesz fel melegedni a mosdáshoz. Gábor bort hoz be.

– A hordó fenekéről való – mondja.

– Ha elköltöznek innen, a házzal mi lesz?

– Eladni nem tudjuk, inkább lebontjuk. Habár én még nem akarom a szőlőmet elhanyagolni, amíg csak lehetséges, meg akarom tartani. Gyümölcsfa is van benne. Szőlőson vagy kapok szőlőt, vagy nem.

A Legelőn az első ház a Somogyi Gáboré. Az udvar közepe táján keresztben áll a ház. Megroggyant ereszeivel olyan, mint egy beteg madár. Vele szemben régi istállóféle, oldalai ki-be dőlve, a szél szekerestül jöhetne át rajta. A kaputól a házig gyümölcsös, vagy ötven fával. A fák közt három petrence széna, kúp alakban. Ilyen idomú szimmetrikusan megrakott petrencét a hegyekben láttam.

Az öreg hófehér, vällig érő hajával, araszos szakállával olyan, mint szentképre festett apostol. Amint köszön, ösztönösen, katonásan összeveri a csizmáját, kezét a sapkájához emeli. Foltozott nadrágja előtt kék surcot hord. Gyári munkáskabát van rajta, alatta dubléból készült mellény. Felfelé kunkorodó bajsztát időnként meg-megsimítja. A konyhában

az ajtóval szemben régi nyitott kéményes tűzhely. A mestergerendára hatalmas új gyékény kenyértartó kosár van akasztva. Az ajtókon fakilincsféleség, csak ő ért a nyitásához-zárásához.

A hátsó házban szürkés félhomály. Az ablakok kicsik, mocskosak, alig fér be rajtuk a fény. A ház földje szemetes, gyékénycsomó az egyik ágy mellett. Egy kisszéken ülve az öreg szakajtókosarat köt. Mellette készen, egymásba rakva még vagy nyolc darab. Nem is nézi, amint fűzi tűjével a gyékényszálakat. Ujjai közt tekeredik a gyékény, mint gazdaszszony keze alatt a nudli, körbe-körbe formálódik a kosár. A kaszni felett a tükör poros, pókhálósálak erősítik a falhoz, imitt-amott összekötözve régi, megsárgult pergamentekercsek dugdosva. A mestergerendán füvek, levelek, papírtasakokba csomagolt növénymagvak. A tükör mellett a falra szegezve a *Fáklya* 1974-es falinaptára. Beszéd közben komor az arca, szinte furcsának tűnik, amint egyszer-egyszer elkacagja magát.

– Mindenféle betegséget meg tudok gyógyítani. Köhögést, fulladást, szívbetegséget, gyomorbajt, fekélyt, nemi bajt. Az nehéz, attól függ, mennyire van elterjedve. Aztán vérnyomást, sárgaságot, aranyeret, törést, szóval mindent, még a rákot is.

– És mivel gyógyít?

– Füvekkel, gyökerekkel, magvakkal. A mezőn szedem őket. Például köhögés ellen a fodormentát. De nem mindegyik jó, mert van lófodormenta is. A szürke fodor-

menta, améknek a szára piros, az a jó... A szívbetegség ellen fagyöngyálja teát. Osztán zsírt is csinállok, kétszer-háromszor bekenem vele a sebet, be is gyógyul. Látom, maga is köhög, ha majd elmegy, kérjen füvet, megfőzi, és meglátja, elmúlik. De nem mindegy, hogy milyen vízben főzi meg. Csak a forrás vize jó, a kúti víz nem jó, hiába főzi meg, nem múlik el a betegség. Itt van a forrás mellettünk, ennek a vize jó. Szőlősön is van egy forrás, a templom mellett, annak is jó a vize. Én, kérem, nem szoktam beteg lenni, még meg sem hülök. Kúrálom magam. A fogamat se húztam még ki, egyet se. Hogy mit csináltam, ha fájt? Hát vettem rá az orvosságomból, és kiszűnt. Kitérdelöztek... Az orvosnál még csak egyszer voltam. Megszúrta a gally a kezemet, és elmérgekedett. A fiaim aztán nem hagytak nyugton, elvittek Margittára. Ott voltam két hétig a kórházban. A jobb kezemen van nyolc vágás, összedarabolták. Először azt mondták, hogy levágják. Le a kutya a farkát, mondtam én. Azt vágjátok le, de nem az én kezemet. Most is bekötöm, látja – mutatja a beburkolt jobb kezét –, nagyon érzékeny a hidegre. Egyszer meghívtak Szőlősre az iskolába. Valami doktorok voltak ott, oszt kérdezték, hogy én hogy gyógyítok. Hát mondtam, hogy füvekkel. Aztán kérdezték, hogy melyik betegségre melyik füvet használom. Hát én elmondtam. Miután már nem volt mit kérdezzenek, elmondtam mindenfélét, hát bekapcsoltak egy rádiót, az meg elmondta, amit én mondtam. De hallja, szórul szóra.

– Megengedi, hogy rágyújtsak egy cigarettára?

– Csak egész nyugodtan, én is dohányoztam valamikor, még mikor huszár voltam, majdnem négy évig. Ha őrségbe álltam, ölt meg az unalom. Rá-rágyújtottam, hamarabb telt az éjszaka...

– A gyerekei nem hívták, hogy költözzön hozzájuk?

– Hívtak, mindig hívnak. Voltam itt a Gábor fiaméknál a télen egy pár hónapig, de eljöttem. Jobban szeretek én már magamban, nem vagyok senkinek a lába alatt. Azt csinállok, ami nekem jólesik. Néha-néha most is megkínálnak, ha főtt ételük van. Én magamnak nem főzök. Egy-két tojást megsütök, az elég. Ugye, hogy elég? Elég! Elég...

Az alkonyatban, amint távolodok a falutól, az ablakon kiszűrődő lámpafény is elmosódik. Az emberek még nem alszanak. Jóságukat etetik, munkálkodnak. A küszködés rákényszeríti őket. Mert ha Kínlódjfalva el is maradt, az igyekvés az eresz alatt ücsörög, kutyák torkába menekül. Ők pedig hírül adják a világnak.

SZILÁGYI ALADÁR

Kínlódjfalva 1914–2015. Élt 101 évet

riport

Napjainkban Olaszország-szerte a katasztrófaturizmus az idegenforgalom egyik virágzó ágazata. Nem, nem csupán a Vezúv kitörésének áldozatául esett Pompeji, avagy Herculaneum városáról van szó, hanem más természeti csapások, illetve történelmi katasztrófák gyors vagy lassú martalékává vált településekről is, amelyek *i paesi fantasma*, a fantomfalvak nevet viselik. Olaszthonban mintegy ezerre (!) becsülik ezeknek a lakatlanná vált kísértetfalvaknak/városoknak a számát, ahová a kalandra vágyó turistáknak „érdemes” betévedniük. Magam is jártam egy ilyen helyen: Bagnoregióban, melynek történelmi városmagját 1695-ben egy iszonyatos földrengés valósággal leszakította a település többi részéről. A szárazföldi szigetképződmény sziklájához csak gyalogszerrel járható viadukt vezet, ahol mintegy harminc lakatlan, reneszánsz kori műemlék épület kínál háborzongató látványosságot, nyolc itt rekedt lakos szolgáltatásaival.

Romániában jelenleg 126 fantomtelepülést tartanak nyilván. Legutóbb a Bihar megyei *Erdőtelep, Pădureni*, a környékeliek által a sokatmondó *Kínlódjfalva, Satul de Necaz* elnevezéssel emlegetett helység került fel erre a fekete lajstromra. Utolsó lakója, Somogyi József 2015 márciusában távozott az élők sorából. De Kínlódjfalvát nem fenyegeti semmiféle turistainvázió, hiszen amint ottjártunkkor meggyőződhetünk róla, az egyedül árválkodó Somogyi-porta kivételével – ez műholdfelvételeken is még látható – egyetlen, akár romos épület sem bizonyítja, hogy valamikor egy kisebb faluközösség élte ezen a területen munkás hétköznapjait. Mégis errefelé tartok harmadmagammal múltidézőbe, az egykor itt éltek-holtak nyomait kutató. Riportportyánkat Farkas Antal költőként is jeleskedő váradvelencei református lekipásztor „provokálta ki”. Ugyanis barátunk egy harmincoldalnyi gépirattal állított be szerkesztőségünkbe, azzal az ajánlattal, hogy kezdjünk valamit

SZILÁGYI ALADÁR közíró, szerkesztő (1943, Pankota). Kolozsvárott tanult filozófiát. Publi-cista, a Kelet–Nyugat egyik alapítója, később főszerkesztője. Elbeszélései, kritikái, tanulmányai különböző hazai és magyarországi lapokban jelentek meg. Az Erport.ro főmunkatársa, a Várad szerkesztője.

ezzel az általa több mint négy évtizeddel ezelőtt, 1976-ban papírra vetett anyaggal. Arra ösztökélt, hogy járjuk be újra azt a mára eltűnt, általa is előszeretettel Kínlódjfalvaként aposztrófált holt vidéket, keressünk fel néhány máshová vetődött túlélőt, rakjuk egymás mellé, vessük össze az általa – bevallása szerint – még „tapasztalatlan” ifjúként megírt szociográfiát egy újra lebonyolítandó helyszíni szemle tapasztalataival.

Antal barátunk még középiskolás diákként heteken keresztül naponta kigyalogolt Érszőlősről – a községközpontból, ahol rokonainál töltötte a vakációját – feltérképezni az eltűnés szélére jutott falu kisvilágát. Faluszociográfiája, melynek közlését

annak idején, a „szocializmus kiteljesedésének korában” egyetlen lap sem vállalta, az utolsó előtti pillanatban íródott: 1966-ban még 85 lakost írtak össze, az ő ottjártakor 58-an, az azt követő esztendőben, az 1977-es népszámláláskor már csak 41-en éltek a faluban, a rendszerváltozás után két évvel megejtett, 1992-es konskripció biztosai immár csak egyetlen ép portát találtak Erdőtelepen, két lélekkel. Tehát Farkas Antal falujárása alkalmával éppen a felgyorsult romlás-bomlás folyamatát térképezhette fel. Kínlódjfalva nem valamilyen természeti csapás, földrengés, árvíz, tűzvész, avagy hadi veszedelem, hanem a reménytelenség, a kilátástalanság, a kiúttalanság (szó szerint értendő!) áldozata lett. A település történelmi időmércevel mérve ugyanvalóst kérészéletű volt, hiszen első megülői a nagyon olcsón megszerezhető földek hírére 1914-ben kezdtek ideszállin-

gózni az akkor még *Iharostanya* nevet viselő határrészre Biharból, Szatmárból, a Mócfoldról, egyebün-nen. Ha valaha, valaki fejfát állítana az elpusztult falu sírjára, imígyen örökíthetné meg az emlékét: „IHAROSTANYA, ERDŐTELEP, KÍNLÓDJFALVA 1914–2015. ÉLT 101 ÉVET”...

Székelyhidat elhagyva, Kiskerekinél felszedjük fotóriporterként mellénk szegődött kollégámat, Mészáros D. Eleket, aki az „Érmellék száguldó riportereként” szintén jó ismerője a

A Talpaş családot Margittán kerestük fel

Fotók: D. MÉSZÁROS ELEK

„terepnek”. Úgy tűnik, könnyű dolgom lesz, kényelmes riportportya vár rám, hiszen nagytiszteletű barátunk mindent gondosan előkészített: arra semmi esélyünk nincs ugyan, hogy az ő faluszociográfiájában több mint négy évtizede megszólaltatott, jobbára idős emberek közül valakit is életben találjunk, de utánajárt, és több, Kínlódjfalváról kimenekült-szétszóródott, reménybeli riportalanyt sikerült felhajtania.

Javaslatára először a Talpaş famíliát látogatjuk meg Margittán. A jókora porta négy nemzedék otthona. A 84 esztendősi Mihai bácsi, bár hetek óta az ágyat nyomja, úti célunk hallatán felélénkülve, szavait gyakran ízes magyar beszédre váltva mesél szülőhelyéről. A dédapja Móc föld szívéből, Topánfalváról vetődött erre, közvetlenül az első nagy viláégés kitörése előtt, csebrekkel megrakott ekhós szekérével. Neszét vette a rendkívül alacsony áron megvásárolható földeknek, megelőlegezte, s a következő esztendőben már családotul tért vissza, néhány földjét is magával csábítva. Így a jobbára Nagyszalonta környéki, többnyire baptista *hajdúivadékok* mellett Mócfoldról, a Felső-Aranyos völgyéből érkezett ortodox vallású *topányok* lettek az „alapító atyák”. Érdekes módon ennyicske idő elegendő volt ahhoz, hogy a település múltjáról legendák keletkezzenek: Mihai bácsi úgy tudja, hogy szülőhelye, a hajdani Iharostanya helyén régesrégen gazdag, népes falu létezett, valamikor a tatárdúlás miatt vált pusztá helyyé... (Utánanézttem: erre a vidékre 1717-ben törtek be az Erdélyre utoljára rázúduló tatár hordák, akkor pusztították a környéket. Talán ez az esemény maradt fenn a népi emlékezetben.) A föld, amit Talpaş Mihai dédöse felvásárolt, olcsó volt ugyan, de elég silány minőségű, keményen meg kellett dolgozni azért, hogy évről évre termőre forduljon.

„Öt hektár földünk volt, annyit lehetett vásárolni, hatvan juhot, szarvasmarhákat tartottunk, disznókat hizlaltunk, a család apraja-nagyja kivette a részét a munkából. Néhány évig iskolánk is volt, éppen a nővéremék adtak bérbe egy helyiséget osztályteremnek. Az I–IV. osztályba tíz-tizenkét gyerek járt, románok, magyarok vegyesen. A négy osztály elvégzése után a közeli Úsztatóba mentek gyalogszerrel, nyolcadikig. A kollektivizálás bekövetkeztével egyre kilátástalanabb lett a helyzetünk a villanyt és a kövezett utat

nélkülöző faluban, mégis nehezen döntöttünk az elhagyása mellett. 1970-ben költöztünk be Margittára. Még otthon, a faluban alaposan kitanultam az ácsmesterséget, könnyen találtam munkát az építkezési vállalatnál. Nagyobbik fiam 11, a kisebbik 9 éves volt akkoriban. A városba költözésünk után nem számoltuk föl azonnal az ottani gazdaságunkat, tartalék lehetőségként őrizgettük, a házunkat megtartottuk, a háztájinkat is működtettük, évekig minden szabadidőnket ott töltöttük. Azt mondogattuk, ha nem válik be a margittai élet, visszaköltözünk. Végül ez nem következett be. A nagyobbik fiam tíz éve továbbállt. Az Egyesült Államokban keresett és talált boldogulást magának, már megvan az amerikai állampolgársága is. Nemrég látogatott haza, három napja indult vissza új hazájába.”

Egymás után szállingóznak be a család férfi tagjai, előbb a legkisebbik unoka, a 25 éves Rázvan toppan be, neki már nincsenek élményei, emlékei a faluból, ő sikeres vállalkozó, vendéglőt üzemeltet a városban. Előkerül az apja, a 60 esztendősi Andrei is, egy családi fényképalbumot hoz magával. Mutogatja a még Kínlódjfalván készült fotográfiákat, magyarázza, hogy ki mindenkit örökített meg a vándorfényképész. Néhány eléggé megviselt felvételt óvatosan kikotor az albumból, készséggel rendelkezésünkre bocsátja, följánlja: hátha hasznosíthatjuk a róluk írandó „könyvünkben”. Mihai bá felesége, Maria néni a konyhában tüsténkedik, egy-egy kisebb malom-

keréknyi, frissiben sült lángossal szíveskedve bocsát utunkra bennünket.

Az érszőlősi községházán Ionel Şipoş, az önkormányzat jegyzője fogad. Előkeresi a régi regisztereket, mutatja, hogy – miért, miért nem – az 1959–1962-es telekkönyvi iratokban kizárólag a település népies csúfneve, *Satul de Necaz (Kínlódjfalva)* szerepel... „Ez az apró település alig évszázadnyi története során többször váltott megyét, akkor még Tasnád városának vonzáskörzetében, hol Szilágyhoz, hol Szatmárhoz sorolták. Soha nem volt külön településként számon tartva, alapítása óta a Tasnádbajom (Boianu Mare) községhez tartozó Úszató (Păgaia) falu részeként szerepelt. Csak az 1965-ös közigazgatási, területi átrendezés óta tartozik külön feltüntetett, a népszámlálás idején is számba vett helységgé Érszőlős (Vişoara) községhez. Akkor kapták az Erdőtelep (Pădureni) nevet, amikor a községközpontot, Nagypacalt is átkeresztelték a szebben hangzó Érszőlősre. Bár már 2015 óta lakatlan, a hivatalos adatokban változatlanul külön településként szerepel, a térképekről sem tűnt el. Addig nem lehet kitörölni a nyilvántartásokból, amíg nem módosítják azt az 1965-ben hozott törvényt, mely a községek összetételét szabályozza.”

Az önkormányzat jegyzője készségesen mellénk szegődik, együtt keresünk fel, próbálunk megszólaltatni néhány Kínlódjfalváról Érszőlősre költözött lakost. Jól ismeri őket, talán a bizalom is nagyobb iránta, mint a jöttment, ismeretlen újságírók iránt... Ebbeli reményünk kezdetben nem igazán válik be, mert egyik előre egyeztetett riportalanyunkról kiderül, hogy meggondolta magát, nem áll kötélnek, a jegyző által az utcán megszólított néni pedig sűrű fejcsóválás közepette menekül előlünk. Szerencsénkre, végül „emberünkre találunk” a 86 esztendő Nagy Károly személyében. Ő ugyan nem Kínlódjfalva szülötte, az erdőn túli, Szatmár megyei Sződemeteren, Kölcsey Ferenc szülőhelyén látta meg a napvilágot. Igent bólogatva elmosolyintja magát, amikor rákérdezek: tudja-e, hogy falusfeleként tisztelheti a Himnusz költőjét.

Nyolcesztendő volt, amidőn 1940-ben szülei szekérre rakták a holmijukat, s egyetlen tehénkéjüket a szekér után kötve, a tasnádi útról lekanyarodva átkeltek a kínlódjfalvi

erdőn, szerencsét próbálni. „Vettünk tűzholdnyi, öthektárnyi szántóföldet, házat építettünk. Volt hat testvérem, én vagyok a hetedik, a legkisebb. A többiek már mind meghaltak, én maradtam egyedül. Ott nőttem fel 18 éves koromig, látástól vakulásig dógoztam a földet, állatokat gondoztam. Öt osztályt jártam ki. Később elmentem Nagykárolyba, traktorista iskolába. Dógoztam a szatmári gépalomáson két évet, katonaság után, amikor leszereltem, a margittai gépalomához angazsáltak, onnan mentem nyugdíjba. A '60-as években nősültem, négy fiam van, volt még egy, de őt megütötte és agyoncsapta egy fa az erdőben, 32 éves korában. A feleségem tíz éve halt meg, agyvérzést kapott. Háztartással foglalkozott, rengeteg libát tartott, sokáig dógozott a kollektív gazdaságban is. Mind a négy fiunk kitanult sofőrnek, szétszóródtak megyeszerte, csak egyetlenegy lakik itt, Érszőlősön. Kínlódjfalván nem volt se rádiónk, se televíziónk, semmi. Áram se volt, akkoriban még Pacalon se. Kukorica, rozs, más gabona mellett rengeteg kendert termeltünk, törték az asszonyok szorgalmasan, ruhát, ágyneműt, egyebet szőttek belőle. Szedtük a tengerit csuhástul, esténként összejártunk, közösen hántogattuk, és ha valaki házat épített, javított, aki csak mozgott, részt vett a kalákában. A román és magyar családok között jó viszony volt, nem volt veszekedés vagy ilyesmi. Sokat jártunk az erdőbe, ott volt a kertünk végében. Aki nek volt puskája, az vadászott, lőttek vaddisznót, őzet, vadnyulat, fácánt. Most az egyik darab föld – éppen

szomszédos Somogyi Jóskaék nemrég elárvult portájával – sűrűn be van rakva akáccsal. Ott annyira soványak a fűdek, hogy sosem volt érdemes munkálni. Tűzifának használjuk az akácot, meg szerszámot is lehet belőle csinálni. Régen abból gyártották a szekérnek minden részét. Most már egy társulás műveli a határunkban az összes földet, főleg repcét természetesen rajta, egyebet a vaddisznók miatt nem érdemes. A Somogyi-portán túl egy Margittára származott szomszédunk a megtartott birtokát kibővítette, elkerítette, karámokat emelt rája, birkatenyésztéssel foglalkozik. Vagy négyszáz juhot tart, három juhással. Van annak már legalább két éve, hogy nem jártam arrafelé...”

Beszélgetésünk végén meghozzák az ebédjét, de amikor Farkas Anti barátunk elárulja, hogy ha majd megérkezik a pol-

gármester, az ő terepjárójával szemlét tartunk Kínlódjfalva maradványán, Károly bácsi felvillanyozódva csatlakozik hozzánk. Az ebéd várhat...

Következő riportalanyunk Orbánné Sallai Éva. Később kiderül: amikor az ő nevelőszülei annak idején Farkas Antal beszélgetőpartnerei voltak, akkor ő már nem élt Kínlódjfalván. „1940-ben születtem Nagyváradon, 1944-ben kerültem ide, négyéves koromban. A gyermektelen Sallai Józsefék vettek ki a nagyváradon levő családból, és örökbe fogadtak. Bár

szülőanyám még élt akkor, soha nem találkoztam vele. Helyben végeztem el a négy osztályt. Már tíz-tizenkét éves koromban rengeteget jártam napszámra, ott Kínlódjfalván. Hogy meddig éltem a faluban? 1967-ben mentem férjhez, akkor idekerültem, ebbe a házba, ahol most lakom. A férjem idevalósi volt.” Amikor riporter kollégám, Farkas tiszteletes rákérdez, hogy Kínlódjfalván mennyire jártak össze az emberek, Éva asszony felélénkül: „Jaaaaj, igen, igen, ha valami valami nagy dologba kezdett, építettek egy házat vagy istállót, akkor közös erővel hordták a földet, deszka közé tették és alaposan döngölték. Egymást segítették kalákában. Nem volt ilyen bőség, mint most, de azért az összetartozás jobban megvót, hogy segítsünk egymáson, mindenki ment. Nem nézték azt, hogy jaj, én többet segítettem, jaj, az nem segítette vissza! Az aratás, az még úgy vót kézzel, a férfiak

lekaszálták a gabonát, mi meg asszonyok, lányok szedtük a markot, a hónyunk alá sarlóval gyűjtöttük. Ha aratás körül már nem maradt az előző évről kenyérnek való, akkor korán levágtunk valamennyit az új termésből, és bottal, cséphadaróval kicsépeztük, hogy legyen kenyérnek való gabona. Szabad idejünkben, esténként gyakran jártak egymáshoz az emberek. Az asszonyok fontak, az emberek beszélgettek, borozgattak, kártyáztak. Vót olyan is, hogy a fiatalság külön összejárt, a lányok kézimunkáltak, járt a kezük, mint a

Mureșan Anna, a falu utolsó előtti tanítója

motolla, a legények meg évődtek, nótáztak. Amikor én eljöttem Kínlódjfalvára, éppen akkor folyt a kollektivizálás. A fogadott szüleim ott éltek továbbra is, majd öregségükre ők is beköltöztek Érszőlősrre. Mindenkinek a házatúl az erdőig vót nagy kertje, nagy gyümölcsöse vót, mindenfajta gyümölcsfával, szilva, barack, körte, alma, dió, szőlő termett bővíben. Néhány családnak méhese is vót. Már akkor egyre többen jártak normázni a kollektívába, főleg az asszonyok, a férfiak legtöbben Margittára ingáztak, vagy elmentek a környékbeli bányákba dógozni.”

Amikor Farkas Antal tiszteletes a kis közösség vallási élete iránt érdeklődik, kiderül, hogy bizony, a legközelebbi, tasnádbajomi pópának nem volt szokása kijárni a felerészben román ortodox családok lakta faluba, még házat szentelni se, az érszőlősi református lelkipásztor se fáradt ki gyakran maroknyi híve gondozása végett. Aki lelki szükségét érezte, vasárnaponként begyalogolt a községi templomba istentiszteletre. A reformátusoknál valamivel számosabb baptista közösség viszont önszervezésbe kezdett. „Ott vót az imaházunk, Sallaiéknál, akik örökbe fogadtak. Náluk vót az imaház, ahol a baptista hívek hetente kétszer-háromszor összegyülekeztek, amíg megvótak.”

Ahogy tovagördülünk a község frissen aszfaltozott, vízvezető árkok szegélyezte útjain, rendezett utcakép tárulkozik elénk, szemlátomást jó gazdái vannak a településnek. Az Érhát dombvonulatának oldalán emelt, jobbára kétszintes tornácos házak, pincesorok szorgalomról, jómódról vallanak. Riportcélunk szempontjából ígéretesnek tűnő alanyhoz, Mureșan Annához kopogtatunk be: ő volt Kínlódjfalva utolsó előtti tanító nénije.

„Nem volt pedagógusi képesítemem, nem végeztem tanítóképzőt, közvetlenül érettségi után foglaltam el a megüresedett állást. Összesen nyolc évig, 1968 és 1976 között tanítottam ott. Általában hét-nyolc gyermekem volt a négy összevont osztályban, eleinte akár tizenkettő is. Amikor én otthagytam, még egy évig volt tanítója az iskolának, aztán tanulók hiánya miatt felszámolták. Persze, nem tellett önálló épületre, az iskola mindig valamelyik gazdának a házában volt. Először ott, a legelső házban, ahol beértünk a faluba, utána meg egy Talpaș nevezetű móc származék portáján műkö-

dött. Szép, tornácos épület volt. Minden ház tornácos volt a faluban. A jelenleg Margittán lakó Talpaș lánytestvére lakott ott. Egy külön bejáratú szoba el volt különítve, ki volt alakítva osztályteremmé. A háztulajdonos nagyon rendes ember volt, kitakarította az osztályt, behordta a tűzfát, és korán bedurrantott a jókora vaskályhába. Mire megérkeztek a gyermekek, jó meleg volt a teremben. Én minden reggel hétkor indultam útnak innen, Érszőlősről, gyalog mentem vagy négy és fél kilométert, nyolcra kiértem, télen-nyáron, ha esett, ha fújt, bármi volt, mert menni kellett. Nem, nem használtam biciklit, annyira buta voltam, igaz, az a nagyon hepehupás, gyakran térdig érő sárral borított földút nemigen volt alkalmas a kerékpározásra. Szeker ritkán járt arrafelé, azt nem várhattam el senkitől, hogy elibém szerezzen legalább a bekötőútig. Akkor lett valamennyire könnyebb dolgom, amikor öt esztendő elteltével beindították a Margitta és Tasnádbajom közötti távolsági buszjáratot. Reggelente azzal eljuthattam a falu bejáratáig, de visszafelé, a tanítás befejeztével továbbra is gyalog kellett jönnöm. Gyalog jártam, és olyan egészségnek örvendtem, hogy ez idő alatt talán még megfázva sem voltam soha. Egyszer volt egy nagyon nevezetes hideg idő, sűrű havas eső esett, azt nem tudom elfelejteni. A falu végén kezdett esni, és mire felértem az iskoláig, végigfagyott a ruha rajtam. És még akkor se lettem beteg! Hála istennek, már jó meleg volt az iskolában, a gazda idejében begyűjtött a jókora öntöttvas kályhába,

csak úgy ontotta a meleget. A szőlősi igazgatóm, Tamás Balázs mindig idejében gondoskodott elegendő tűzifáról, igaz, nem is volt messze az erdő. Hozzá voltam szokva a gyalogoláshoz, gyerekkorom óta gyakoroltam a hosszán, meszszire járást, hiszen én is a tanyavilágban születtem. A Vass-tanyához, ahol a szüleim laktak, az Érszőlőssel szomszédos Érabrányhoz tartozó Dzsér volt a legközelebbi település, első osztályos korom óta oda jártam iskolába. Ott születtem azon az isten háta mögötti tanyán, és ott is éltem, amíg le nem érettségiztem. Margittán a felső ciklusba iratkozva, majd középiskolásként bentlakásban laktam. Hét végén mindig hazajártunk, gyalog tettünk meg több mint húsz

Nagy Károly, akiben „emberünkre találtunk”

kilométert. Már akkor hozzászoktam a hosszú szárú gumicsizma viseléséhez.

A kellő tanszerek megvoltak az iskolában, minden évben új tankönyvünk volt, a szülők pedig megvették a füzeteket, mindent, ami kellett. Arra nem támadt igény vagy lehetőség, hogy valamiféle kulturális műsort vagy színdarabot betanítsak a gyerekeknek. Kevesen voltak a felerészben magyar, felerészben román falucskában. Az oktatás román nyelven zajlott, a magyar gyerekek jól boldogultak a román nyelvvel. Amikor itt befejezték, az úsztatói román iskola felső tagozatára mentek. Igaz, akadt néhány magyar gyermek, akit az érszőlősi magyar iskolába írtak a szülei. És mind-mind szakmát tanultak, főleg traktoristák meg sofőrök lettek. Néha meghívtak egy-egy ebédre, családi eseményre, de amíg ott tanítottam, egyetlen esküvő vagy temetés sem volt. A papok eléggé lusták voltak ahhoz, hogy néhány lélekért kijárjanak Kínlódjfalvára, de az emberek se nagyon strafokálták magukat miattuk. Volt egy kisebb baptista gyülekezet, öt-hat család, annak volt helyi vezetője, de az ortodox románok Úsztatóra jártak templomba, a három-négy református család, általában a falu magyar része, Érszőlőshöz szokott. A temetőt akkor se gondozták különösebben, azóta már el is tűnt, alig van nyoma. Amikor kítavaszkodott, szépen kijöttek elibém az őzek az erdőből, legelgettek a vetésen, s nem zavartatták magukat, amikor megpillantottak.”

Farkas Antal – mintha ráérezett volna valamire – felteszi a volt kínlódjfalvi tanító néninek a kérdést: „Nem félt, nem tartott semmitől, amikor megannyiszor, akár még sötétben, napfelkelte előtt, egy szál magában nekivágott a földútnak? Sohase fordult elő, hogy megtámadták, bántalmazták volna?” A törekeny asszony összerезzen, és kissé előregörnyedve bólogat: „De igen, volt bizonyisten egy nagy verekedésem... Jöttem hazafelé az iskolából, egy déli óra volt, karácsony előtti vakáció kezdődött. Gyönyörű szép napsütéses idő, de sár volt bőven, nagy-nagy sár. Éjjel fagyott, de napra megolvadt. Én a járásáról mindenkit ismertem a faluból, de messziről láttam, hogy egy idegenféle közeledik. Sötétnagy, behemót ember volt. Nem zavartattam magam,

Ionel Şipoş, a község jegyzője

de amikor velem egyirányt ért, akkor hirtelen nekem ugrott a kezivel. Egy szót se szólt, nem mondott semmit, csak kegyetlenül ütni kezdett. És akkor eszembe jutott, hogy pénzt ígérjek neki, ha békén hagy továbbmenni. Mondtam is, hogy hagyjál békén, mert adok pénzt! Kérdezte: hun a pénz? Kinyitottam a táskámat, hogy vegyek ki belőle, kiragadta a kezemből, és én akkor elkezdtem szaladni. Otthagytam a táskát, mindent, ő mégis rohant, rohant utánam, utolért, és akkor nagyon megvert. Hosszú hajam volt, rátekerde a kezére, a karomat kicsavarta, lezuhantam a földre, rám térdelt, és ütött tovább, nagyon, eltörte az oldalbordámat.” „Nem akarta megerősöskolni?” „Lehet, hogy az lett volna a vége, öléssel fenyegetett, elő is rántotta a kését. Sikerkült dulakodás közben valahogy félrelökődtem, kivergődtem, és megpróbáltam elmenekülni. Szerencsémre, megpillantottam a közelben Beregi bácsit, aki a traktorjával dolgozott fent, a gyümölcsösben. Megindultam feléje, összeverve, törött bordával, de nem tudtam megszólalni. Az az ember, amikor meglátott, úgy megijedt, hogy nem tudta, mit kezdjen velem. Bőr kabát volt rajtam, az csupa sár, a hajam széjjelcibálva, nem tudtam megszólalni, csak mutogattam, merre ment. Beregi bácsi felszuszakolt a traktorjára, elindultunk a nyomába, az Arus-ágra, de elbújt valami szakadékba. Az Arus-ágon pont szembe jött velünk Erdei, az akkori alpolgármester. Ők ketten azonnal elindultak a támadóm nyomába, hogy üldözőbe vegyék, de ő

bevetette magát az erdőbe, nyoma veszett. Erdeiék telefonáltak a legközelebbi rendőrőrsre, a pelei milicistának, s az közölte velük, hogy ott is nyomoznak utána, mert a minap berontott a helybeli asszisztensnőnek a házába, ott is egy késsel hadonászott. Végül a rendőrség három nap múlva letartóztatta. Miután megtörtént velem ez az erőszakos támadás, már nem sokáig mentem Kínlódjfalvára, egy kicsit még jártam tanítani, amíg nem találtak helyettesítőt, egy frissen végzett, diplomás tanító személyében. A támadás nagyon megviselt, sokáig igen zaklatott voltam, a félelem nem múlt el bennem. Ahányszor megpillantottam egy-egy bajuszos fekete embert, mindig azt hittem, hogy a támadóm az. Alig tudtam visszatartani magam, hogy ne ordítsak, annyira rettegtem. Utána már nem tanítottam többet, a kollektív gazdaság irodájában találtam munkát, majd a néptanácshoz kerültem könyvelőnek. Onnan mentem nyugdíjba.”

Amikor aziránt érdeklődöm, hogyan érezte magát azután, miután nem kellett mennie többet a kínlódjfalvi iskolába, hiányzott-e a falu, felcsillanó szemmel, széles mosollyal válaszol: „Az az időszak a legjobb része volt az életemnek! Nem lehet felmérni az akkori gyerekek szeretetét, tiszteletét a tanító nénijük iránt, nem lehet összehasonlítani azzal, ahogyan a mostaniak viselkednek... A kínlódjfalvi felnőtteket is kedveltem, nagyon békés emberek voltak, a nyolc év alatt, amíg közöttük forogódtam, egyetlen összetűzésre sem emlékszem. Nagy ivászatok, része-

A négy éve lakatlan porta egy részlete

geskedő alkoholisták se voltak. Segítőkésznek bizonyultak, odafigyeltek egymás gondjára-bajára. Volt ott egy nagyon szegény család, a Csokmaiek, a falu szélén laktak. Amikor Kínlódjfalvára vetődtek, akkor már négy apró gyerekük volt. Kemény tél volt akkoriban, és az egész család lebetegedett. Influenzajárvány lehetett, mind a haton az ágyban feküdtek. Úgy tessék elképzelni, a falubeliek naponta hordtak haza nekik ennivalót, kinek, miye volt, paszulyt, krumplit főztek, felváltva vitték az ebédet, ápolgatták őket, amíg fel nem gyógyultak. Miután beköltöztek Érszőlősrre, még két gyerekük született. Ők voltak a legnépesebb család, mellettük még Deákéknak volt ugyancsak hat gyermekük...”

Mivel tudomásom szerint nem maradtak fenn olyan régi fotográfiák, amelyek az egész falut vagy legalább egy részét megörökítették volna, jelzem, hogy szeretnék hallani valamit a hajdani falu kinézetéről, hangulatáról. Beszélgetőpartnereink bizonygatják, hogy bár nem alakultak ki hagyományos házsorok, a völgyhajlatokban vagy a halmokon emelt, egymástól távol eső, egy-egy kisbirtok közepére emelt porták, szétszórt tornácok épületek rendezett utcaképet mutattak, legfeljebb a már gazda nélkül maradt otthonok falain jelentek meg a lassú bomlás-omlás jelei. Anna asszony nem emlékszik arra, hogy a bekötőút torkolatánál, avagy a tanya-bokor szélén lett volna valamilyen irányjelző vagy falunévtábla, a jóval fiatalabb jegyző viszont, akinek nem lehetnek személyes emlékei a faluképről, bizonygatja, hogy igenis, a letérőnél volt névtábla, éppenséggel a falu nem hivatalos csúfneve, a Satu de Necaz, Kínlódjfalva szerepelt rajta. „Utcanév nem volt, minek lett volna? – mondja Ionel Şipoş. – A községközpontban sincsenek, csak házszámok. Maga az érszőlősi (nagypacali) út is nemrég még annyira silány volt, hogy a környékbeli románság körében elterjedt szólás szerint, ha valami nagyon rosszra sikeredett, arra azt mondták, hogy »e ca drumul Paţalului«, »olyan, mint Pacal útja«... A kövesút mellett volt egy gyalogút a sánc partján. Pénteki napon az emberek, asszonyok azon indultak tarisznyával a vállukon, vége-hossza nem volt a menetnek, mentek a margittai vásárra. Nemcsak Kínlódjfalváról, Érszőlősről, hanem Tasnád-bajomról is, pedig az még legalább tíz kilométerrel messzebb fekszik. Ment mindenki azon a rossz úton Margittára, akinek volt szekere, azon, még kettőt-hármat felvett a vásárra igyekvők közül. De volt olyan parasztember, aki inkább leszállt a

szekeréről, hogy az állatokat ne terhelje. Sűrűn járták Margittát, pedig valamikor a környék Szatmár megye Tasnádi járásához tartozott.” Anna asszony közbevetve pontosít, hogy három megye határának találkozási pontja volt ez a kistáj: „a tanyától, ahol gyermekkoromban laktunk, nem messze volt egy domb, azt mondtuk Határdombnak, az már Szilágyhoz tartozott.” Egy helynév emlegetése hallatán felhorgad bennem régi riporteri kedvteléselem, a helynévgyűjtő szenvedély. Érdeklődésemre Anna asszony némi jegyzői segédlettel sorolgatja: „Határrésznevek? Dülőnevek? Voltak, bizony, de már nem emlékszem, tudja a szél, hogy is hívták őket... Igen, volt fent a dombon az, amelyik Úsztatóhoz tartozik... a Kallós dülő, meg a Jáder dülő, Híri dülő, lent a Borsi dülő, a Bihari dülő. Több nem jut az eszembe...” A jegyző emlékeztet, hogy bár Kínlódjfalva már régóta Érszőlős külterületének tartozéka, a jelenkorig mégis Úsztatóhoz volt telekkönyvezve, katasztrális térképeken ma is annak a határában szerepel! „Egyik lelkiismeretes jegyző elődöm sietett felszámolni, bár még ketten lakták, a Somogyi házaspár. Akkor támadt nagyobb gubanc, amikor a választások következtek, akkor vették észre, hogy hol van Pädureni, eltűnt Pädureni...”

Mire visszaérünk a községházára, Beke László polgármester már vár bennünket. Felajánlja, hogy az ő szolgálati járgányával, egy strapabíró, négykerék-meghajtású Dacia Dusterrel vágjunk neki a terepnek. Beke László immár harmadik man-

dátumát tölti polgármesterként. Van mivel büszkélkednie, hiszen Érszőlős Bihar megye egyik legdinamikusabban fejlődő települése. Élhető, üdülőhangulatú hely. 2018-ban fejezték be az utcák aszfaltozását, kövezését, EU-s pályázattal több mint 18 kilométer mezőgazdasági utat építenek, ezek a külterületeket kötik össze a főúttal, s a gazdák rajtuk tudják megközelíteni a földjüket. Amerre haladunk, mindenütt van mit mutogatnia: az utcákat díszfák szegélyezik, új községi óvodát építettek, felújították az iskolát, Érszőlős és Szolnokháza művelődési házát, Csekenyén pedig újat építettek. Elkészült a víz- és csatornahálózat, szennyvíztisztítót, parkot, sportpályát és piacot építettek. Szatmár megyei szomszédjukkal, Szilágypérral ugyancsak EU-s támogatással megyeközi összekötő út épül. Erős civil szervezetük, az *Érszőlősért Egyesület*, melynek egyébként éppen a polgármester az elnöke, igen tevékeny, az egyesület talán legfontosabb megvalósítása a polgármesteri hivatallal karöltve működtetett délutáni iskola, ahol negyven kisdíákot étkeztetnek és pedagógusok közreműködésével foglalkoznak velük.

A községközpont két összenőtt település: Nagypacal és Kis-pacal egyesítése révén jött létre. A helységekre vonatkozó bűvárlásaim során Petri Mór *Szilágy vármegye monographiája* című széles ölelésű, négykötetes munkájában érdekes helytörténeti vonatkozásokra bukkantam a két Pacal helyzetét és egymással való viszonyát illetően. Bár már századokkal ezelőtt gyakorlatilag egymáshoz tapadtak, mégis volt olyan időszak, amikor más-más vármegyéhez tartoztak, mi több, a két falu lakossága sokáig ellenséges viszonyban élt egymással: „1721-ben tanúvallatás folyt arról, hogy Nagy-Paczal s Kis-Paczal mely vármegyékben van, továbbá, Nagy-Paczalnak s Kis-Paczalnak külön határa volt-e? Kitünt, hogy mindenkor külön határunk volt – közli Petri Mór. – A nagypaczali emberek összeveszvéen a kispaczaliakkal, egyik a másik határát nem merte átlépni. Nagy-Paczal Közép-Szolnokban, Kis-Paczal Kraszna vármegyében volt. Nagy-Paczalt s Kis-Paczalt a Cseres Galyfa és Baglyos sűrűje választották el. Kapi György Közép-Szolnok főispánja, abban az időben egy gonosztevőt exequaltatni akarván és kivívén, a kispaczali nemesség nem engedte a határunkba bevinni, hanem a két falu határa közt vették fejét a gonoszt tevőnek. Váradai szolgáját, a ki Kapi György szolgáját megölte, ítélték fővételre. Váradai kivont karddal gátolta meg, hogy

a kispaczali határon végezzék ki a szolgát.” Beke László szerint az ellentétek a két településrész között napjainkig megvoltak a fiatalság körében: ha netán a Margitta felőli kispacali legények átmerészkedtek a határt jelképező patakon a nagypacali lányokat kerülgetni, menten kitört a haddelhadd, és fordítva, ha a nagypacali legények stb. stb.

Odafelé menet Kínlódjfalvát a rosszabbik úton közelítjük meg. „Ide nem jutott a mezei út akcióból, ide nem kerülhetett a gazdák közlekedését megkönnyítő, aprókő- és szurokréteg biztosította burkolatból, mert... ez a határrész a mai napig nem Érszőlős, hanem Tasnádbajom tartozéka – magyarázza a polgármester. – Visszafelé majd a gyümölcsösön vágunk keresztül, ahol a gazdák önerőből javítottak a helyzeten.” Ahogy közeledünk a volt-nincs faluhoz, Károly bátyánk mocrogni kezd. Ahol mi riporterek legfeljebb jól megművelt, lankává szelídült halmokat látunk, némi világosabb-sötétebb foltokkal, ott számára a közelmúlt, a fantomfalú elevenedik meg: „Itt volt az első ház, a falu bejárata, odébb a temető, a Balla dűlő, a Mikó, egy zsidó családnak is volt itt szőleje, azt a tulajdonosról Kainnak hívták, lent az erdő mellett a Gajdár dűlő, meg a Kramer tanya, három ugyancsak zsidó fivéré volt, 500 holdas erdőbirtokkal, ezért az erdőséget is Kramer-erdőként emlegették.” Régente sokkal nagyobb területet boríthattak be az erdőségek, Petri Mórtól „tudom”, hogy a Kapiak által birtokolt „nagypaczali erdőre fogadott, s meg-

hízott sertésekből esztendőnként kétszázat hajtottak a vásárookra”.

Ahogy közeledünk a Somogyiak kísértetportájához, az út egyre rosszabb, egyre járhatatlanabb. Az agyagos talajt vízmosások árakai szabdalják keresztül-kasul, végcélunkhoz közelítve a terepjáró számára is áthághatatlan horhossá mélyülve megálljt parancsolnak. „Amíg volt ki éljen itt – bizonygatja Károly bácsi –, ez a földút sokkal járhatóbb volt, mi magunk vigyáztunk rá, fel volt osztva családonként, ki-ki önkéntesen kiásta, karbantartotta a maga vizesárok-részét.” Tudomásom szerint Somogyi Jóska bácsiék életében, amíg a felesége, Anna néni is megvolt, egyetlen újságíró kolléga fedezte fel e helyet: „Nemrégiben a Somogyi házaspárnak, Józsefnek és Annának még volt egy telepes rádiója –

írta 2005-ben Șerban Șerfezi, a *Bihoreanul* hetilap munkatársa. – Amióta a készülék elromlott, Somogyiéknek nincs hírük mindarról, ami az országban vagy a nagyvilágban történik. Nincs tudomásuk arról se, hogy a Vatikánban új pápát választottak, és úgy tudják, hogy még mindig Ion Iliescu Románia elnöke.” Egy bukaresti televízió stábjának két esztendővel a felesége elhunyt után zavarta meg Jóska bácsi remetenyugalmát, s ő egyáltalán nem volt elragadtatva fővárosi tévésektől. Mondogatta, hogy hagyják őt békén,

makacsul hajtogatta, hogy ő nem hajlandó innen kimozdulni, csak ha majd viszik. Se gyerekei, se unokái nem tudták rávenni az elköltözésre. Sose panaszkodott, késő öregségéig jó egészségnek örvendett, sose járt orvosnál, legfeljebb hetente egyszer begyalogolt Érszőlőstre, petróleumot, kenyeret, ezt-azt vásárolni. Somogyi József 2015 márciusában halt meg. Kisebb szenzáció kerekedett abból, hogy elhunytával Kínlódjfalva (Pădureni, Erdőtelep) Bihar megye első lakatlan településévé vált. Érdekes módon, a román média, néhány televízió, újság számára nagyobb hírértéke volt a halálesetnek, mint a magyar média számára. Helyszíni tudósításokban számoltak be az első bihari fantomfalvólétéről, a magyar lapok közül csupán a *Krónika* két munkatársa tudósított kisriportban arról, hogy „lakatlan maradt egy Bihar megyei település: az Érszőlős községhez tartozó Erdőtelepen a múlt héten hunyt el az utolsó lakos”. A kolléginák Beke László polgármestert bírták szóra, s ő elmondta: míg évtizedekkel ezelőtt mintegy harminc gazdaság alkotta az amúgy találóan Kínlódjfalva (Satul de Necaz) néven is ismert települést, addig 1970-re egyetlen ház maradt, így a közművesítés még elképzelés szintjén sem merülhetett fel. „De Jóska bácsi nem akart onnan elmenni, lokálpatrióta volt. Ügyes ember volt, állatokat tartott, kútúrásal foglalkozott, volt egy kis kovácsműhelye. Igazából mindenhez értett, ecsetelte a község elöljárója, aki épp két hete látogatta meg a 81 éves idős embert, aki két éve vesztette el feleségét.”

A négy esztendeje lakatlanná vált porta látványa szívszorogató-lélekdermesztő élmény. A félrebillent áteresz, a megvakult ablakú vályogház, a rogygyant csűr, istálló, a foghíjas ketrec, a beomlott kút, a foszladozó méhes, a Somogyi házaspár több mint négy évtizedig tartó remetelétének romló-bomló díszletei. A gazverte udvaron, az elvadult kert göcsörtös fái alatt ennek a kettős magánynak szerinszerte szóródott kellékei: két öreg tekenő, egy vízfordó kártya, foltozott lavór, egy záváros láda, egy hitvány pohárszékasztal, egy öreg csobolyó, rozsdás kendertiloló – két élet megannyi, gazdag tárgyi emléke, s ha épen megőrződtek volna, akár egy kisebb tájmúzeumra való gyűjtemény is kitellett volna belőlük. És a ház elején a külön bejárható műhely titkait is érdemes volna szemügyre venni. Amennyire a homályos ablakon keresztül belátni, a falakon mindenféle mesterség szerszámai sorakoznak, ugyanis Somogyi József ezermester

volt a szó szoros értelmében. Kovácsolt, szekeret, szánt gyártott, javított, bútort eszkábált, s amire a legbüszkébb volt, a róla felcsipegetett emlékmorzsák szerint: kútúrásal is sikeresen foglalkozott. Nem akárhogyan: értett az úgynevezett varázsvesszők kezeléséhez, azokkal keresztül-kasul járva a terepet felfedezte, majd feltárta a föld mélyén megbúvó vízereket. A fáma szerint ritkán fogott mellé a varázsvessző-tudományával. Csak hát egyre fogyatkozott az igénylők, a friss vízre vágyók száma, mire beindult volna a kútúrás, nem volt kit forrással megajándékozni. A kútúrás néhány kelléke most ott árválkodik a mester saját beomlott kútja mellett...

Iharostanyán, melynek első okleveles, helynévként való említése 1913-as keltezésű, 1914-ben jelentek meg a rendkívül jutányos árú földek hírére az első, Nagyszalonta környékéről iderajzó hajdúivadékok és topánfalvi mócok. Bár hivatalosan Erdőtelepnek keresztelték, az úttalan, áram és víz nélkül életképtelen település hamarosan kiérdemelte a Kínlódjfalva nevet. Alig telt el fél évszázad első megülése óta, kezdtek elszállingózni az emberek. Hiába járta be Somogyi mester varázsvesszőivel a szelíd lankák között megbúvó portákat, hiába tett csodát, tárta fel a forrásokat, végül egymaga maradt az alig száz esztendőt megélt kisvilág hűségén... Amikor ő eltávozott az élők sorából, Erdőtelep kiérdemelte – Biharországban elsőként – a kihalt kísértetfalu rangot. De nem kell

messzire mennünk, hogy rábukkanjunk más településekre is, amelyek hamarosan osztoznak Kínlódjfalva sorsában: az ugyancsak Érszőlőshöz tartozó Csekenyén 57, a szomszédos Tasnádbajom tartozékai közül a legutóbbi népszámláláskor Korbolytelepen 47, Hutatelepen 5, Ruzsatagon 4 lelket írtak

össze. Máskülönben csupán Bihar megyében jelenleg 26 településnek van száznál kevesebb lakosa. Fantomfalvaink egyre-másra sokasodnak...

Huszonöt éves a Kiss Stúdió Színház

Soha nincs teljesen kész a leltár

Kultúra

Bizony, immár huszonöt esztendeje, 1994 márciusában alakult meg Nagyváradon a Kiss Stúdió Színház. Sok éven át Erdély és a Partium egyetlen folyamatosan működő magyar magánszínházaként ténykedett a kicsiny trupp, amelyet az ismert színész házaspár, Kiss Törék Ildikó és Varga Vilmos álmodott meg, hozott létre. Járták a nagyvilágot, és játszottak mindenfelé fáradhatatlanul. 2016 júliusában aztán a szeretett társnak, a feledhetetlen Varga Vilmosnak távoznia kellett e földi létből. Ildikónak egyedül kellett folytatnia a Kiss Stúdió Színház misszióját. A gyász első, nehéz időszakán megemlékező műsorok, valamint a barátok és nézők szeretete segítette át a művésznőt. Ebben az évadban 25. születésnapját ünnepli a Kiss Stúdió. Emlékekről, tervekről és a jelen évad történéseiről beszélgettünk Kiss Törék Ildikóval.

A színész házaspár afféle modern vándorteátristaként járta a nagyvilágot. Ekhós szekér helyett mikrobusszal keltek útra, hogy elvigyék produkcióikat nagyvárosokba és isten háta mögötti falvakba. Bebarangolták szinte az egész Kárpát-medencét. Nyugat-Európában, az ott élő magyar közösségek körében is nemegyszer játszottak; Németországban, Ausztriában, Svédországban, Norvégiában, Franciaországban, továbbá Szlovákiában, Szlovéniában is többször felléptek az elmúlt évek során. A tájolások, kiszállások, kóborlások során annyi kilométert tettek meg, amennyivel akár többször is körüljárhatták volna a Földet. A trupp lajstromán jó néhány bemutatócím szerepel. Sokat játszott produkciók, egyszeri előadások, gálaestek elnevezései találhatók ezen a listán. Igyekeztek időről időre színesíteni a reper-toárt, irodalmi esteket, könyvbemutatókat is szerveztek. Nehéz volna felsorolni, mi mindent csináltak. Sokszor volt küzdelmes ez az út, ám rengeteg varázslatot, hétköznapi csodát is leltek ezen az ösvényen. Sokfelé várták és hívták őket. Sok közösséget, sokféle embert megismertek. Némely

előadás után megkereste őket egy-egy néző, hogy megossza velük, elmondja: milyen emléket, érzést csalt elő belőle az előadás.

Színházat játszani

A színész kiszolgáltatott ember. A kilencvenes évek elején élt bennük az az érzés, hogy a színházi életbe állandóan beleszóltak különféle politikai és egyéb indokokkal. Amikor magánszínházat alapítottak, az volt a céljuk, hogy a saját útjukat járják, s ez jó lehetőségnek bizonyult. Persze az, hogy a maguk urai lettek, avval is járt, hogy eleinte senkitől sem kaptak támogatást. Az első években még pályázati pénzekhez sem jutottak. Az első jelentősebb pályázati támogatást az ötödik évfordulójukra kapták, amikor megszervezték a Kárpát-medencei Stúdiószínházak Fesztiválját.

Legelső előadásuk 1994. március 26-án, a színházi világnap előestéjén volt: a *Játsszunk színházat!* című gálaműsort kilenc színész és egy zenei vezető hozta létre. Juhász Ferenc *A költő-társakhoz* című prózaversével indították a huszonöt évvel ezelőtti színházavató gálát. „Az a gálaprodukció szép vallomás volt a színházi

világról, jó reá emlékezni” – mondta Ildikó. Először a Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium régi épületében tartották meg rendezvényeiket, később a várad-olaszi református egyházközség rendelkezésükre bocsátotta a Nagysándor utcai pinchehelyiséget, s ezt azóta is használja a társulat. A két alapítón – Kiss Törék Ildikón és Varga Vilmoson – kívül több színészkolléga is közreműködött, közreműködik a műsorokban.

E sorok írója még napilapos újságíróként kezdett foglalkozni a Kiss Stúdió Színházzal, interjúk, beszámolók stb. készültek. Átnézve archívumomat, sok mindent találtam a Kiss Stúdióról, amelyre sosem volt jellemző a tétlenség, mindig történt valami a magánteátrum háza táján.

Most, a 25. születésnap apropóján, József Attila versére is utalva, arról kérdeztem Kiss Törék Ildikót, hogy kész-e a leltár, hogy miként tekint vissza az elmúlt időszakra. „A leltár soha nincs teljesen kész. Mindig kimarad valami. Huszonöt év alatt 258 településen lépett fel a Kiss Stúdió – Váradon kívül. Temérdek előadást tartottunk. Volt, ahová többször is visszatértünk. Ilyen például Oslo, Stockholm, több németországi nagyváros. Ezek mellett ugyanolyan jó szívvel, szeretettel emlékezem az

apró székelyföldi falvacskákban megejtett előadásainkra. Sok különleges nevű és hangulatú helységbe eljutottunk, megannyi nevet említhetnék, most épp a Győr-Moson-Sopron megyei, Soproni járásban található Agyagosszergény jut eszembe, ahol szintén jellemző a Szent László-kultusz. Jó néhány előadásunkat (*Üzenet az otthoni hegyeknek; Süss fel, nap!* stb.) több mint kétszáz alkalommal játszottuk. Megannyi gyönyörű pillanatot éltünk meg. Megannyi öröm, kudarc, remény fűződik ezekhez az évekhez” – kezdte az összegzést Kiss Törék Ildikó.

Mérföldkő és csodás megvalósítás volt a Kiss Stúdió Színház életében *Az ember tragédiájának* színrevitele. A nagylélegzetű Madách-művet Varga Vilmos 2000-ben rendezte. Rendhagyó módon nyolc szereplővel vitte színre. A premier az

Jelenet a Széchenyi-előadásból

akkor még épülő várard-rogériuszi református templomban volt. A Kiss Stúdió Színház vitte ki először Nyugatra magyar nyelven *Az ember tragédiáját*. Játstották egyebek között Stuttgartban, Münchenben, Karlsruheban. „A magyar nép lelkületének csodálatos megfogalmazása *Az ember tragédiája*. Minden megtalálható ebben a darabban: a lét értelme és értelmetlensége, a hit és a háború kérdése, a nemzet megmaradásának gondolata” – ekként fogalmazott néhány évvel ezelőtt Varga Vilmos egy beszélgetésünkön. *Az ember tra-*

gédiájának eljátszása és minél több településre való eljuttatása szívügye volt Varga Vilmosnak. Ezért később kitalálta, miként lehetne oratóriumjáték formájában színre vinni az örök emberi értékekkel, sorskérdésekkel foglalkozó monumentális darabot. Az új elképzelés szerinti előadásban a Madách-dráma 15 jelenetéből 8 színt olvastak föl, játszottak el a szereplők. A történelmi képekből hagytak ki néhányat, ám a narrátorok ezek lényegét is összefoglalták. A madáchi gondolatvilág, a szép nyelvezet érvényesült az oratóriumban is, a dráma üzenete, mondanivalója szemernyit sem csorbult. Megmaradt a darab monumentalitása. A cél az volt, hogy a trupp minél több kis helységbe is eljusson majd ezzel

Én, Francois Villon. Varga Vilmos szuggesztív, magával ragadó játékkal jelenítette meg a vagány vagabonduszt, a csavargó poétát

az oratóriumjátékkal. Falvakban, templomokban is játszották ebben a formában a *Tragédiát*.

„Nagy öröm volt nekünk az *Olvasunk együtt!* rendezvénysorozat, amelyet Molnár Judit magyartanárral, közíróval szerveztünk közösen a volt premontrei gimnáziumban, a mai Eminescu főgimnáziumban. Közel öt évig csináltuk ezt a sorozatot. A diákok szerették ezeket a találkozókat, sokan vettek részt a rendezvényeken” – emlékezett Ildikó. Azóta is együttműködik Molnár Judittal, például a *Vendégségben egy égbeli kávéház asztalánál* elnevezésű irodalmi estek során.

Meg arra is örömmel emlékszik Ildikó, hogy egyik nagy kedvence volt *A cukrásznő*, Molnár Ferenc darabja, amit id. Kovács Levente rendező fedezett föl a Kiss Stúdióknak mindjárt az indulásuk elején.

„Ma már vannak Erdélyben és a Partiumban más magyar magánszínházak is. Amikor létrejött a Kiss Stúdió, csak mi voltunk. Mi adtuk meg a lendületet a többieknek. Amikor elkezdtünk magánszínházat játszani, sokan kételkedtek bennünk, szkeptikusan fogadták. Minek ez? Ugyan már! Mi sem gondoltuk, hogy ez lesz belőle. Ha kellett, ketten eljátszottunk sokszereplős előadásokat, mint az *Egyszer Mátyás királyban*. Amikor színházunk megalakulásának 20. évfordulóját ünnepeltük, az én szerepetts társam 82 éves elmúlt, és az ünnepeksorozat egyik fontos momentuma volt, hogy hosszabb szü-

net után újra eljátszotta az *En, Francois Villon* című előadását. A *Villonnak '73*-ban volt a bemutatója, több mint háromszáz előadást ért meg. Vili hat vagy hét éve nem játszotta a Villont, a jubileum és a közönség kedvéért felújította. Nem gondoltam, hogy a 25. évforduló megünneplésén egyedül leszek...” 2016-ban, Varga Vilmos halála előtt két hónappal még elvitték Budaörsre Lászlóffy Csaba *Szerelmi torzó* című darabját... Nehéz időszak következett. „Megemlékező műsorokat tartottunk néhány pályatársunkkal, barátunkkal Váradon. Hegyközkovácsiban, Vili szülőfalujában az ő tiszteletére, róla nevezték el a művelődési házat. Budapesten, a Nemzeti Színház Kaszás Attila termében is volt egy emlékest, Trill Zsolt színművésznek, a Kaláka együttes tagjainak, Páskándi Géza özvegyének részvételével. Ezek picit segítettek az első időszakban. Mostani előadásainkban sokszor megszólal szeretett párom hangfelvételről, videóbejátszások

segítségével. Szeretném tovább éltetni az ő szellemiségét, egyedi stílusát, tehetségét, amely nem fakult meg az idők során. Három könyve is megjelent. A Kiss Stúdió huszonöt évéből huszonkettőt együtt csináltunk végig... Jó, hogy akadnak még kollégák, akikkel tudok együtt dolgozni. Mostanság nehéz egyeztetni a többi színész kollégával, ki mikor ér rá. Örülök, hogy sikerült felújítani a *Bethlen Katát* Miske László közreműködésével. Váradon stabil közönségünk van. Nyaranta pedig turistacsoportoknak is tartunk előadásokat, ezek a látogatók hírünket viszik.”

Filmvetítés után barátokkal, pályatársakkal, filmkészítőikkel

Fotó: LÉVAI DÁVID

Jubileumi évad

Amint már szó esett róla, az egész évad a 25. születésnap megünneplésének jegyében telik. A szezon végéig lesznek események. Március 27-én, a színház világnapján gálaest volt a Lorántffy Zsuzsanna Református Egyházi Központban. Az esten fellépett több olyan színművész is, aki a legelső gálaesten is játszott. A mostani gálán közreműködött Molnár Judit, F. Márton Erzsébet, Elisabeta Pop (Vetuța), Dobos Imre, Hajdu Géza, ifj. Kovács Levente, Meleg Vilmos, id. Kovács Levente, videófelvételtől pedig Csíky Ibolyát és Varga Vilmost láthatta-hallhatta a közönség. Nem mindenki tudott ezen a gálán jelen lenni, de az eseménysor folytatódik. Április elején Kaláka-koncert volt a filharmóniában, hisz a kalákások régi barátai a Kiss Stúdióknak. Ugyancsak a tavasz második hónapjában mutatták be a Kiss Stúdióról készült filmet, amelyet Villányi Zoltán rendező-operatőr és Balla Tünde szerkesztő készített. Április végén a beregszászi születésű Szűcs Nelli, a budapesti Nemzeti Színház művésze hozta el Váradra a szintén beregszászi származású Fedák Sáriról szóló előadását – mégpedig Kiss Törék Ildikó meghívására, aki elmondta: Szűcs Nelli a Kiss Stúdió által szervezett mindkét stúdiószínházi fesztiválon jelen volt, a második díjat is nyert, most is szíves-örömmel jött. Több más jubileumi rendezvény várható még, például afféle vallomásos előadás a színház világról. Ildikó a Kiss Stúdióról szóló könyvét is szeretné mihamarabb befejezni.

Színészmúzeum

Beszélgetésünk végén Kiss Törék Ildikó elmondta: „Vannak még a tarsolyomban hosszabb távú tervek is. Nem vágom még el a köldökzsinórt. Csinálom, amíg az erőm engedi. Mivel nincs állandó anyagi fedezete a Kiss Stúdióknak, sok energiát és időt elvesznek a pályázatírások. A jubileumi eseményekre kaptam támogatást a Nemzetpolitikai Államtitkárságtól és a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.-től. Aztán ami még roppant fontos terv: a Partiumi Magyar Színészmúzeum létrehozása. Szabó József (Ódzsa) temetésén találkoztam Papp Magda – Várad egykori primadonnája – lányával. Vele is beszélgettem a színészmúzeumról, ő ugyancsak ad majd emléktárgyakat, képeket az édesanyjáról, összeállít egy listát. Relikviák már vannak, és még gyűlnek a tárgyak. A megfelelő helyszínt kell majd kiválasztani.

TÓTH HAJNAL

A szakképzésre összpontosítanak

Társadalom

Közhelynek számít, de a munkaerőpiac folyamatosan alakul. A rendszerváltás után az egyetemi végzettséget akarták minél többen megszerezni, ma viszont egyre inkább szakképzett munkaerőt keresnek a vállalkozások.

Több iskolában is indítanak már jó ideje szakosztályokat, ahol a diákok a négy középiskolai év alatt szakmát is tanulnak. A duális szakképzés ettől abban különbözik, hogy

hároméves, illetve akár az érettségi megszerzése után is beiratkozhatnak rá a fiatalok.

Bihar megyében a Bihar West Professional Egyesület (BWPE) tájékoztató karavánja Kágyán, Belényesben és Élesden népszerűsítette a duális kép-

Pásztor Sándor megyei tanácselnök érdeklődő kágyai diákok körében

zést. A kampányról, a duális képzésről és az egyesületről annak ügyvezető igazgatóját, Hizo Zoltánt kérdeztük.

Több osztályt is indítanak

Áprilisban összesen mintegy ezer hetedikes és nyolcadikos diák látogatott el a három helyszínre, azaz Kágyára, Élesdre, Belényesbe – ezek a Bihar Megyei Tanács stratégiája szerint fejlesztési mikrorégióknak számítanak, tudtuk meg Hizo Zoltántól. „Kágyára a megye északnyugati, Élesdre a központi, Belényesre a megye délkeleti részéből érkeztek a diákok. Mindhárom napon telt ház volt, láthatuk, hogy van érdeklődés a duális képzés iránt” – mondta az ügyvezető igazgató. Megtudtuk tőle, hogy a tájékoztató kampány partnercégeinek (Eberspächer, Faist, Auto Bara, Selina, Drumuri Orășenești és Modular Building Solutions) a képviselői is nagyon elégedettek voltak az érdeklődés mértékével, hiszen sokan voltak kíváncsiak a társaságok-

A Selina cég standja a karaván kágyai állomásán

ra, és arra is, hogy melyek náluk a munkába állás feltételei.

A BWPE a 2019/20-as tanévben hegesztő, buldózerkezelő, kőműves, vasbetonszerelő, ács és autószerelő szakma tanítását javasolta. Ezeket a szakmákat összesen 160 diák tanulhat majd. Hizo Zoltán azt is elmondta, ősztől Kágyán egy hegesztő és egy kőműves osztály indul, egy fél osztályban pedig buldózerkezelőket képeznek majd. Vaskohszikláson egy osztálynyi diák autószerelést tanulhat, a nagyváradi Constantin Brâncuși Műszaki Szakközépiskolában pedig három osztály indul: ács, vasbetonszerelő, kőműves.

Brassóból vették át a német modellt

A Bihar West Professional Egyesület létrehozását a Bihar Megyei Tanács kezdeményezte gazdasági partnerekkel, például a Selina, az Auto Bara, a Drumuri Orășenești (Városi Utak) cégekkel és a Bihari Ipari Parkok Társasággal, melyek megértették, hogy a duális szakmai képzés az egyetlen útja a megye fenntartható fejlődésének, mondta az ügyvezető igazgató. Hozzátette: a munkaerőhiány és a korai iskolaelhagyás ugyancsak oka annak, hogy bármelyik cég, amely előre gondolkodik, a kezdeményezés mellé állhat. Az egyesület a híd a piaci munkaerő-kereslet és a szakképesítést adó iskolák között.

„A BWPE a bihari partnere a Brassóban működő híres Kronstadt Német Szakiskolának. Európa ezen részén ez a legelismertebb, legkorszerűbb és egyben legjobban felszerelt olyan szakiskola, melyben duális képzés folyik. A Kronstadt iskolát 2012-ben alapították, jelenleg több mint ezren tanulnak benne szakmát” – mondta Hizo Zoltán.

A Bihar West Professional Egyesület képviselője népszerűsíti a duális képzési formát

Az egyesület partnerségre lépett a Kronstadt iskolával, így a brassóiak a tapasztalatokat, a know-how-t, de még a szükséges iratok mintáját is ingyen adták át a bihariaknak. Bihar megyében a brassóihoz hasonló módon szervezik a képzést, ott a Brassóban is befektető német cégek a Deutsche Wirtschaftsklub (DWK – Német Gazdasági Klub) elnevezésű egyesületbe tömörültek, ennek mintájára szervezték meg a Bihar West Professional Egyesületet is.

Tovább bővítenének

A BWPE fejlesztési stratégiája új tagok bevonását is tartalmazza, olyanokét, amelyek felkészültek a

nehézségekre is, fogalmazott az ügyvezető igazgató. „Tudni kell, hogy a duális képzés költséges. Három éven át fizetned kell azoknak a diákoknak az ösztöndíját, akiket beiskoláztál. Emellett a diákok szállását, étkezését, tanszereit és védőruháit is a cégnek kell fizetnie. Megtörténhet, hogy három diáknak hároméves képzésért majdnem 20 ezer lejt kell fizetnie a cégnek, ezzel együtt többen akarnak még csatlakozni hozzánk” – mondta Hizo Zoltán. Jelenleg a BWPE tagja a Bihar Megyei Tanács, a Bihari Ipari Parkok, a Selina, a Drumuri Orășenești, az Auto Bara, a Delwer Systems és Modular Building Solutions. Emellett előrehaladott tárgyalásokat folytatnak két óriáscéggel, az Eberspächerrel és a Faist Metalworkinggel. „A piac tehát nyitott, ellenben komolyságra és jó eredményekre van szükség, tőlünk ezt várják. Nem könnyű a duális képzési hálózatot kiépíteni, összehozni a más-más elvárásokat támogató vállalkozásokat és a szakiskolákat, de ezt vállaltuk” – mondta az ügyvezető igazgató.

Az egyesület egyébként idéntől kezdett működni, tavaly a rendszer alapjait rakták le, kijelölték a fejlesztési célokat, és elkészítették a gyakorlatba ültetés stratégiáját. A 2019/20-as tanévre 160 diák képzésére mutatkozott igény, jövőre lehetséges a 300 hely, a piac bővül, és a képzett szakembereket mindig keresni fogják – szögezte le Hizo Zoltán.

Nem csak nyolcadikosokat fogadnak

Az egyesület egyik célcsoportja a nyolcadikos diákok, de nem csak ők. A duális rendszerű szakképzés 14 és 23 év közötti fiatalokat vár, függetlenül a végzettségüktől. A brassói Kronstadt iskolában sok olyan érettségizett fiatal tanul, aki nem talált megfelelő munkahelyet, ezért úgy döntött: beiratkozik a Kronstadtba, majd három év múltán egy erős vállalat alkalmazottja lesz, ahol karriert építhet.

A duális képzésben részt vevő diákok egyébként havi minimum 400 lejes ösztöndíjat kapnak, ennek egyik felét az állami költségvetésből fedezik, másik felét pedig az a cég állja, amellyel a diák egyéni szerződést köt a szakmai gyakorlat végzésére.

FRIED NOÉMI LUJZA

Egymásnak és egymásért feszülve

Kritika

A szerző a múlt század elején írta, az ókorba helyezve, a történetet, Hargitai Iván idén állította színpadra Füst Milán *Catullus* című művét. Az előadás az emberi kapcsolatokra, érzelmekre apellál, melyek egyidősek az emberiséggel.

A gyönyörű díszlet gazdagságot sugall, a bútorok, ahogy a káprázatos jelmezek is, kortalanok. Viselhették őket a múlt században, de napjainkban is divatosak. Tehetős, hatalommal bíró emberek háza, kevésbé otthona. A kávéház füledt-

sége, a vízpipák – megjegyzem, most is nagyon kelendők – sokkal inkább az erotika, mint a szerelem kellékei. Ezekben a terekben együtt vagyunk, együtt élünk a szereplőkkel, velük lélegzünk, próbáljuk megérteni őket, együttérezni velük a folyamatos, egymással és önmagukkal vívott harcukban.

Szotyori József és Tasnádi-Sáhy Noémi

Tépiük, marcangolják egymást, az asszony és asszonyiség körül forog a világ, és az sem véletlen, hogy a minden férfit akarva vagy akaratlanul megbabonázó nő lelkében szabad ember.

Clodia (Tasnádi-Sáhy Noémi) jövevény a magas rangúak világában, aki szabadságra vágyik. Férje, Metellus (Szabó Eduárd) nem tud és nem is akar kiszabadulni anyja, Flavia (Fábián Enikő) zsarnoki imádatából, szeretőjétől, a költő Catullus (Szotyori József) sem a szabadságot, hanem másfajta béklyót kínál az asszonynak.

A rendező Hargitai Iván az emberi viszonyokra, a férfi-nő kapcsolatra helyezi a hangsúlyt, a dramaturgi munka is erre fókuszál. Szilágyi Eszter Anna úgy alkalmazta Füst darabját a Szigligeti Stúdió színpadjaira (az előadás mindkét teremben játszódik), hogy a szeplőkről alig derül ki társadalmi státusuk, netán a foglalkozásuk. Hargitai előadása belső okait keresi a Clodia – Metellus – Flavia – Catullus körben, melyben senki más nem kap helyet. A többiek, a „külvilág” körülöttük bolyonganak, s bár közel állnak hozzájuk, nem tudnak beavatkozni a négyes küzdelmébe.

Fodor Réka, Tasnádi-Sáhy Noémi, alattuk Hunyadi István

**Nagyvárad Szigligeti Színház
– Szigligeti Társulat**

**FÜST MILÁN:
*Catullus***

Rendező: Hargitai Iván
Dramaturg: Szilágyi Eszter
Anna

Jelmeztervező: Florina
Bellinda Vasilatos

Díszlettervező: Ianis Vasilatos
Szereplők:

Metellus: Szabó Eduárd
Clodia: Tasnádi-Sáhy Noémi
Clodius: Hunyadi István
Catullus: Szotyori József
Calvus: Kocsis Gyula
Flavia: Fábián Enikő
Tertullia: Fodor Réka
Egnatius: ifj. Kovács Levente

Ők négyen egymás foglyai. Metellus nem tud elszakadni Flaviától, az asszony képtelen elfogadni, hogy fia a másik nőre, a feleségére több figyelmet fordít, mint rá, az anyjára. A férfi a két nő között őrlődik, a tragédia elkerülhetetlen. Catullus vadul szereti Clodiát, de nem elég bátran ahhoz, hogy megismerje és kiszabadítsa. Magának akarja, semmi többet nem kíván, de Metellus a barátja, őrlődik ő is szerelem és férfibarátság között. A többiek úgy keringenek Clodia körül, mint a bolygók a nap körül, de egyikük sem feledkezik meg önös érdekéről. Nem értik és nem érzékelik a szemük előtt játszódó drámát.

A nagyváradi *Catullus* színészközpontú előadás, ami kiforrott alakításokat eredményezett. Tasnádi-Sáhy Noémi vad, szenvedélyes, a férfiakat magába bolondító Clodiájában ott rejlik a maga útját kereső nő, az önmagát vállaló asszony, a szabadság keresése. Az asszony könnyedsége, közönye

Szabó Eduárd és Fábián Enikő

mögött ott rejlik a drámája: a döntésképtelenség. Tasnádi-Sáhy körül izzik a levegő, magával sodor a játék, ezer színe és hangja pillanatig sem enged el. Szabó Eduárd Metelliusának merev tartása, ridegsége a hatalommal bíró ember gyengeségeit hivatott leplezni. Más ez a férfi a külvilágban, és más, amikor a felesége szerelméért könyörög, más, amikor anyjának engedelmeskedik. A fizikai és társadalmi szerepe szerint is hatalmas férfi lényegében gyenge, anyjának a kisleánya. Szotyori József Catullusa szenvedélyes, tudatában van annak, hogy költő mivolta vonzza az asszonyt. Szabadabb,

mint a többiek, hivatása megengedőbb, mint a többi férfié. Noha csábítja a szökésre szerelmét, mintha jobban érezné magát szeretőként, mint a férji felelősséggel. Igaz, nem érti Clodia csapongásait, nem érzékeli az asszony vívódását, erőfeszítést sem tesz, hogy megértse.

Emlékezetes pillanat Szabó és Szotyori kettőse, amikor a két férfi egymásnak feszül, szikrázik közöttük a levegő. Fábián Enikő Flaviája talán érti, mi történik Clodiával, de gyűlöli a menyét, amiért elragadta tőle a fiát. Tudatosan keseríti meg az életét. Flavia házassága sem lehetett boldog, azért kapaszkodik kétségbeesetten, hogy a végén rádöbbenjen: ő is hozzájárult a tragédiájához. Hatalmas színészi teljesítmény,

Szotyori József és Szabó Eduárd

ahogy Flavia a ház úrnőjéből átalakul megtört, szenvedő asszonnyá.

Hunyadi István, Kocsis Gyula, Fodor Réka, ifj. Kovács Levente hosszabb-rövidebb partitúrájukban kifogástalanul játszottak.

A rendező az előadás végét jól megcsavarja, hogy legyen min gondolkodni útban hazafelé.

SIMON JUDIT

A terror megszelídítése

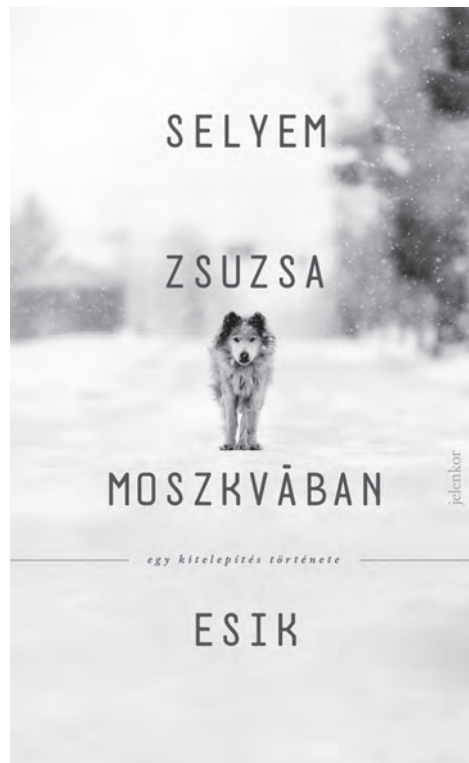
Selyem Zsuzsa Moszkvában esik című kötetéről

A *Moszkvában esik* több mint történetek összessége, de nem regény. Szorosabb szálak fűzik egymáshoz az egyes fejezeteket, így nem is novelláskötet. Nehezen adja meg magát a szövegtest, éppen úgy, mint Bodor Ádám *Sinistra körzete*, a narrációs eljárások pedig legalább úgy rokoníthatók Nádas Péter, mint mondjuk Parti Nagy Lajos prózájához.

A *Moszkvában esik* kísérlet arra, hogy az emlékezés folyamában tetten érhetővé váljék az a pont, ahol a valóságos összemosódik a fikcióval, s amely éppen eljárásai által mutatja meg az igazság rétegzettségét, hozzáférhetőségének korlátozottságát.

A kötet magába építi mindazokat a jelenségeket és eljárásokat, amelyek a szerzőt már korábban is foglalkoztatták szépirodalmi vagy irodalomelméleti tevékenységében. Homlokterében a traumatikus élethelyzetek elbeszélhetőségének kérdése áll; ez pedig a maga rendjén szoros összefüggésben létezik a műfeldolgozás különböző stratégiáival. A mű alapvető feszültségét az adja, ahogyan a különböző narrációs szintek műfeldolgozási-émlékezési stratégiái egymásnak feszülnek: a *Moszkvában esik* különös szövegterét egyrészt az elhallgatás, másrészt pedig a nyelvkérés, a tragédia adekvát elbeszélési eljárásainak elégtelensége szervezi.

Érdemes a művet a különböző emlékezési technikák és eljárások viszonyában vizsgálni. Ennek megfelelően, az elbeszélés öt szintjét különböztethetjük meg. A (könnyebbég kedvéért nevezzük most így) regény gravitációs középpontja Beczásy István kitelepítése: ennek igazságtartalmára irányul a mindenkori narrátor figyelme. Erre a történetre épülne Beczásy Lilian oral history-jellegű kutatása is, de annak érvényességét éppen ez az eljárás vonja szüntelenül kétségbe. Az unoka kénytelen szembenézni a rendelkezésre

álló eszközök elégtelenségével, hiszen a múlt újra és újra magába fordul, és nem fedi fel magát a rá szegeződő tekintetek előtt. A humán dimenziót az úgynevezett non-humán dimenzió egészíti ki, amely éppen tehetetlensége által képtelen ellenállni a társadalmi-politikai változásoknak.

„Mert, még ha esik is az eső, élni jó!”

A regény kiindulópontja a szerző nagyapjának valós története: Beczásy István gazdát a kommunista rezsim több ízben is meghurcolta, az erre való visszaemlékezésre pedig korábban, egy székelyföldi napilap gondozásában megjelent interjúsorozatban nyílt lehetőség. A közismert és elismert gazda élete ezúttal többszörösen áttételesen jelenik meg, annál is inkább, mivel a regényben megidézett Beczásy alig árul el valamint arról a korszakról. Az unoka törekvése, hogy felfedezze saját örökségét, családja múltjának krónikásként, már a kezdettől fogva kudarcra van ítélve, mert Beczásy Lilian oral historyja kezdetben nem számol a hallgatás jelentéspotenciáljával.

A mottókban közölt Wittgenstein-idézet erre a helyzetre utal: „Ha egy oroszlan beszélni tudna, nem lennének képesek megérteni őt.” Selyem Zsuzsa ebből a premisszából indul ki, amikor Beczásy István helyett, aki valódi, hús-vér átélője saját élete eseményeinek, az ő környezete non-humán tagjainak szájába adja a kitelepítés történetét. Teszi ezt azért, mert birtokában van annak a felismerésnek, hogy az, hogy főhőse nem az átélt tragédiákról, hanem minduntalan a földről, a jószágokról és a gazdaságról beszél, az nem más, mint életben maradási stratégia: vagyis a világ otthonossá tétele. Beczásy saját életének mélypontjait úgy domesztikálja, hogy minden erejével arra koncentrál, amitől őt és családját megfosztották: a földre, hiszen amikor azt elvesztette, tulajdonképpen az önmagával való kapcsolatát veszítette el. Értékrendszerének csúcán az általa vezetett gazdaság áll, következésképpen ez teremti meg számára az önkifejezés lehetőségét is. A visszanyert szabadságot az jelenti, hogy szabadon csodálhatja két kezének munkáját anélkül, hogy tevékenysége politikailag kisajátítható volna.

Beczásy Lilian a múlt elmondhatatlanságával szembeül. Azzal a tipikus kutatási helyzettel, amikor a történelmi tények tanúi valamiféle megtorlástól és a fantomként kísértő múlt félelmétől vezérelve, elhallgatják életük tragikus pillanatait. A nagy kérdés, hogy minek akar érvényességet nyerni az unoka: saját múltképzeteinek, avagy annak az igazságnak, amely nem adja egykönnyen magát?

Az unoka szintjének csapdája ugyanis a múlthoz, az emlékezettechnikákhoz való naiv viszonyulás. Ezen a szinten

Selyem mintegy az oral history kritikáját szolgáltatja az olvasóknak, és szembeállítja azzal, hogy a traumák nagyon könnyen kisajátíthatók, és önös érdekeknek rendelődhetnek alá. Selyem prózájának nagyszerűsége éppen abban áll, hogy megmutatja a kommunista rendszer kiszámíthatatlanságában rejlő terror alakzatait: azt, hogy a szó, a tett hogyan változtatható fegyverré egyik pillanatról a másikra.

Beczásy története az első generációs román kommunisták történetével kerül párhuzamba. Selyem mindvégig kiegyensúlyozott narrátora nem mond ítéletet az egyének felett, de a képmutató rendszerek működését és az azok áldozataiként, báb módjára tengő személyeket elemzi és értékeli. A legélesebben megfogalmazott rendszerkritika éppen Anna Pauker és Beczásy élettörténeteinek párhuzamba állításával valósul meg: a rezsim az élet totális alárendelésére törekszik, ahol a politikai elit is kiszolgáltatott az aktuális többség kényének-kedvének.

Selyem nem egy rendszert emel ki és értékeli, prózájában nyoma sincs a nosztalgikus pátosznak, sőt: Beczásy Bandy epizódján keresztül a luxus, valamint a fényűzés kritikáját is megfogalmazza.

Éppen ezért, Selyem alakjai a maguk rendjén többdimenziós figurák, senki sem hős, de nem is mártír. A különböző életetek éppen ugyanúgy kiszolgáltatottak egy rendszernek, így univerzális sorsok jönnek létre,

amelyeket az állandósult terror köt össze. Szemléletes ilyen szempontból a történet, amikor Beczásyék Sepsiszentgyörgyre kerülnek, és bár mindenki saját talpraesettsége-nek megfelelően dolgozna, a munkaadók, a megtorlástól félve, alig, aztán meg semennyire sem adnak munkát a család tagjainak.

A regény szövegterében a személyek olykor olyan alantassá válnak, mint Bodor Ádám figurái. Szándékosan nem az állatias szót használtam, hiszen a regény elbeszéléstechnikájának sajátja, hogy az állatok a jó értelemben vett törvényenkívüliséget képviselik, olyan időtálló értékek megjelenítőiként lépnek színre, amelyek bár fenségesek, mégis tehetetlenek az alantassággal szemben. Az állatok magasabb rendű kategóriát jelentenek, mint a rezsimet fenntartó, sokszor névtelen hősök, nem azért, mert nem akarnak részt venni a társadalmi-politikai akciókban, hanem pusztán születésük, természetük folytán nem osztoznak az emberi esetlenségben.

Selyem Zsuzsa regényében az animal turn nyer létjogosultságot: a humán rendszerrel interferáló, non-humán, de nagyon is antropomorf beállítottságú dimenzió. Selyem nem szolgál újdonsággal, amikor alulnézetből vizsgálja a történelmet, prózatechnikájának lényegi eleme mégis abban különbözik a magyar és világirodalom hasonló eljárásaitól, hogy mindvégig megtartja a témával szembeni távolságot. Ez adja a regény drámaiságát is: az eljárás Brechthez hasonlítható, ahol erkölcsi tanúságtevéseket songok tagolnak. Az állati nyelv keresésének legalább olyan komikus-ironikus hatása van, mint a brechti songoknak, lazítják a történet tragikumát, eközben megvalósításuk a regény gyenge pontjaira is rávilágít: mintha nyelvileg kevésbé kimunkált megszólalásokról lenne szó, mintha nem találna a szó és a figura. A zavaró anakronizmusok (kicsinyítő képzők, kortárs dalok idézése, kortárs divatszavak alkalmazása), valamint a megszólalások monotonitása folytán a szerzőnek nem sikerül egyénítenie az adott hangokat. Érdekes azonban, hogy ez a kakofónia, mármint az állati és emberi beszéd stíluskülönbsége mégis gyümölcsöző abban a tekintetben, hogy a két dimenziót meg tudjuk különböztetni egymástól, és más-más értékkel ruházzuk fel őket.

A megszólaló élőlények nem olyan értelemben hordozzák az erkölcsi stabilitást és rendet, mint Ezópusz vagy La Fontaine szereplői, hiszen ezek tehetetlenek a társadalmi folyamatokkal szemben. Nincs különösebb beleszólásuk a történetek alakulásába, szemtanúk, akik azonban épp attól válnak az emlékezés kulcsszereplőivé, hogy nem kiszolgáltatottak semmilyen rendszernek.

Selyem Zsuzsa nagyszerűsége az egyes idősíkok egybejátszatásán túl a múlt polifóniájának szövegszerű megteremtésében ismerhető fel. Abban az eljárásban, hogy különböző mnemotechnikákat helyez egymás mellé, és rámutat arra, hogy egyik sem tud teljes körű sikerességgel közelíteni a múlt felé. Selyem meglátásában a múlt zárványként tétéleződik, amelyhez közelíteni mindig kísérletezést feltételez. Selyem eljárásrendjében ez a kísérletezés egyrészt a különböző elbeszélői szintek megteremtésében, másrészt az egyes szintekhez rendelt eltérő stílusok rendszerében valósul meg. A *Moszkvában esik* se nem regény, se nem novelláskötet: műfaji konglomerátum, amely a hírlapi stílustól egészen az intertextuális irodalmi utalásokig terjed, amelyben a popkulturális utalások jól megférnek a szépirodalmi referenciák mellett, sőt, a rendszer éppen csak azáltal válik teljessé, hogy ezeket mind játékba hozza a szerző.

BIRÓ ÁRPÁD LEVENTE

Édes kis titkaink

Goda Krisztina: BÚÉK

Közönségsiker lett Goda Krisztina legújabb játékfilmje, a *BÚÉK*. Ez nem olyan meglepő. De az igen, hogy a *BÚÉK* némileg kiemelkedik az életműből, és egy kissé igényesebben szórakoztatja a nézőt, mint ahogy azt megszokhattuk a hasonló típusú magyar vígjátékoktól.

Tehát ezúttal a siker nem teljesen alaptalan. Persze nem valami erős a mezőny. A *Valami Amerika* harmadik része, vagy a Nagypál Orsi-féle *Nyitva* bár behozták a mozikba a magyar nézőt, mégis kissé tákolmányyszerűek. Mondhatni blódek.

A Dobó Kata rendezői debütálásának számító *Kölcsönlakást* csak lábjegyzetszerűen hozom fel. A film első visszhangjai már a mozik ajtajából visszafordították a nézőket. Ezt is csak azért jegyzem meg, hogy lássuk, milyen a mezőny, és kicsit megidézzem Andy Vajna szellemét. Elvégre az egykori amerikai producer és később a magyar filmipar megújításáért felelős kormánybiztos valami ilyesfajta vígjátéki szórakoztatás mellett tette le a voksát.

A szakmához (bár talán nem kéne, de) az emberi kapcsolatok is hozzátartoznak. Így meg kell említsem, hogy Vajna A *miniszter félrelép* producereként tört be a magyar filmes és közéletbe. Annak vágója az a Gárdos Éva volt, aki később a *Magic Boys* tárrendezője lett. Annak a filmnek az alkotói szintén abba a hitbe ringatták magukat, hogy az Amerikában bevett vígjátékok receptje a hazai filmek sikerének kulcsa is lehetne. Nem így lett, ebben az esetben sem.

A Vajna életére nagy hatást gyakorló '56-os forradalom és az akkori szovjet–magyar vízilabdameccs feldolgozását már Goda Krisztina (a *BÚÉK* rendezője) követte el *Szabadság, szerelem* című filmjében. Aki ezután is egyike maradt azon kedvenceknek, akik Vajna támogatását maradéktalanul élvez-

ték. Annak ellenére, hogy Goda eddigi életműve finoman fogalmazva sem mondható túlságosan nivósnak.

Goda általában a már említett recept szerint kotyvaszt, és többnyire sajnos megmarad az üzemi közétkeztetési szinten. Munkái többnyire nem a művészi értékek felmutatásában jeleskednek, a rendezőnek a kiemelkedő nézőszám jelentheti a sikert.

Ez a magyar viszonyok közt nem jelenti azt, amit Hollywoodban, hogy a bevétel megsokszorozza a befektetők pénzét. Hiszen jobbat nem tudunk eddig csinálni, mint az amerikaiak. A magyarországi piac pedig egy kis piac. Nem tud eltartani ilyen filmeket. Szóval a közönségsiker csak annyit tesz, hogy képesek voltak moziba menni az emberek, és másfél órára otthagyták a számítógépet meg a tévét.

Ha ehhez az átvett vígjátéki formához hozzáadjuk Budapestet vagy a magyar környezetet, az a többi európai ország közönségének továbbra sem érdekes. Hiszen a lengyelek, csehek, olaszok, franciák, németek is készíténe hasonló sémájú filmeket. Ezek nem Ötvös Csöpi-filmek, hogy a németek ismerős balatoni környezetben kapjanak egy Piedone-szerű

mozit. Szóval ezekre a vígjátékokra sem a fesztiválok, sem a környező országok forgalmazói nem figyelnek fel. Akik profitálnak ezekből, azok igazából a film készítői, forgatókönyvírók, rendezők, színészek.

Dobó Kata például ilyen. Ő volt *A miniszter félrelép* vagy a Goda által jegyzett *Szabadság, szerelem* főszereplője és a producer egykori élettársa. Dobó Kata rendezői debütálásának anyagi támogatása is több mint valószínű, hogy a filmcézár felé intézett gesztusként értelmezhető. Elvégre a *Kölcsönlásra* a pénzt a Magyar Nemzeti Filmalap adta. Ennek pedig a nemrég elhalálozott kormánybiztos volt az arca.

Némileg fontos még a szürke eminenciásként a háttérben munkálkodó Divinyi Réka, aki a *BÚÉK* forgatókönyvét is írta. Illetve átírta. Hiszen a *BÚÉK* felvállaltan is egy remake. (Az eredeti a *Teljesen idegeneknek* fordított, eredeti címén *Perfetti sconosciuti* című 2016-os olasz filmvígjáték.) Divinyi mellesleg nem először dolgozik Godával. Sőt, Herendi és Nagypál Orsi forgatókönyveikért is sokszor ő a felelős. Mondhatni, jobbára Divinyi igyekszik megteremteni a Vajna által elképzelt új magyar vígjátéki miliót.

Goda Krisztina, Divinyi Réka, Dobó Kata régi ismerősök. Közös filmekre már többször összeültek. Ezt csak arra az esetre írom, hogyha a nézők, akárcsak a *BÚÉK* szereplői, egy asztalhoz keverednének ezen vígjátékok elkövetőivel, a közös szeánsz során ezek az apró kis „titkok” sejléne fel.

Mert valami ilyesmi történik a 2018-as *BÚÉK* című filmben. (Nem összekeverendő Szörényi Rezső ugyanezt a címet viselő 1978-as alkotásával.) A baráti asztaltársaság összejön szilveszter éjjelén, és mobiljukat kihangosítva feltárják egymás előtt titkaikat. A ma embereiről van szó. Tehát érdekes, hogy bár a telefonhívásokat és az sms-eket meghallgathatjuk, de azokat a titkokat nem hangosítják ki, amelyek az internetes térben (pl. Gmail vagy Facebook Messenger) vannak elrejtve.

Szereplőink negyvenesek. Tehát értelmezhetjük a *BÚÉK*-ot akár generációs filmként. Persze ne várjon senki Hajdu Szabolcs-féle egyedi megragadásra, vagy akár Reisz Gábor-szerű humorra. A recept a régi marad, csupán az olasz vígjá-

téki formát talán jobban át lehet fordítani magyar szituációs fogásokra, mint az amerikaiak. Újítként az határozható, hogy Goda és Divinyi vígjátéka ebben az esetben nem kerüli ki a valós problémákat.

A *BÚÉK* ugyan nem úgy szórakoztat, hogy a néző gurgulázva kiessen a moziszékből, de most a filmesek mintha nem hagynák el a többrétegűséget. Nem csak szórakoztatni akarnak, a maguk megszokott módjában, hanem önreflexióra is sarkallják a nézőt. Goda az eddigiektől eltérően feszültséget tart fenn.

A párkapcsolati problémák pedig – megcsalás, nemiidentitás-válság, válás, egyedüllét, gyermeknevelés, szexuális problémák – így megérinthetik a befogadót. Sőt, szembenézésre készíthetik: a filmnek sikerül elérnie azt, hogy a néző akár helyettesítse magát. És ez delikát. Jobbára nem szokott ez megtörténni, amikor a magyar film át akarja venni a szórakoztatás amerikai sémáját.

A kamarakörnyezet is határozottan jót tesz a filmnek. Az összezártság (egy budapesti lakásban vagyunk) általában fokozni szokta a drámai helyzetek feszültségét, és ez itt is megtörténik. A néző azért kívül is maradhat a filmbeli történéseken. Akár a kukkoló perspektívájából is beleshet a tőle idegen környezetekbe. De valószínűleg érdekelni fogják a magánéleti témák, amik a boncasztalra kerülnek. A karakterek munkahelyi környezete csak verbális uta-

lás szintjén jelenik meg, és csak annyira, amennyire a párkapcsolati viszonyrendszerek megkívánják.

Bár a szereplők többnyire negyvenesek, a mű érthető azok számára is, akiket még nem ért el a középkorúakat érintő bármiféle válság. A film úgy mutatja be az érzelmi kitárulkozások sorozatát, hogy azok értelmezhetőek és érzékelhetőek legyenek majd minden ivar- és szellemileg is érettnak. Ez a vígjátéki milió nem közösi ki a nézőt, csak abban az esetben, ha az valami igényesebbre vágyik.

A korai Woody Allen intellektuális humorát persze nem értheti mindenki, de ott azon is lehet nevetni, ha a figura véletlenül rácsapja a szekrényajtót egy másik ember kezére stb. Szóval ő széles spektrumon használja a humort – a némafilmes burleszkek gégeitől el egészen a verbális humorig, mely már előfeltételezi a magas szintű műveltséget. A *BÚÉK*-ban azért a többrétegűség nem így történik meg. De a filmbeli szereplők nem csak egydimenziósak végre.

Úgy tűnik, ebben a számukra ismerős környezetben a színészek is inkább elengedik magukat. Nem görcsöltek rá arra a szokásos módon, hogy milyen otthontalan is egy közép-

európai figura egy amerikaira írt környezetben. Persze megformálásaik azért vázlatosak, indulataik sokszor elmaszatoltak. És az is bosszant egy kicsikét, hogy a szereplők bár végigvedelik az estét, nem igazán látom rajtuk ezt. De, mint Tarantino *Négy szobájából* is tudjuk, szilveszterkor bármi megtörténhet.

BERETVÁS GÁBOR

BÚÉK, 2018

Rendezte: Goda Krisztina
Forgatókönyvíró: Divinyi Réka
Operatőr: Szecsanov Martin
Szereplők: Szávai Viktória, Mészáros Béla, Bata Éva, Hevér Gábor, Lengyel Tamás, Törőcsik Franciska, Elek Ferenc

Barátság a rasszista Délen

Peter Farrelly: Zöld könyv (Green Book)

Kockázatkerülőnek neveztük a Várad előző számában az idei Oscar-díjakat, nem utolsósorban a legjobb film díjával kitüntetett *Zöld könyv* (Green Book) miatt, amely szívmengető barátságfilmként utasította maga mögé egyebek közt az erőteljesen politikai üzenetű *Csuklyások* (BlacKkKlansman), a dramaturgiailag és vizuálisan formabontó *A kedven* (The Favourite), vagy a legjobb külföldi filmnek választott megrázó drámát, a *Romát*. Bár sem polgárpukkasztás, sem különösebb formabontás nincs benne, üdítő színfolt a palettán, elsősorban az inspirált színészi alakításoknak köszönhetően, de éppen azért is, mert a mai filmes trendeket figyelembe véve akár szokatlannak is lehet nevezni azt a kedveséget, amely a hangulatát meghatározza.

Tony Vallelonga, barátoknak csak Lip (Viggo Mortensen), a New York-i Copacabana kidobóembere. Nem kecmecel, ha balhéről van szó, az a típus, aki előbb adja a sallert, aztán kérdez. De távol áll tőle, hogy mackópofonjait rosszra használja, hiszen otthon várja népes olasz családja: imádott felesége, gyerekei, illetve az összes nagybácsi, nagynéni és unokatesó. Télre azonban a Copacabana bezár, Tonynek pedig ideiglenesen más munka után kell néznie, hogy családjának ne kelljen az ünnepek alatt sem nélkülöznie. Így talál rá dr. Don Shirley-re (Mahershala Ali), az arisztokratikus, excentrikus és körberajongott zongorafenoménné, aki épp közelgő turnéjára keres sofőrt. A dolog csak annyival bonyolultabb, hogy Don Shirley fekete, a turné útvonala pedig a hírhedten rasszista déli államokon vezet keresztül. Ja, és 1962-t írunk, amikor ezekben az államokban még törvény írta elő a faji szegregációt.

Itt jön képbe egyébként a címben szereplő zöld könyv. A valóságban is létező kiadvány a *Néger autós zöld könyve* (The Negro Motorist Green Book) címet viseli, és tulajdonképpen egy feketéknek szóló útikönyv, amely eligazítja az utazót

azon vendéglátóhelyek – éttermek, bárók, szállások – között, amelyek a Jim Crow-féle szegregációs törvények hatálya alatt fogadtak színes bőrű vendégeket. Tony Lipnek is magával kellett vinnie az útikalauz egy példányát, hogy munkaadója biztonságos szállásáról és étkezéséről gondoskodhasson.

Ez a film alapötlete, és innen a cselekmény szempontjából túlságosan messzire nem is jut. Sokkal inkább szól a *Zöld könyv* a hétköznapi rasszizmus egy durvább fajtájában szenvedő, faragatlan Tony és kifinomult modorú, de halmozottan hátrányos helyzetű szupersztár útítársa közötti kapcsolatról, illetve – nyilván ezt nem nehéz kitalálni – végül barátságról. Mindkét színész számára jutalomjáték a két figura megformálása, és mindketten apait-anyait odatesznek – kettejük játéka a film mesze legerősebb pontja. Mortensen annyira önazonosan hozza az italo-amerikai nagyvárosi nehézfiút, hogy szinte felismerhetetlen, arról nem is beszélve, hogy gyönyörűen beszél olaszul (egyébként a valóságban is anyanyelvi szinten tolja az angol mellett a dánt, a franciát és a spanyolt, bármikor eltársalog olaszul, de akkor sem jön zavarba, ha katalán nyelven kell beszédet mondania). Ali

104

a film első harmadában javarészt egy arckifejezéssel játszik, majd lassan, fokozatosan bontja ki a szárnyait, de éppen ezzel tudja nagyon plasztikusan érzékeltetni a figura rejtett mélységeit és elsőre nem látható tragikumát. Nem véletlenül kapta meg idén második mellékszereplő Oscarját Don Shirley megformálásáért: Ali igazi mester.

A megtörtént eset alapján készült filmet egyébiránt még az akadémiai díjátadó előtt több oldalról érte támadás. Megváltották azzal, hogy túlegyszerűsíti a faji viszonyokat, és csupán a „fehér megmentő” sablonját hozza, vagy éppen meglehetősen távol áll a valódi eseményektől, amelyekre állítólag alapul. Az előbbi vád a sajtóból ered, egyes filmkritikusok és kommentátorok véleményét vagy érzékenységeit tükrözi, és valóságalapja csak messziről, fél szemmel hunyorítva lehet. Tony nem válik Don Shirley megmentőjévé, még akkor sem, ha néhány jól irányzott átszállóval rendszerint kihúzza a csávából a zongoraművészt. Az nyilván igaz, hogy a cselekmény során jelentősen változtat az attitűdjén – volt, aki ezt kifogásolta, mondván, nem lehet a rasszizmusról ilyen erősen fehér szemszögből tárgyalni, mert az is túlegyszerűsítés

Kritikus szemmel. Don sokat segít Tonynek a feleségének írt szerelmes levelek stílusát cizellálni

–, de ez egy ilyen műfaj. A másik vádra, a valóságtól való eltérésre nyilván innen nem lehet válaszolni. A sztorit az igazi Tony Vallelonga fia, Nick Vallelonga írta meg a film kedvéért, apjával és a valós Don Shirley-vel folytatott beszélgetések, illetve a Tony által a feleségének írt levelek alapján (a levelek egyébként a filmben is megjelennek, és a legkedvesebb, legszerethetőbb pillanatok közé tartoznak). Ezért lett Tony, vagyis Viggo Mortensen a főszereplő, ő az, akinek a figuráján keresztül megismerjük a történetet, ő az, akinek a szűrőjén keresztül láthatóvá válik kettejük viszonya, és ezért állja meg a helyét az a kijelentés is, hogy a történetet „fehér szemszögből” láttatja a film. A Shirley család egy része elzárkózott a *Zöld könyvtől*, mondván, Don

105

valójában soha nem tekintette barátjának Tony Lipet, mindössze a sofőrje volt, munkaadó-alkalmazott viszonynál nem volt mélyebb a kapcsolatuk.

De egy munkaadó-alkalmazott viszonyról nem lehetett volna érzelmes színészfilmet rendezni, és ezt Peter Farrelly rendező-forgatókönyvíró pontosan tudta. Farrelly személye egyébként a film egyik legmeglepőbb aspektusa. Testvérével, Bobbyval a '90-es években és a 2000-es évek elején a lehető legbugyutább alapötletekre építő és gyakran testnedvekkel vagy gyomorforgató képekkel operáló komédiákkal tett szert világhírré. Gondoljunk csak a *Keresd a nőt!* (*There's Something About Mary*) hírhedt hajzselé-incidensére, és máris érthető, miért olvasták el a kritikusok és a nézők kétszer-háromszor is a *Zöld könyv* rendezőjének nevét, hogy megbizonyosodjanak róla, ugyanarról az emberről van szó. Visszatekintve azonban azt sem lehet eltagadni tőlük, hogy (szinte) minden filmjüknek humánus üzenete volt, még ha a megfogalmazás, mondjuk úgy, darabosra is sikeredett. Ezt a humánusot kellett átmentenie Peter Farrellynek a számára nagy visszatérést jelentő új filmjébe. És bár a történet egyszerű és a befejezés édeskés, a *Zöld könyvet* menti a két fősze-

replő lenyűgöző játéka, a kedves-szellemes párbeszéd, a nevetető helyzetek, a drámaibb szituációk és az azokat végül követő, felszabadító bosszúmozzanatok.

NAGY ORSOLYA

Zöld könyv

(Green Book, USA, 2018)

Rendezte: Peter Farrelly

A forgatókönyvet írta: Nick Vallelonga, Brian Hayes Currie, Peter Farrelly

Fényképezte: Sean Porter

Zeneszerző: Kris Bowers

Szereplők: Viggo Mortensen, Mahershala Ali, Linda Cardellini

Szmokingban a kocsmában. Itt mindenkit szívesen látnak – egyéb helyekkel ellentétben

106

*Lakatos Gabriella:
Ébredés (részlet), 2015, linó,
írásnyomás, 60 × 90 cm*